

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

LITERATŪROS, KULTŪROS IR VERTIMO TYRIMŲ INSTITUTAS

A.J. GREIMO SEMIOTIKOS IR LITERATŪROS TEORIJOS CENTRAS

Salvinija Cibulskienė

KULTŪRINĖS NUOBODULIO VERTĖS

Magistro baigiamasis darbas

Semiotikos studijų programa

Darbo vadovė: dr., doc. Loreta Mačianskaitė

Vilnius, 2023

Salvinija Cibulskienė, **Kultūrinės nuobodulio vertės:** Semiotikos specialybės magistro darbas / VU Filologijos fakultetas, A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras; darbo vadovė doc. dr. L. Mačianskaitė. – V., 2023. – 62 p.

Reikšminiai žodžiai: nuobodulio paradigmos, kultūrinės vertės, tolydumas, skaidytumas, ne-tolydumas, ne-skaidytumas, modalinės struktūros, tensyvumai, sąveikos režimai.

Šiame moksliniame darbe derinant deskriptyvinį kultūros istorijos metodą ir Algirdo Juliaus Greimo semiotikos diskurso įrankius bei koncepcijas, siekiama sudaryti aprašymo modelį, kuriuo nuobodulys galėtų būti tiriamas kaip tam tikra, paradigmatiškai pasikartojanti struktūra, kuri yra žymėta kultūros ir betarpiškai susieta su tam tikromis kultūrinėmis vertėmis: egzistencinėmis, praktinėmis, estetinėmis ar kritinėmis.

Tyrimas remiasi nuobodulio genezės sampratomis ir hipoteze, jog tiriant nuobodulį galima atpažinti 4 – 5 kultūrinės nuobodulio paradigmas Vakarų kultūroje. Tyrimo objektai pasirinkti charakteringi laikmečio tekstai: Dykumos tėvo Evagrijaus Pontiečio liudijimas apie akedijos demoną (IV a.), Charles'o Baudelaire'o eilėraštis „Splinas“ iš rinktinės *Piktybės gėlės* (1857), Andy Warholo teksto fragmentas iš knygos *Andy Warholo filosofija nuo A iki B ir atgal* (1975) ir Josifo Brodskio kalbos „Pagiriamasis žodis nuoboduliui“ (1989) fragmentas, kaip atitikmenys lietuvių literatūroje pasirinkti: Vytauto Mačernio, Vinco Mykolaičio – Putino, Kazio Binkio, Jono Šimkaus, Vlado Šimkaus eilėraščiai.

Rezultatai rodo, kad Vakarų kultūroje galima identifikuoti mažiausiai keturias nuobodulio paradigmas: akediją, *ennui*, *boredom*, *dzen*. Jų santykius galima išreikšti semiotiniu kvadratu, kuriame identifikuojamos persiklojančios semiotinės kategorijos: 1) Landowskio prasmės ir neprasmės kvadratas, 2) Greimo norėjimo modalumų kvadratas, 3) Flocho verčių kvadratas. Praktinis modelio pritaikymas lietuvių literatūroje pasireiškiančiam nuoboduliui analizuoti parodė, kad kiekviena paradigma pasižymi konkrečiais jai būdinga požymių struktūra, kuri atsikartodama gali nežymiai kisti.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. KAIP ĮMANOMAS NUOBODULIO PARADIGMŲ TYRIMAS?	7
2. NUOBODULYS VAKARŲ KULTŪROJE: ISTORINIS, KULTŪRINIS IR SEMIOTINIS ASPEKTAI.....	14
2.1. Nuobodulys kultūros istorijos požiūriu.....	14
2.2. Akedija – nuobodulio demonas	17
2.3. Ennui – nuobodulio vaisius.....	23
2.4. Boredom – nuobodulio prekė.....	32
2.5. Dzen – nuobodulio šulinys	39
2.6. Struktūriniai požymiai nuobodulio tipui identifikuoti	45
3. NUOBODULYS LIETUVIŲ KULTŪROJE: KELETAS ATVEJŲ.....	48
3.1. Vytauto Mačernio pažinimo negalimybė.....	50
3.2. Vinco Mykolaičio Putino stabilumo pasirinkimas.....	52
3.3. Kazio Binkio, Jono Šimkaus protestas.....	54
3.4. Vladas Šimkus; nuobodulys be siužeto.....	57
IŠVADOS.....	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
ŠALTINIAI	66
SUMMARY	67
PRIEDAI	68

IVADAS

„Nuobodulys yra paplitęs nepriklausomai nuo amžiaus, lyties, kultūros ar socialinės klasės. Jis paveikia visas pagrindines žmogaus gyvenimo sferas – darbą, poilsį, mokymąsi, romantinius santykius, ir net religinį gyvenimą“¹, teigia nuobodulio tyrėjus vienijančios organizacijos *The Boredom Society* narys, lenkų filosofas Mariusz Finkielsteinas. Tačiau problema ta, kad nuobodulio, kaip ir bet kokios kitos emocijos situacinis konvencionalumas yra kintantis. Kultūros teoretikai² emocinių konvencijų kismą sieja su kultūrine ir socialine visuomenės raida, o sekant jų samprotavimais būtų galima teigti, jog kultūroje „nusistovi“ tam tikra nuobodulio (ar bet kokios kitos būsenos) samprata, jai būdinga „simptomatika“, klišės ir stereotipai, kaip galima pavaizduoti / aprašyti nuobodžiaujantįjį arba jį tuoj atpažinti, kaip nuobodžiaujantis gali suvokti pats save ir kaip jį turėtų traktuoti aplinka. Štai idėjų ir mokslo istorikė Karina Johannisson teigia, kad „Ir individualioje, ir kolektyvinėje plotmėje jausmai įeina į kultūrinius kontekstus. Įvairūs laikmečiai priima arba atmeta įvairius jausmus ir įvairias jų išraiškas. Jausmai formuojasi tose paradigmos, kurias apibūdina epoka“³. Tokiu būdu emocinės struktūros, jausminio bendravimo ir veikimo kodas yra „įterpiami į įvairius savikūros ir gyvenimo būdus“⁴, yra ne tik privirtinami prie istorinių ar kultūrinių šablonų, bet ir siejami su konkrečiomis kultūrinėmis vertėmis.

Šiame magistro darbe atliekamas mokslinis tyrimas remsis nuobodulio genezės sampratomis ir hipoteze, jog tiriant nuobodulį galima atpažinti 4 – 5 kultūrinės paradigmas. Jo tikslas

¹ Mariusz Finkielstein, „The Significance of Boredom: A literature review“ in: *Journal of Boredom Studies*, Issue 1, 2023, p.p. 1-33, elektroninis šaltinis, <https://www.boredomsociety.com/jbs/index.php/journal/article/view/3>, [žiūrėta 2023 03 28].

² Tarp reikšmingiausių darbų verta paminėti: 1) Norbet Ellias kanoniniame darbe *Über den Prozess der Zivilisation* (1939), bene išsamiausiai tyrinėja istorijos ir emocinių konvencijų ryšį Vakarų kultūroje; 2) amerikiečių sociologė Arlie Russell Hochschild studijoje *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling* (1983) specifiskai tyrinėja kaip emocijas konvencijos performuoja rinkos santykiai, kapitalistinė visuomenės santvarka, kaip emocijų suprekinimas pakeičia darbuotojų gerovę, tapatumą ir santykius; 3) Erving Goffmanas klasikiniame darbe *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956) kalba apie „kasdienybės teatrą“, kuriame semiotiskai kalbant, žmogiškieji subjektai strategiškai kuria ir pateikia daugybinius savo paties vaidinius, tačiau pakludami kultūriniam kontekstui atitinkamai koreguodami emocinę raišką; 4) prancūzų sociologo Pierre Bourdieu įtakingame darbe *La Distinction: Critique sociale du jugement* (1979) nors ir nesifokusuojama išimtinai į emocijas, tačiau aptariama, kaip kultūrinės praktikos ir skonis susijęs su socialine klase, o emocinės predispozicijos formuojamos kultūrinio kapitalo; 5) psichologės ir feministės Carol Gilligan proveržiu laikomame darbe *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (1982), specifiskai tyrinėjama moters emocinė raiška, moralinė orientacija ir specifinė „moteriškoji etika“, tačiau aptariama ir tai, kad lytis, klasė ar visuomeniniai lūkesčiai, formuoja etinę ir emocinę raišką bei daro įtaką sprendimams; 6) Anthony Giddensas darbe *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (1991) tyrinėja kaip modernybė, kultūrinis kontekstas ir socialinės struktūros veikia „aš“ tapatumą.

³ Karin Johannisson, *Melancholijos erdvės*, Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 13.

⁴ *Ibid.*, p. 18.

– ištirti kultūrinių verčių slinktį Vakarų kultūros nuobodulio paradigmos ir jų lietuviškuose variantuose. Tikslui įgyvendinti formuluojami uždaviniai:

1. Aptarti svarbiausią nuoboduliui skirtą mokslinę literatūrą ir identifikuoti nuobodulio paradigmas Vakarų kultūroje.
2. Sudaryti ir išbandyti modelį, leidžiantį tirti kultūrinės nuobodulio paradigmas, semiotiškai išanalizuoti reprezentatyvius Vakarų literatūros pavyzdžius.
3. Pritaikyti semiotinį aprašymą XX – XXI a. lietuvių poezijai skaityti.
4. Fiksuoti kultūrinių verčių dinamiką nuobodulio paradigmos ir atsakyti į klausimą ar įmanoma pozityvi nuobodulio vertė.

Nuobodulio pasija kaip semiotinis objektas yra mažai tirta, o į kultūrinių nuobodulio verčių/ paradigmų tyrimo modelis, mūsų žiniomis, niekuomet nebuvo išbandytas. Suprasdami ambicingus šio užmojo iššūkius ir riziką, pirmiausia apsibrėžkime kas šiame tyrime bus naudojama, o ką „imsime į skliaustus“.

Suprasdami, kad nuobodulio fenomeno tyrinėjimų rastume tiek literatūros, filosofijos, meno, medijų, politologijos, istorijos, sociologijos diskursuose, tiek ir kultūros tyrinėtojų, atsigrežiančių į kasdienybės banalybę, darbuose⁵, pasirinkime ir išsamiau apžvelgsime tik tuos šaltinius, kurie padeda suprasti ir aprašyti nuobodulio diachroninę raidą bei aptikti tam tikrus nuobodulio vertės kultūrinius poslinkius Vakarietiškosios kultūros areale. Šiuos poslinkius siesime su istoriniais duomenimis, įvykiais, reikšmingomis laikmečio figūromis ir literatūriniais tekstais.

Identifikuodami nuobodulio paradigmas remsimės dviejų mokslininkų darbais:

- 1) švedų idėjų ir mokslo istorikės Karinios Johannisson studija *Melancholijos erdvės: apie baimę, nuobodį ir pažeidžiamumą vakar ir šiandien* (2011) bus šio magistro darbo kultūrologinių idėjų pamatas, tačiau savo tyrime, skirtingai nuo Johannison, tarp melancholijos ir nuobodulio darysime skirtį, taip atsiribodami nuo artimų, nors ir skirtingų konceptų, pavyzdžiui: *Weltschmerz*, *Fin de siècle*, alienacija, anomija.
- 2) Sociologo Vytauto Kavolio knyga *Epochų signatūros* (1991) pasitarnaus šiam tyrimui kaip kultūros metodo praktinio taikymo pavyzdys. Remsimės Kavolio

⁵ Gregory J. Seigworth, “Banality for Cultural Studies”, in: *Cultural Studies*, 2000, nr. 14 (2), p. 231 ir Meaghan Morris, “Banality in Cultural Studies”, in: Patricia Mellencamp, *Logics of Television*, Bloomington: Indiana University Press, 1990.

apibrėžta paradigmos sąvoka ir nuobodulio paradigmas laikysime pagrindinėmis orientacijomis, darančiomis įtaką žmonių veiklai ir išreiškiamomis jų kuriamais tekstais⁶.

Tuo tikslu šio tyrimo objektais pasirinkti charakteringi tekstai: Dykumos tėvo Evagrijaus Pontiečio liudijimas apie akedijos demoną (IV a.), Charles'o Baudelaire'o eilėraštis „Splinas“ iš rinktinės *Piktybės gėlės* (1857), Andy Warholo teksto fragmentas iš knygos *Andy Warholo filosofija nuo A iki B ir atgal* (1975) ir Josifo Brodskio kalbos „Pagiriamasis žodis nuoboduliui“ (1989) fragmentas; kaip tikėtini vakarų kultūrinių paradigmų atitikmenys lietuvių literatūroje pasirinkti: Vytauto Mačernio, Vinco Mykolaičio – Putino, Kazio Binkio, Jono Šimkaus, Vlado Šimkaus eilėraščiai.

Trečiojoje, praktinėje tyrimo dalyje, siūlome eksperimentinį literatūrinės provokacijos kelią: pabandyti pritaikyti sukurta „skaitymo tinklelį“ XX – XXI a. lietuvių poezijai skaityti, bandant identifikuoti jau įvardintas nuobodulio struktūras ir tiriant ar (kiek?) lietuviški kultūrinių verčių variantai atitinka vakarietiškuosius.

Darbo išvadose aptariami reikšmingiausi kiekvienos paradigmos struktūriniai elementai, semiotinio instrumentarijaus pritaikymo galimybės bei atveriamą galimybę naudotis nuoboduliu (ar bet kuria kita emocine struktūra) kaip pažinimo įrankiu, leidžiančiu „perskaityti“ ne tik kultūroje cirkuliuojančius tekstus iš naujo, bet ir interpretuoti kultūrinius visuomenių procesus.

⁶ Vytautas Kavolis, *Epochų signatūros*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1991, p. 179.

1. KAIP ĮMANOMAS NUOBODULIO PARADIGMŲ TYRIMAS?

Šio tyrimo ribose nuobodulys bus tyrinėjamas kaip skirtingas išraiškos ir turinio formas įgyjanti socio-emocinė struktūra, susijusi su kintančiomis kultūrinėmis vertėmis. Idant būtų galima atpažinti ir aprašyti minėtąsias struktūras, visų pirma pasitelkiamas socio-istorinis deskriptyvinis metodas, derinamas su specifiskai organizuojamu semiotiniu instrumentarijumi taip, kad jis leistų aprašyti nuobodulio konfigūracijas, o ne paskiro subjekto pasijinį taką.

Šiuo tikslu iš greimiškosios semiotinės teorijos pasirenkamos ir tarpusavyje derinamos semiotinės koncepcijos: 1) neprasmes buvimo ir prasmės radimosi formos, 2) modalinės įrangos (išskiriant /norėjimo būti/ modalines struktūras) ir intersubjektiniai santykiai, 3) Jean-Marie Flocho kultūrinių verčių kvadratas, 4) tensyviniai dydžiai ir 5) sąveikos režimai.

Dėl hipotetinio ryšio tarp nuobodulio ir prasmės stokos, vienas reikšmingiausių šiam tyrimui semiotikos darbų yra Algirdo Juliaus Greimo *Apie netobulumą* (1987), iškeliantis klausimą – „Kaip galima resemantizuoti aplinkui esančius sudėvėtus objektus ir nudėvėtus ar besusidėvinčius intersubjektinius ryšius?“⁷. Greimas atskleidžia kelis įmanomus resemantizacijos būdus – tai lūžiai ir ištrūkimai: „pirmuoju atveju, matome, jog estetinis krūvis prasiskverbia į kasdienybės funkcionalumą, antruoju – trokštama priversti kasdienybę išeiti kitur“⁸. Lūžiai visų pirma pasireiškia „stoka, <...> kurią šiuo atveju sukelia kasdieniam gyvenimui būdingas lėkštumas bei monotonija – tai savotiška dvasinė tuštuma <...>, pervadinta „netikėtumo laukimu“⁹. Šis netikėtumas – estezė – įvykstanti nepriklausomai nuo subjekto valingumo, nėra jo suprogramuota ar kaip nors numatyta. Tai tikrų tikriausias pertrūkis tolydume, staigus ir ūmus kasdienybės įtrūkimas, bet šioji trumpa ekstazinė estetinio išgyvenimo akimirka pasibaigia „atkritimu į anesteziją, į „dėvėjimą ir susidėvėjimą“¹⁰.

Algirdo Juliaus Greimo ir Jacques Fontanille bendras darbas *Pasijų semiotika* (1991), daugiausiai dėmesio skiria pavydai ir šykštumui (nors retkarčiais minimas ir nuobodulys) ir susitelkia į būsenos subjekto radimąsi, jo pasijinį taką. Šiame darbe siekiama tyrinėti ne konkrečių, paskirų subjektų pasijinius takus, bet kultūrinės nuobodulio paradigmas, suprantant jas ne kaip

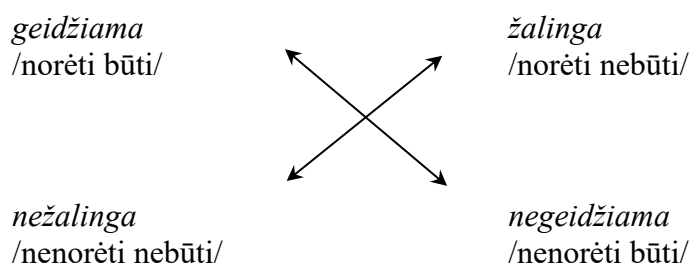
⁷ Algirdas Julius Greimas, *Apie Netobulumą*, iš prancūzų k. vertė Saulius Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 83.

⁸ *Ibid.*, p. 83.

⁹ Eric Landowski, *Prasmė anapus teksto*, iš prancūzų k. vertė Paulius Jevsejevas, Vilnius: Baltos lankos, 2015, p. 181.

¹⁰ Algirdas Julius Greimas, *op. cit.*, p. 78.

objektą determinuojančią savybę (pvz., nuobodį knyga) ir ne kaip vieną iš emocijų, bet kaip kognityvinį sprendimą, vertinimą, kuris siejamas su istoriniais, socialiniais ir kultūriniais veiksniais. Todėl iš *Pasijų semiotikos* bus pasitelktos tik kelios sąvokos: 1) modalinės įrangos ir modalizuotos vertės; 2) moralizacija, sąlygota kultūros. Kalbant apie modalizuotas vertes Greimas darbe *Semiotika* (1989) pažymi, jog vertės samprata skiriasi nuo to, prie ko esame įpratę kalbėdami apie vertės objektus, vertė “iš tikrųjų yra modalinė struktūra, sudaryta iš tam tikro investuoto seminio dydžio, pasirinkto modalumo ir modalizacijos modifikuoto egzistencinio santykio”¹¹. Hipotetiškai laikantis prielaidos, kad nuobodulio paradigmai būdinga tam tikra modalinė egzistencija, susijusi su kultūrinėmis bei socialinėmis normomis bei vertybėmis, paradigmoje pasireiškiantį nuobodulį galima susieti su /norėjimo būti/ modaline struktūra: seminis terminas /nuobodulys/ gali būti modalizuojamas kaip /žalingas/ (norėti nebūti) arba /negeidžiamas/ (nenorėti būti), bet jam taip pat gali būti suteikta ir priešinga konotacija /geidžiamas/ (norėti būti) ar /nežalingas/ (nenorėti nebūti)¹².

Be /norėjimo/ modalinių struktūrų, šiame darbe taip pat bus kreipiamas dėmesys ir į kitas modalines struktūras, tokias kaip /mokėti būti/ ar /mokėti veikti/, /privalėti daryti/ ir /norėti daryti/, tikintis atsakyti į klausimą ar kintant nuobodulio paradigmoms kaip nors keičiasi šios modalinės struktūros ir jų dinamika turi kokią nors reikšmę, t.y. ar iš modalinių įrangų kismo galima pasakyti ką nors apie kultūrą bendrai.

Šiam tyrimui bus svarbi pasijų semiotikoje atverta perspektyva, kurioje „etinis sprendimas presuponuoja ir moralizuotinus „objektus““¹³, be to „jis kyla iš dorovės, kuri suprantama kaip kultūrinis ir konotacinis „skaitymo tinklėlis“, užklotas ant šių objektų“¹⁴. Įdomu tai, kad *Pasijų semiotikos* autoriai probėgšmais pažymi, kad nuobodulys ir pasišlykštėjimas turėtų būti

¹¹ Algirdas Julius Greimas, *Semiotika*, iš pranc. k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 314.

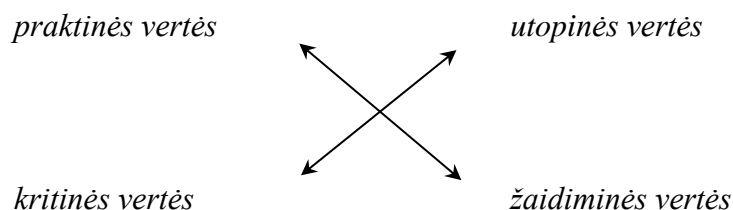
¹² *Ibid.*, p. 315.

¹³ Eric Landowski, *op.cit.*, p. 130.

¹⁴ *Ibid.*, p. 130.

traktuojamos kaip „ilgalaikės pasijos“, kurioms ypač būdinga „dažnai net perteklinė moralizacija aksiologinės poliarizacijos atžvilgiu“¹⁵.

Laikantis tos pačios prielaidos, kad nuobodulys yra socio-emocinė struktūra tampriai susieta su kintančiomis kultūrinėmis vertėmis, pastarosioms analizuoti pasitelkiamas prancūzų semiotiko Jean-Marie Flocho sudarytas, pagrindinius kultūros metmenis atitinkantis semiotinis verčių – praktinių, utopinių, žaidiminių ir kritinių, – kurias žmonija investuoja į bet kokius kultūros produktus, kvadratas¹⁶:

Praktinėms vertėms Flochas priskiria naudojimosi vertes¹⁷, į kurias investuojant iškeliamas stabilumo, patikimumo, funkcionalumo aspektas; šioms priešingai utopinės vertės (kurias Flochas vadina bazinėmis), nors šioms įvardinti pasiūlo vartoti mažiau dviprasmišką egzistencinių¹⁸ verčių terminą, mat „utopinis pernelyg dažnai suprantamas kaip iliuzinis pasaulinis, o semiotikoje jis kvalifikuoja erdvę, kurioje subjektas-herojus atsiranda susitapatindamas su pagrindine verte, kuri ir yra jo ieškojimo objektas“¹⁹. Žaidiminės vertės, būdamos kontradikcijos santykiyje su praktinėmis vertėmis, pasižymi savita logika, priklausoma tik nuo konteksto ir jame galiojančių žaidimo taisyklių

¹⁵ Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *Sémiotique des passions. Des états de choses aux états d'âme*, Paris: Seuil, 1991, p. 104.

¹⁶ Avantekstas, lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas, prieiga internetu: <http://www.avantekstas.flf.vu.lt/lt/vert%C4%97>, [žiūrėta 2023-05-23].

¹⁷ Flochas, aiškindamas kuo skiriasi bazinės ir naudojimo vertės cituoja Courtés ir Greimo darbe *Sémiotique, dictionnaire raisonné de la théorie du langage* pateiktą pavyzdį su beždžione: bananas, kurį beždžionė bando pasiekti, yra bazinė vertė, o pagaly, kurį ji pasitelkia šiame procesui įgyvendinti gali turėti tik naudojimo vertę. Jean-Marie Floch, *Visual Identities*, translated by Pierre Van Osselaer and Alec McHoul, London and New York: Continuum, 2000, p. 119.

¹⁸ Flochas tyrinėdamas vartojimo diskursą taip pat naudoja šių keturių verčių modelį. Tarkime, tyrinėdamas baldų gamintojų prekių ženklus ir jų reklamas, jis taip pat teigia, kad net ir baldai gali turėti praktines, egzistencines, žaidimines ar kritines vertes. Tarkime praktines vertes turės funkcionalūs, tvarūs ir moduliniai baldai; prabangūs, įmantrūs baldai atitiks žaidimines/ estetines vertes; tačiau taip pat gali būti baldai, kuriais reprezentuojamas modernumas arba tradicija, tokie baldai gali subjektą perkelti į jo asmeninį laiką arba žymėti tam tikrą nostalgiją kitiems laikams arba per baldus išreikšti subjekto tapatybę. Tuo tarpu kritinės vertės reprezentuoja idealųjį sprendimą, tam tikrą pozityviąją savybę, tarkime kainos-kokybės santykį. *Ibid.*, .p. 120-121.

¹⁹ *Ibid.*, p. 119.

ir gali žymėti tiek estetines, tiek žaidybines vertes (tarkime jos gali būti siejamos su prabanga, prašmatnumu ar tobulinimu, tad nors jos galimai turi ir/ar nepraranda praktinių reikšmių, tačiau vertė esti ne praktiškume)²⁰. Galiausiai kritinės vertės (esančios kontradikcijos santykiyje su utopinėmis vertėmis), kurios atitinka „idealųjį sprendimą“, kritinės vertės pagrįstos ekonominiu, techniniu išskaičiavimu, naudingumu.

Šiame darbe bus siekiama interpretuoti nuobodulio paradigmas tensyvinių dydžių atžvilgiu. Tensyvinės semiotikos sumanytojai – Claude’as Zilberbergas ir Jacques’as Fontanille, – siūlo bet kokią duotą reikšmę aprašyti dviejų valentingumų – intensyvumo ir ekstensyvumo – pagalba. Ekstensyvumas, arba kitaip aprėptis, siejamas su kiekybe, įvairove ir išreiškiamas per dvi subdimensijas: erdviškumą ir aspektualumą; intensyvumas siejamas su kokybe ir jam priskiriamos taip pat dvi subdimensijos: tempas ir toniškumas²¹. Tačiau, kuomet Zilberbergas ir Fontanille kalba apie keturias elementariąsias pasijas – gyvenimo formas: palaimą, nuobodulį, nostalgiją ir laukimą; jie naudojami tik kuria nors viena dimensija ar net subdimensija, tarkime, teigiama, kad nuobodulys – tai atoniška pagava ir atoniškas siekinys, o ši gyvenimo forma esanti konversiniuose santykiuose su palaima, kuri priešingai, toniškumo atžvilgiu pasižymi maksimaliai tonizuota pagava ir siekiniu²². Tyrime tokios nuostatos (apie atoniškumą pagavos ir siekinio atžvilgiu) nesilaikysime, bet remsimės hipoteze, kad skirtingose paradigmos galimi įvairūs nuobodulio tensyvumo variantai.

Pagal nuobodulio analogiją su prasmės trūkumu, šiame tyrime bus remiamasi Erico Landowskio pasiūlyta koncepcija. Landowskis, kritikuodamas ko nors vertinimą pagal tensyvinius svyravimus, tvirtina, kad dera ieškoti kokybinių, o ne kiekybių efektų norint vystyti semiotiką, kuri „ne priešintų kognityvumą ir jutimiškumą, racionalumą ir pasijįškumą, protą ir jusles, energiją ir medžiagą, taip pat tensyvumą ir esteziškumą, bet kaip tik siektų šiuos metmenis jungti tokiu būdu, kuris padėtų apibrėžti ir paaiškinti paties juslumo reikšmines formas“²³. Landowskis, nerasdamas nei tensyvinėje, nei pasijų semiotikoje „konceptualių įrankių“, tinkamų plėtoti tokią semiotiką, remdamasis knygos *Apie netobulumą* antrąja dalimi „Ištrūkimai“, pasiūlo „kontrapunktą lig šiol vyravusiai „lūžio“ ir „atsitikimo“, staigių netolydumų, nenuspėjamų proveržių, momentinių įvykių

²⁰ *Ibid.*, p. 120.

²¹ Louis Hébert, “The Tensive Model”, in: *Signo semio*, Theoretical semiotics on the web, prieiga internetu: <<http://www.signosemio.com/fontanille/tensive-model.asp>>, [žiūrėta 2023-04-21].

²² Kęstutis Nastopka, *Literatūros semiotika*, Vilnius, Baltos lankos, 2010, p. 251-253.

²³ Eric Landowski, *op. cit.*, p.p. 189-190.

tematikai²⁴ – tai lėtas konstruktyvistinis veikimo būdas, įtraukiantis tiek subjekto jusles, tiek norą ar galėjimą/ mokėjimą reflektuoti, suprasti, kitaip tariant kaip tik produkuoti prasmę, “įvaldyti tą kiekvienam mūsų duotą latentinę kompetenciją, gebėjimą *justi* mus supantį prasmės buvimą ir *suprasti*, kokia reikšmė gali būti perteikiama šiuo jusliniu buvimu²⁵. Iš jau minėtosios „lūžio ir atsitikimų tematikos“ Landowskis išryškina ir dvi neprasmės buvimo formas: pirmąją kildina iš gryno tolydumo – „tai suponuojamas slegiančios ir nykulį varančios kasdienybės vienodumas, pajėgus viską „desemantizuoti“²⁶; o antroji atsiranda iš „radikalaus skaidytumo – išsibarstymo, kuris neleidžia prasmei „sutirštėti“²⁷. Šias prasmės radimosi ir neprasmės buvimo formas perteikia tokia schema:

Dvi neprasmės buvimo formos
Katastrofinis modelis

1
TOLYDUMAS

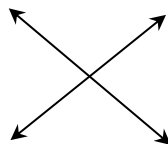
Monotoniška eiga, valdoma būtinybės.

Prasminis efektas: vietisumo perteklius:
desemantizacija (rutina).

3
SKAIDYTUMAS

Chaotiška eiga, valdoma atsitiktinumo.

Prasminis efektas: išsibarstymo perteklius:
beprasmybė (atsitikimai).

4
NESKAIDYTUMAS

Nechaotiška eiga, valdoma neatsitiktinumo, t.y. tvarkos.

Prasminis efektas: darnumas (papratimas).

2
NETOLYDUMAS

Nemonotoniška eiga, valdoma nebūtinybės, t.y. pasirinkimų.

Prasminis efektas: melodingumas (fantazija).

Dvi prasmės rasties formos
Konstruktyvistinis modelis

Kaip ir bet kuri kita pasija, nuobodulys, suponuoja intersubjektinius santykius, tad nuobodulio paradigma taip pat negali būti tyrinėjama atsietai nuo sąveikų su natūraliojo pasaulio subjektais ir objektais. Klasikinė naratyvinė semiotika pasitelkia du pagrindinius veikimo sąveikos

²⁴ *Ibid.*, p. 190.

²⁵ *Ibid.*, p. 192.

²⁶ *Ibid.*, p. 192.

²⁷ *Ibid.*, p. 192.

režimus: 1) *programavimą* – reguliarumo principais pagrįstą „operavimą“, nukreiptą dažniausiai į daiktus, kitaip tariant „darymą, kad būtų“, tad „operacija naratyviniu požiūriu persipynusi su atlikties įgyvendinimu, kurios tiesioginis rezultatas – transformuoti „dalykų padėtį“²⁸; 2) strateginę *manipuliaciją*, kuri numato intencionalią sąveiką tarp subjektų, kitaip tariant „darymą, kad darytų“, juo „siekiama transformuoti pasaulį prieš tai strategiškai modeliuojant kito subjekto „sielos būseną“²⁹. Landowskis svarstydamas, kad tiek euforinis (kaip kupinas prasmės), tiek disforinis (kaip beprasmis) pasaulio suvokimas visų pirma yra susijęs su „atitinkamais buvimo ir sąveikos režimais, pagal kuriuos plėtojasi mūsų santykiai su pasauliu ir kitais žmonėmis“³⁰, mes veikiame pasaulį ir jį transformuojame, tačiau vien programavimo ir strateginės manipuliacijos režimų nepakanka, turi atsirasti trečiasis – *derinimosi* režimas, atveriantis daug platesnes galimybes kurti prasmę, taikyti kitokius *mokėjimo gyventi* principus, kurie suponuotų „pusiausvyrą, lygybę steigiantį interaktyvų santykį tarp pasaulio ir subjekto: tam reikalingas nuotolis (tik ne per didelis) nuo savęs paties ir kontaktas (tik ne per glaudus) su daiktais“³¹. Be derinimosi režimo Landowskis taip pat siūlo įvesti *prisitaikymo* režimą, grindžiamą atsitiktinumu, kuris visuomet yra „neintencionalios – atsitiktinės – dviejų trajektorijų *sankirtos* pasekmė“³², kitaip tariant, tai tokia natūralaus pasaulio objektų ir subjektų sąveika, kuri ištinka savaime (kaip, tarkime, ištiktų žemės drebėjimas ar kokia kita gamtinė katastrofa), strategiškai nemanipuliuojant, nesiderinant bei neprogramuojant. Šioje sąveikoje pasireiškia ir patys radikaliausi skaidytumo proveržiai kasdienybėje, ir smulkesniu mastu atpažįstami kaip visa tai, ką kasdieniame gyvenime vadiname sėkmėmis ar nesėkmėmis: visi pavykę ir nepavykę bandymai manipuliuoti, programuoti, derintis³³. Landowskio siūlomus buvimo sąveikų režimus reprezentuoja schema³⁴:

²⁸ *Ibid.*, p. 236.

²⁹ *Ibid.*, p. 236.

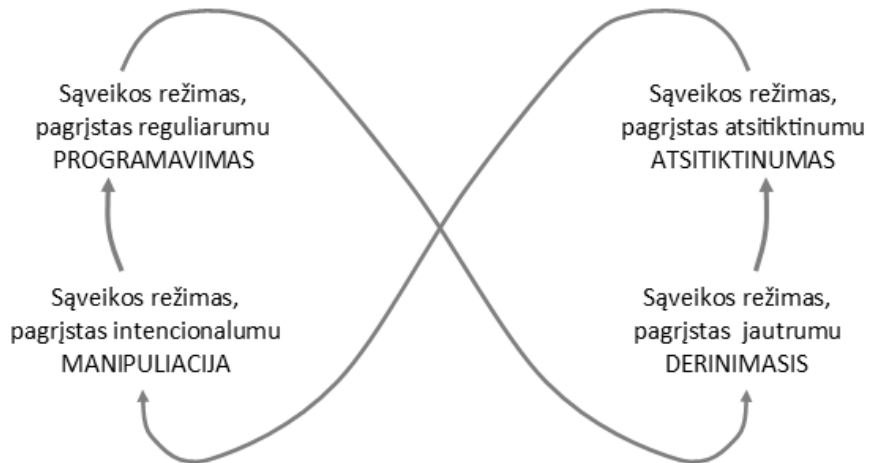
³⁰ *Ibid.*, p. 231.

³¹ *Ibid.*, p. 231.

³² *Ibid.*, p. 315.

³³ *Ibid.*, p. 288-289.

³⁴ Eric Landowski, „Sociosemiotika“, in: *Baltos lankos*, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2009, Nr. 29, p. 186.

Mūsų siūlomą tyrimo modelį nusako šie pagrindiniai žingsniai:

- 1) nuobodulio istorinių paradigų išskyrimas ir pagrindinių bruožų aprašymas (remiantis referuojama mokslinė literatūra);
- 2) reprezentatyvaus literatūrinio teksto nustatymas;
- 3) semiotinė literatūrinio teksto analizė, aptarianti:
 - a) aktantinius santykius;
 - b) tensyvumą;
 - c) sąveikos režimo tipą;
 - d) vyraujančių verčių tipą;
 - e) modalines struktūras.
- 4) praktinis metodo taikymas skirtingų kultūrų tyrimams:
 - a) reprezentatyvių tekstų identifikavimas ir analizė;
 - b) tiriamos kultūros nuobodulio paradigų identifikavimas;
 - c) galimų skirtumų tarp kultūrinių tradicijų paieška.

2. NUOBODULYS VAKARŲ KULTŪROJE: ISTORINIS, KULTŪRINIS IR SEMIOTINIS ASPEKTAI

2.1. Nuobodulys kultūros istorijos požiūriu

Nuobodulio teorijose galima aptikti tiek esencialistinę, tiek konstrukcionistinę nuobodulio genezės sampratą. Pirmoji, atstovaujama tokių mąstytojų, kaip Blaise Pascalis, Arthuras Schopenhaueris, Henry D. Thoreau, Friedrichas Nietzsche, Williamas Jamesas, Sørenas Kierkegaardas, Martinas Heideggeris, Karina Johannisson, Didier Nordon, laikosi nuostatos, kad nuobodulys turi savo istoriją, mat jis esąs esmiškai būdingas žmogiškajai prigimčiai, kurią žmogiškosios būtybės neišvengiamai patirdavo (patiria ir patirs) visais laikais, nors ir skiriasi tai, kaip nuobodulys suprantamas, vadinamas, išreiškiamas ir vertinamas. Antrosios krypties tyrėjai, tokie kaip Larsas Svendsenas, Seanas Deasmondas Healy, Benas Andersonas, Patricia Meyer Spacks, Elizabeth Goodstein, Yasmine Musharbash remiasi požiūriu, kad nuobodulys yra socialinis išradimas, konstruktas, o tai, kaip jis išreiškiamas, suprantamas ir vertinamas, yra nulemta konkretaus laikmečio, visuomenės dalies įpročių, kalbos ar net lyties. Šiam tyrimui reikšminga yra ne tai, kad esti dvi nuobodulio genezės kryptys, bet greičiau tai, kas šias dvi kryptis iš dalies vienija: nuobodulio tyrimams pasitelkiamos, kavoliškai tariant, ir intelektualinė istorija (simboliniai konstruktai, lekšemos, literatūra), ir socialinė istorija (tai, kaip šie simboliniai konstruktai naudojami to meto visuomenėse, joms būdingas elgesys)³⁵. Tokios prieigos įveiklinimas yra akivaizdus idėjų ir mokslo istorikės Johannisson darbe *Melancholijos erdvės: apie baimę, nuobodį ir pažeidžiamumą vakar ir šiandien* (2009). Johannisson tyrinėja įvairiausių rašytinius šaltinius: nuo grožinės literatūros iki pamaldumą skatinančių knygų, nuo laiškų, dienoraščių, memuarų iki gydytojų užrašų ir pacientų kortelių, nuo etiketo knygų iki žurnalų, nuo istoriškai fiksuojamų iki empiriniais tyrimais išgaunamų duomenų, ir postuluoja, kad emocijos yra kultūriškai sąlygotos: “emocinė kalbėsena, taip pat ir emocijų turinys, dalyvauja dialoge su savo kultūriniu kontekstu. Kiekviena epocha nubrėžia

³⁵ Naudojami terminai yra pasitelkiami iš Vytauto Kavolio darbo *Epochų signatūros* (1991), kuriame nurodoma, kad iš sąmoningumo paradigmos išsišakoja socialinė, kitaip veiksmų istorija, ir intelektualinė, kitaip reikšmių istorija. Abi būty galima tirti atskirai, tačiau kultūros istorijai yra svarbu identifikuoti santykius tarp kintančių veiksmų ir reikšmių formų, tam jis vartoja epochų signatūrų terminą. Panašu, jog kai kurie autoriai šiuo principu analizuoja nuobodulio fenomeną ir savo darbuose. Ryškiausiai tai matyti Reihardo Kuhno *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature* (1976), Karinios Johannisson *Melancholijos erdvės* (2009) darbuose.

savo pačios ribas ir atranda savo pačios formas“³⁶. Jai antrina ir klasikinių mokslų tyrėjas Peter Toohey 2011 m. knygoje *Boredom: a lively history* samprotaudamas, kad apie nuobodulio diachroninę evoliuciją galima kalbėti vertinant tai, kaip „<...> keičiasi ne gyvų būtybių gebėjimas patirti nuobodulį, bet visuomenių suteikiamos galimybės nuobodulį išreikšti“³⁷.

Būtent pastarosios galimybės išreikšti nuobodulį, arba kitaip tariant dominuojančios nuobodulio veiksmų ir reikšmių formos iki-moderniaisiais, moderniaisiais ir brandaus kapitalizmo laikais domins mus šiame tyrime. Šias tris epochas atskiriame remdamiesi jau nusistovėjusia istorine laikotarpių klasifikacija, istoriniais faktais, konkrečiam laikmečiui charakteringais veikėjais ar judėjimais. Kiekvienai iš šių istorinių atkarpų, gerokai redukuodami bei sekdami Johannisson ir Toohey darbais, priskiriame po vieną nuobodulio raiškos formą. Toks sąlyginis suskirstymas iš esmės pagrįstas dviem prielaidomis: 1) visos trys tolimesnei analizei pasirinktos nuobodulio formos yra reikšmingos bendram nuobodulio diskursui³⁸; 2) jos atsikartoja paradigmatiškai, t.y. tebėra „gyvos“; ir turinio, ir formos lygmenyse gali būti atpažįstamos bei specifiškai pasireikiančios ir vėlesnėse epochose. Šitaip redukavę „nuobodulio diskursą“ siūlome tokią tipologiją³⁹:

- a) Iki-moderniesiems laikams priskiriame visus nuobodulio diskursus, atsirandančius su Senovės Graikų mąstytojais⁴⁰ bei Vakarų Europos viduramžiais. Šiam laikotarpiui būdinga individo subordinacija bendruomenei, ryški feodalinė ir luominė santvarka, bažnytinės valdžios hegemonija. Iki-moderniuosius laikus siejame su akedija, kurioje nuobodulys yra nuodėmė, gundymas ir išorės veikianti jėga.

³⁶ Karin Johannisson, *Melancholijos erdvės*, Vilnius: Baltos lankos, 2011, p. 266.

³⁷ Peter Toohey, *Boredom: a lively history*, New Haven and London: Yale University Press, 2011, p. 146.

³⁸ Elizabeth Goodstein knygoje *The Experience without qualities*, teigianti, kad nuobodulio diskursą sudaro svarstymai apie nuobodulį (tarp jų ir šiam tyrimui aktualios formos: akedija, ennui, spleen, boredom), autentiški nuobodulio patirties liudijimai ar nuobodulio inspiruoti kūriniai.

³⁹ Nuobodulio teorijose gausu nuobodulio tipologijų, kurias pasiūlo įvairūs autoriai: Charles'as Baudelaire'as, Gustave'as Flaubert'as, Bertrand'as Russell'as, Milanas Kundera, Martinas Heideggeris. Įsivyraujančią nuobodulio tipologiją pateikė vokiečių sociologas Martinas Doehlemanas, knygoje *Langeweile? Deutung eines verbreiteten Phänomens* (1991). Su šia tipologija atsiranda pagrindinė, šiuolaikiniuose tyrimuose plačiai eksploatuojama skirtis: situacinis nuobodulys ir egzistencinis nuobodulys. Šiame tyrime į minėtąją skirtį neatsižvelgsiu, nes ji nėra reikšminga siekiant demonstruoti kultūrinių verčių dinamiką epochose.

⁴⁰ Reinhardas Kuhnas knygoje *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature (1976)* teigia, kad Senovės Graikai neturėjo lekšemos reiškiančios nuobodulį, o artimiausias šiai būsenai nusakyti konceptas galėjo būti žymimas dviem terminais: *horror loci* (iš lot. vietos baimė) ir *taedium vitae* (iš lot. gyvenimo nuovargis). Pasak Kuhno, Platonas svarstęs apie monotoniją, kaip pragarišką kankinimą arba dieviškąją palaimą, o Seneka samprotavęs apie gyvenimo nuovargį. Tačiau abu šiuos terminus nustelbs ir visą Viduramžių periodą dominuos kitas graikiškas terminas *acedie*. Žr. Reinhard Kuhn, *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976, p.p. 16, 31.

- b) Modernieji laikai istoriškai siejami su Apšvietos amžiumi, kuomet įvyksta visuomenių racionalėjimo ir sekuliarėjimo procesai, mechanizuojamas darbas, įvyksta industrinė revoliucija, spartėja urbanizacija, politinė galia išcentruojama (liberaliosios demokratijos suklestėjimas), o ekonomikoje ima įsigalėti kapitalizmas, išaukštinamas individas. Kaip atsvara racionalumui susiformuoja Romantizmas, pasiūlęs iki šiol gyvą „savirealizacijos“, „originalumo“, „savęs išpildymo“ naratyvą ir kartu su juo pasireiškiančius „protesto“ balsus. Šie protesto balsai įkūnijami tokiuose socialiniuose charakteriuose, kaip Verteris, dendis ir *flaneur*, kuriems nuobodulys yra žaidimas, priemonė išskirti bei demonstruoti save.
- c) Brandaus kapitalizmo laikmetis, kaip opozicija romantiniam laimės ir savirealizacijos pažadui, iškelia radikalųjį reliatyvizmą, pliuralizmą, dekonstruoja pažinimą bei racionalumą, kritikuoja individo išaukštinimą, kalba apie galios santykius, aukština marksizmą. Ryškūs anarchistiniai, nihilistiniai ir avangardistiniai judėjimai, kurių tarpe „nuobodulio estetika“⁴¹ propaguojantys meno judėjimai (dada, popartas, futurizmas, siurrealizmas, konceptualusis menas ir kt.), technologijų pagrindu įvykstanti „ketvirtoji pramonės revoliucija“⁴², spartėjanti skaitmenizacija, automatizacija, itin didelis informacijos srautas ir jo greitis bei visa apimantis „hipernuobodulys“⁴³, kuriame, kaip teigia britų mąstytojas Markas Fisheris, pasirodo „neoliberalizmui būdingas kultūrinis dykumėjimas, kai „niekam nenuobodu, viskas nuobodu““⁴⁴. Būtent šiuo laikotarpiu įsigali ir išlieka vyraujanti nuobodulį reiškianti leksema *boredom*.

Toliau šiame darbe ne tik išsamiau apibūdinsime kiekvieną iš nuobodulio formų, tačiau pasiremdami aptartu semiotiniu instrumentarijumi konstruosime „semiotinį skaitymo tinklelį“ kultūrinėms nuobodulio vertėms identifikuoti bei lietuviškajam nuoboduliui analizuoti. Iš pradžių aptarsime priskirtą leksemą, jos etimologiją, formuojančias sąlygas, raidą, būdingiausius pavyzdžius ir apibendrinsime pasitelkdami keturias semiotines sąvokas: 1) intersubjektiniai santykiai, 2)

⁴¹ Terminas „nuobodulio estetika“ referuoja į Agnės Narušytės darbą *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje* (2008), kurį išsamiau aptarsime vėliau.

⁴² Klaus Schwab, *Ketvirtoji pramonės revoliucija*, iš vok. k. vertė Milda Laučienė, Vilnius: Vaga, 2017.

⁴³ Sean Desmond Healy, *Boredom, Self, and Culture*, New York: Palgrave Macmillan, 2017. p. 10-90.

⁴⁴ Mark Fisher, „Niekam nenuobodu, viskas nuobodu“, iš anglų k. vertė Edgaras Cickevičius, in: *Gyvenimas per brangus*, internetinė prieiga: <https://gpb.lt/niekam-nenuobodu-viskas-nuobodu/>, [žiūrėta 2023-05-12].

norėjimo modalumai, 3) tensyvumai, 4) dominuojantis sąveikos režimas. Tuomet pateiksime charakteringą pavyzdį, kurį analizuosime pasitelkdami relevantiškus greimiškosios semiotikos įrankius.

2.2. Akedija – nuobodulio demonas

Žodis akedija (gr. *accēdie*, *acedia* nuo gr. *kédos*, rūpinimasis, rūpėjimas, interesas ir neigiančioji dalelytė *a-*) reiškia „ypatingą netekties būseną, sukeltą milžiniškos psichinės energijos suvartojimo⁴⁵“, glėbų abejingumą⁴⁶, sielos mirtį arba flirtą su mirtimi⁴⁷, neviltį, *bodesį*⁴⁸, dar kitaip vadinamą *vidurdienio demonu*. Tai – pirmasis rašytiniuose šaltiniuose⁴⁹, pirmiausia IV a. Dykumos tėvo Evagrijaus Pontiečio (apie 345 – 399) tekste, minimas nuobodulio terminas, nusakomas dabartiniam nuoboduliui būdingais požymiais – beprasmiškumu, monotonija, išglėbimu, nuovargiu, nerimastingumu, neviltimi, ūmiu prislėgtumu, ilgesiu, tingėjimu, pykčio priepuoliais ir pasišlykštėjimu savimi – pasireiškiančią būseną, kuri vertinama kaip didžiausia yda (ar net mirtina nuodėmė). Pastarosios priežastis yra išorinė – ją sukelia šlykščiausias ir nuožmiausias iš aštuonių – akedijos demonas, siekiantis nutolinti dvasinę palaimą.

„Vėlesniaisiais šimtmečiais akedija persikelia į Europos vienuolynus, apie ją imama kalbėti kaip apie sėlinantį marą tarpe tų, kurie ką tik apleido pasaulį dėl būvio Dievuje⁵⁰“, teigia Johannisson, o Nault’as fiksuoja, kad akedijai skiriamas dėmesys Šv. Jono Kasijono (apie 360 – 433 m.), Šv. Benedikto Nursiečio (480 – 547 m.), popiežiaus Šv. Grigaliaus Didžiojo (560 – 604 m.), Hugono Senviktoriečio (? – 1141 m.), ir Šv. Tomo Akviniečio (1224 – 1274 m.) raštuose⁵¹. Tačiau

⁴⁵ Karin Johannisson, *op.cit.*, 2011, p. 75.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 75.

⁴⁷ Jean-Charles Nault, *Vidurdienio demonas: Akedija, mūsų laikų blogis*, iš prancūzų kalbos vertė Akvilė Melkūnaitė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019.

⁴⁸ Taip akediją verčia Giedrė Sodeikienė Gabrielio Bungės knygoje *Akedija: Evagrijaus Pontiečio dvasinis mokymas*, Kaunas: Vox Altera, 2015.

⁴⁹ Jean-Charles Nault kaip vienus pirmųjų šaltinių apie akediją nurodo: IV a. Dykumos tėvo Evagrijaus Pontiečio (345-399 m.) *Praktinį traktatą, Praktikas*, Šv. Jono Kasijono (apie 360-433 m.) *Institucijas*, bei į Bernardo Forthomme’o studiją (B. Forthomme, *De l’acédie monastique a l’anxi-dépression. Histoire philosophique de la transformation d’un vice en pathologie*, Sanofi-Synthélabo, Paris, 2000), kuriuoje nurodoma, kad “akedija reiškėsi dar ikirikriččioniškuoju laikotarpiu, net prieš Empedoklį (490-435 pr. Kr.) arba Ciceroną (106-43 pr. Kr.)”, Jean-Charles Nault, *op. cit.*, p. 19.

⁵⁰ Karin Johannisson, *op.cit.*, p. 78.

⁵¹ Šių šventųjų raštus, kaip reikšmingus akedijos diskursui IV - XII a. šaltinius, išskiria Jean-Charles Nault, žr. Nault, *op.cit.*, p. 39-84.

po truputį akedijos samprata praranda savo reikšmingumą, jos išnykimą moralinėje teologijoje Nault'as sieja su Viljamo Okamo (1287 – 1347 m.) laisvės revoliucija⁵² ir teigia, jog sulig pirmaisiais Šv. Tomo Akviniečio komentariais Kajetonu (1469 – 1534 m.), Francisco Suarezu (1548 – 1617 m.), Šv. Jonu Tomu (1589 – 1644 m.) „akedija visai nebematoma veiksmo kontekste. Visuose vėlesniuose moralinės teologijos vadovėliuose iki Vatikano II susirinkimo veltui ieškotumėte akedijai skirtos vietos“⁵³, nes jos reikšmė pakinta: pasak Nault ir Johannisson XVI a. akedija siejama su tinguliu ar apsideidimu ir nebetinka ypatingai sielos būsenai žymėti, tam imamas naudoti kitas – melancholijos terminas, kuris taip pat ilgesniam laikui neįsitvirtina.

Akedija patiriama tiek moderniaisiais, tiek brandaus kapitalizmo laikais. Rita Šerpytytė teigia, kad vienas iš pirmųjų mąstytojų modernybės priešaušryje „nutiesusių tiltą“ tarp akedijos ir nuobodulio, buvo Blaise'as Pascalis, kuris „<...> ne tik fiksuoja *nihilistinę* modernybės žmogaus buvimo sąlygą, bet ir numato, išvelgia nihilistinę nuobodulio fenomeno struktūrą, tam tikrą „būsimą“ jo intencionalumą Niekio link“⁵⁴. Pasak Šerpytytės, *Mintyse* (1670) Pascalis susiejo akediją ir nuobodulį, teigdamas, jog tik Dievas ir tarnystė jam gali išlaisvinti žmogų iš nuobodulio: „Žmogus yra toks nelaimingas, kad nuobodžiauja net be jokios priežasties, dėl savo paties ypatingos būsenos, o ji tokia beprasmiška“⁵⁵.

Dar vienas akedijos sampratos pavyzdys randamas medicinos diskurse, kuriame akedija imama vartoti kaip medicininė diagnozė. Tiesa, XVII a. medicina, remdamasi plačiu melancholijos diagnozių spektru, negalėjo suprasti ir įvardinti akedijos⁵⁶. Keliais amžiais vėliau, po pirmojo pasaulinio karo, suomių filosofo Rolfo Lagerborgo darbe *Acedia* (1942) ši sąvoka sugražinta į akademinį diskursą, ir, kaip teigia Johannisson, tuo „padaryta įtaka ištiesai jaunų intelektualų kartai,

⁵² Williama Ochamo pasiūlyta naujoji laisvės idėja žymi revoliucinės reikšmės poslinkį traktuojant žmogaus prigimtį, t.y. „Antikos ir visa Krikščionybės tradicija laisvę suvokia kaip žmogaus turimą galią - kuri priklauso drauge ir jo protui, ir valiai - atlikti kokybiškus, gerus, puikius, tobulus veiksmus kada jis nori ir kaip nori.“ Tad laisvė iš pradžių apibrėžiama kaip žmogaus palinkimas link gėrio, tuo tarpu Ochamas teigia, kad žmogus gėrio ir blogio akivaizdoje lieka abejingas, laisvė yra beveik lygi valiai, tad kad žmogus pasirinktų gėrį, reikės išorinio veiksmo įsikišimo, kurį Ochamas tapatina su įstatymu, tad „pagal šią sampratą gėrį apibrėš paklusimas įstatymui. <...> Tai tikra „revoliucija“, pasibaigianti tuo, ką vadinsime „legalizmu“, samprotauja Nault'as. *Ibid.*, p. 84-85.

⁵³ *Ibid.*, p. 91-92.

⁵⁴ Rita Šerpytytė, „Apie nuobodulį, tikėjimą ir nihilizmą“, in: *Religija ir kultūra*, 2012, Nr. 11, p. 24-39, prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/religija-ir-kultura/issue/view/396>, [žiūrėta 2023-05-12].

⁵⁵ Blaise Pascal, *Mintys*, iš prancūzų k. vertė Anicetas Tamošaitis SJ, Vilnius: Aidai, 1997, p. 53.

⁵⁶ Kaip pavyzdys, turimas omeny vienas iš reikšmingiausių melancholiją tyrinėjančių Roberto Burtono (1577-1640) darbas *The Anatomy of Melancholy* (1621), kuriame akedija iš viso nėra minima.

taip ji [akedija] tapo stambiausios egzistencializmo melancholijos temos įžanga⁵⁷. Pasak Nobelio fiziologijos ir medicinos premijos laureato, neurofiziologo Ragnar Granito, XIX a. akedija oficialiai prižinta medicinine diagnoze – „psichiniu susideginimu“, „proto pakrikimu“⁵⁸. Granitas net išskiria didžiąją ir mažąją akedijas, pakartotinai įtvirtindamas akedijos kodifikaciją luomo ir lyties atžvilgiu: „Didžioji – tai genijų susidegimas. Mažoji – tai „mažųjų dvaselių kova su nesėkmės ir nepatenkintos garbėtroškos jausmu“⁵⁹.

Kitas reikšmingas akedijos pasikartojimas XX a. – akademinė akedija, kildinama ne iš paties individo, bet iš psichosocialinio konteksto⁶⁰. Šią koncepciją išsamiai aprašo sociologas Hansas Zetterbergas, skirdamas keturias intelektualinio elito patiriamas akedijos formas: mažajai daliai akademikų būdingasias: 1) nesėkmės (kai siekiama pačių didžiausių akademinų aukštumų ir suvokiama, kad nepavyks), 2) sėkmės (kai nelauktai akademikas pelno didelį pripažinimą ar apdovanojimą) akedijos; ir patiriamas didžios daugumos: 3) specializacijos (kai dėl mokslo bėgama nuo pasaulio) 4) susiskaidymo (kai dėl pasaulio bėgama nuo mokslo) akedijos⁶¹.

XX a. pab. ir XXI a. pr. akedijos samprata, susieta su neviltimi, vėl dominuoja teologiniuose diskursuose, kuriuose nuobodulys priskiriamas nuodėmei, pvz., apie akedijos nuodėmę, kaip apie grėsmingą neviltį, kalbama Josepho Ratzingerio, būsimąjo popiežiaus Benedikto XVI tekstuose bei 1985 m. vykusiam Europos vyskupų VI simpoziume Romoje. Šiuolaikinė akedijos interpretacija pateikiama Nault'o darbe *Vidudienio demonas*, kuriame analizuojama „kokiais ypatingais pavidalais akedija gali pasireikšti įvairiose krikščionio gyvenimo padėtyse“⁶² mūsų dienomis, o tai yra: vienuolio gyvenime, kunigystėje, santuokiniame bei viengungio gyvenime.

Aptartoms akedijos formoms būdinga panaši struktūra: nesvarbu ar kalbama apie mokslininko, poeto, dvasininko ar šeimyninio gyvenimo programą, postuluojuamas sutarties sudarymo ir vykdymo stabilumas, mokėjimas būti rutinoje, sąmoningas ar primestinis gyvenimo dinamiškumo atsisakymas, savęs ribojimas siekiant vertybių, kurios pasirinktų autoritetinių šaltinių

⁵⁷ Karin Johannisson, *op.cit.*, p. 84.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 85.

⁵⁹ Ragnar Granit, „Att överninna acedia“, in: *Hur det kom sig: Forskarminnen och motiveringar*, Stockholm, 1983, in: Karin Johannisson, *op. cit.*, p. 86.

⁶⁰ Karin Johannisson, *op.cit.*, p. 88.

⁶¹ Hans Zetterberg, „Scientific acedia“, in: *Sociological Focus*, Autumn, 1967, Vol. 1, No. 1, On Academia and Higher Education (Autumn, 1967), pp. 34-44, prieiga internetu: <https://www.jstor.org/stable/20830624>.

⁶² Jean-Charles Nault, *op. cit.*, p. 130.

– religijos, giminystės sistemos ar bendruomenės – atžvilgiu yra konotuotos teigiamai bei padeda įtvirtinti egzistencines, tapatybės vertes, todėl nuobodulys, nors yra *žalingas*, tačiau jį įveikus resemantizuojama gyvenimo rutina ir pasiekiamas „neapsakomas džiaugsmas“ bei ramybė.

Kovoti su nuobodulio demonu

Nors ir kintant diskursui, kuriame aptinkame šią paradigmą, akedija išraiškos ir turinio lygmenyje pasireiškia beveik ta pačia forma, kurią aptinkame jau ankščiau minėtų šventųjų raštuose arba šiame Evagrijaus Pontiečio fragmente:

Akedijos demonas, taip pat vadinamas „vidudienio demonu“, iš visų labiausiai slegia. Jis puola vienuolį apie ketvirtą valandą ir apsiaučia jo sielą iki aštuntos. Pirma, jis paveikia taip, kad saulė, atrodo, juda lėtai, sustingsta. Atrodo, kad dienoje 50 valandų. Paskui demonas verčia vienuolį nuolat laikyti akis įsmeigus į langus, bėgti lauk iš celės, stebėti, ar saulė dar toli nuo devintos valandos, ir žiūrėti, ar kartais kuriam iš brolių ... [nekilo gera mintis ateiti ir prablaškyti jį nuo celės monotonijos!]. Be to, demonas įkvepia jam bjaurėjimąsi vieta, kurioje yra, pačiai jo gyvenimo padėčiai, rankų darbui, o dar - įkvepia mintį, kad Dievo meilė broliuose dingo ir nėra nei vieno, kas jį paguostų. Ir jei tomis dienos atsiranda kas nors, kas vienuolį nuliūdina, demonas ir tuo pasinaudoja, kas sustiprintų jo bjaurėjimąsi. Tada priverčia jį trokšti kitų vietų, kur lengvai rastų tai, ko jam reikia, dirbtų ne tokį sunkų ir geriau atlyginimą darbą. Jis priduria, kad siekiant patikti Viešpačiui vieta visai nesvarbi: iš tiesų, visur, pasakyta, dievybė gali būti garbinama. Prie to priduria artimųjų ar ankstesnio gyvenimo prisiminimą. Parodo, kaip ilgai trunka gyvenimas, prieš akis atskleidamas askezės keliamą nuovargį. Žodžiu, jis pasitelkia visus įmanomus ginklus, kad vienuolis apleistų celę ir bėgtų iš stadijos. Šio demono iškart neseka joks kitas: pasibaigus kovai sieloje įsivyrąja ramybės būseną ir neapsakomas džiaugsmas“⁶³

Semiotinis žvilgsnis į šį fragmentą leidžia visų pirma kalbėti apie sutartį: galime implicitiškai teigti, kad prieš pasirodant akedijos demonui, subjektas jau yra sudaręs sutartį su lėmėju – religine bendruomene ir atitinka būtinas sąlygas, kurių šioji reikalauja. Sutartis, jos naudingumas ar teisingumas, yra iš anksto konotuotas autoritetų. Akedijos demono pasirodymas – tai gundymas, kyląs iš santykio su antilėmėju, siūlančiu naują programą, kuria būtų sulaužyta ankstesnioji sutartis. Naujoji programa (gundymas) pasireiškia kaip chaotiškos atsitikimų eigos valdomas maksimalus skaidytumas, kuris sutrauko gyvenimo tolydumą į prasmės nebeprodukuojančius gabalus.

⁶³ Évagre le Pontique, *Traité pratique ou Le Moine* 12 (SC 171), p. 521-527, iš prancūzų kalbos vertė Akvilė Melkūnaitė, in: Nault, *op.cit.*, p. 20.

Gundymas tampa repetatyviu skaidymu, kurį figūratyviniam lygmenyje žymi itin gausios laiko figūros: galime atpažinti inchoatyvines (*/apie ketvirtą valandą/*), duratyvines (*/saulė juda lėtai, sustingsta/*, */dienoje 50 valandų/*, */parodo kaip ilgai trunka gyvenimas/*, */ar saulė dar toli nuo devintos valandos/*) ir terminatyvines (*/apsiaučia sielą iki aštuntos/*, */pasibaigus kovai/*) laiko figūras. Ypatingiausias čia duratyvinės laiko figūros, žyminčios ne tik gundymo trukmę bet ir nurodančios į subjektyviai patiriamą laiką, kuris nesutampa su objektyviuoju laiku (*saulė, atrodo, juda lėtai, sustingsta*“, „*atrodo, kad dienoje 50 valandų*“), o tuo pačiu toks laiko patyrimas implikuoja sutrinkantį /mokėjimą būti/. Ištįsusio laiko žymimuose būties fragmentuose kinta ne tik ši /mokėjimo būti/ modalizacija, bet ir kitos modalinės įrangos. Jei pirmoji programa apibrėžia tam tikrą /mokėjimą būti/ įvardindama praktikas, kurios jį sudaro: tai *reikalinga* /privalėti būti/ malda, adoracija, Šv. rašto studijos, taip pat sunkus rankų darbas ar net ašaros, skurdus gyvenimas, monotonija, *išvengiamas* /galėti nebūti/ bendravimas, kitų vienuolių lankymas. Tuo tarpu antroji programa kvestionuoja tokį gyvenimą ir /mokėjimą būti/, ji susitelkia ties subjekto norais ir pateikia pirmąją programą kaip *negeidžiamą* /nenorėti būti/ arba net kaip *žalingą*, kurioje subjektas /nori nebūti/: viskas, kas buvo *išvengiama*, dabar siūloma kaip *įmanoma* /gali būti/, kas buvo *reikalinga* /privalo būti/ kontradikcijos principu tampa *atsitiktina* /neprivalo būti/⁶⁴. Konfliktas matomas ir virtualizuojančiųjų modalumų atžvilgiu: subjektas, kuriam suteikti du modalumai, veikiant pirmajam lėmėjui atsiduria *aktyvaus klusnumo* /nori daryti/ ir /privalo daryti/ pozicijoje, veikiant antrajam lėmėjui subjektas modalizuojamas kaip *aktyviai nevalingas* /neprivalo daryti/ ir /nori nedaryti/.

Programų konfliktą galima identifikuoti esant ir kitoje aksiologinėje ašyje *stabilumas vs. dinamiškumas*. Akedija provokuoja dinamiškumą: visų pirma figūratyviniam lygmenyje perteklinės erdvės figūros nuolat siejamos su gundymu judėti, keisti erdvę, ieškoti geresnės vietos „*nuolat laikyti akis įsmeigus į langus; bėgti lauk iš celės; įkvepia bjaurėjimąsi vieta; trokšti kitų vietų, kur lengvai rastų tai, ko jam reikia; siekiant patikti Viešpačiui, vieta visai nesvarbi; visur dievybė gali būti garbinama; apleistų ceļę ir bėgtų iš stadijos*“. Maža to, akedija taip pat *labiausiai slegia, puola vienuolį* ir dar *apsiaučia jo sielą*. Slėgimo, puolimo ir apsiautimo veiksmai erdviškai nukreipti iš išorės į subjektą, kaip norimą poveikio centrą. Tai intensyvūs, tikslingai nukreipti dinamiški vektoriai, kurie dominuoja subjekto atžvilgiu ir provokuoja taip pat dinamišką atoveiksmį.

⁶⁴ Naudojami modalizacijų įvardijimai yra pasiūlyti Greimo, iš „*Apie buvimo modalizavimą*“, in: *Semiotika*, iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 312.

Naratyvineame lygmenyje toks atoveiksmis būtų lygus judėjimui erdvėje, bėgimui iš celės, prasiblaškimui bendraujant, o gilesniajame lygmenyje – tai subjekto išsiskyrimas iš bendruomenės, prarastas /mokėjimas būti/ integralia bendruomenės dalimi. Būtent todėl pirmojoje programoje yra numatytas kitoks pasipriešinimo būdas – siekiant stabilumo, išlaikant *status quo*, demonstruojant ištvermę celėje⁶⁵. Ne veltui Šv. Tomas Akvinielis įspėja, kad akedija nuolat sukuria žalingą dvigubą judėjimą: „pirmas – pabėgimo nuo to, kas kelia liūdesį ar pasibjaurėjimą; o antras – aktyvios paieškos: kompensacijų, pramogų“⁶⁶.

Iš semiotinės perspektyvos akedijos struktūrinius elementus nusakysime taip:

1) akedijos nuobodulys kyla iš konfliktinio santykio su lėmėju ir antilėmėju: su pirmuoju sutartis jau sudaryta, antrasis gundo kita programa.

2) Nuobodulys yra *žalingas* /norėti nebūti/, sukeliantis modalinių įrangų konfliktus tarp /privalėjimo/ ir /norėjimo daryti/ bei specifiniu būdu sutrikdantis pirmosios programos postuluojamą /mokėjimą būti/, taip atsiranda heterogeniškų elementų perteklius, lemiantis skaidytumo atsiradimą, kuris neleidžia „nusistovėti prasmei“, t.y. įtvirtinti su egzistencinės (utopinės) vertes;

3) iš tensyvinės semiotikos taško akedijos nuobodulys aspektualumo ašyje pasireiškia momentiška, t.y. jo pradžia ir pabaiga yra žymėta laiko figūrų. Toniškumo atžvilgiu šis nuobodulys tiek pagavos, tiek siekinio atveju yra tonizuotas. Atoniškumas pasireiškia pirmosios programos atžvilgiu, tačiau jei subjektas atlaiko „gundymą“ (neiškrypsta iš pirmosios programos tako) jis pasiekia palaimą, tuomet pirmosios programos toniškumo atžvilgiu įvyksta konversija – patiriama *palaima*: ir siekinys, ir pagava iš atoniškų, tampa tonizuotais „*pasibaigus kovai sieloje įsivyrąja ramybės būseną ir neapsakomas džiaugsmas*“.

⁶⁵ Nault pateikia kelias itin būdingas apoftegmas (apoftegmos yra IV a. Egipte gyvenusiems dykumos tėvams priskiriami pamokymai, pajuokavimai ar palyginimai), demonstruojančias likimo celėje svarbą. Šios apoftegmos yra svarūs įrodymai to, kad pati vienuolių bendruomenė buvo griežtai subjektus susaistanti ir vertinanti moralizuojančioji įstaiga. Keli charakteringi pavyzdžiai: 1) „Kažkas pasakė abai Arsenijui: „Mintys mane kamuoja, sakydamos: tu negali nei pasninkauti, nei dirbti, tai bent jau lankyk ligonius, nes ir tai yra Dievo meilė“. Tačiau senolis, permatydamas demono patarimus, atsakė: „Eik, valgyk, gerk, miegok ir nedirbk, tik neišeik iš savo celės“. Jis iš tiesų žinojo, kad ištvermė celėje veda vienuolį į jo būklės tobulumą“. 2) „Vienas brolis paklausė senolio: „Mano mintys klajoja, tai mane slegia“. Senolis sako jam: „Pasilik savo celėje, ir jos sugrįš. Panašiai, kaip asilė būna pririšta, jos asiliukas laksto šen ir ten, tačiau, kad ir kur nueitų, visada grįžta pas mamą, - taip pat ir mintys to, kuris dėl Dievo ištveria savo celėje: nors šiek tiek klajoja, bet visada prie Jo grįžta“. Jean-Charles Nault, *op. cit.* p. 34-35.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 116.

4) dominuojantis režimas – *atsitiktinumas*: subjektas nuolat patiria netikėtas ir neplanuotas nesėkmes – iškrypimus iš pirmosios programos tako, kurios pasireiškia kaip „skaidytumo proveržiai kasdienybėje, sukeliančys didžiausią netikrumą pažinimo plotmėje ir tuo pat metu akivaizdžiai didžiausią destrukciją“⁶⁷.

2.3. *Ennui* – nuobodulio vaisius

Renesanso periodu akedija kaip terminas moralinėje teologijoje nebevertojamas, medicinos diskurse akedijos terminas pakeičiamas melancholija, o pastarąjį terminą XVI a. nustelbia net du terminai, Dž. Britanijoje paplinta *spleen*⁶⁸, o likusioje Europoje iš Prancūzijos pasklinda *ennui*. Šie du terminai maždaug XVIII a. pab. vis dažniau pradkami naudoti sinonimiškai.

Ennui leksemos etimologija siejama su lot. *odium* – neapykanta, priešiškus, nepalankumas, pasišlykštėjimas, ir vėlesniu lot. *inodiare* – neapkęsti. Nacionalinis prancūzų tekstinių ir leksinių išteklių centras šiai leksemai priskiria net keletą reikšmių: 1) nostalgija, gailėjimasis, kurį sukelia stiprus sielvartas, gilus skausmas, taip pat ir namų ilgesys; 2) nuovargio jausmas, sutampantis su daugiau ar mažiau giliu tuštumos jausmu, nenaudingumo įspūdžiu, kuris graužia sielą be tikslios priežasties arba yra įkvėptas metafizinio ir moralinio pobūdžio svarstymų; 3) nuovargio jausmas, kurį sukelia neveiklumas arba visiškas abejingumas ir nesidomėjimas kažkuo, ši variacija taip pat siejasi su pasibjaurėjimu, dykinėjimu; 4) nemalonumų, susierzinimo, net nerimo jausmas, skatinamas daugiau ar mažiau rimtų laikinų išorinių priežasčių⁶⁹. *Spleen* arba „Angliškoji liga“ (angl. *English Malady*) etimologiškai kildinamas nuo lotyniškojo *splēnem*, nuo graikiškojo *splēn*, nuo vidurinės anglų k. *splene*, *splen*; visomis šiomis kalbomis leksema reiškia tą patį – blužnį, o pastaroji siejama su juodosios tulžies pertekliumi, kuris, pasak senovės graikų, sukelia

⁶⁷ Eric Landowski, op. cit. p. 288.

⁶⁸ Straipsnyje „English Malady of the Eighteenth Century“, Oswald Doughty, nagrinėja anglų ir kitų Europos šalių literatūrą, laiškus, dienoraščius ir viešąją spaudą, kurioje kalbama, kad šis „hipochondriškas ir isteriškas afektas, vulgariai vadinamas splinu ir miglomis (angl. *spleen and the vapours*), pasireiškia aukščiausiame laipsnyje“ ir yra dramatiškai išplitęs Dž. Britanijoje, kitaip tariant, teigiama Dž. Britaniją esant splino tėvyne. Oswald Doughty, „English Malady of the Eighteenth century“, in: *The Review of English Studies*, Vol. 2, No. 7 (Jul., 1926), p.p. 257-269, Prieiga internetu: <<https://www.jstor.org/stable/508347>>.

⁶⁹ Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, internetinė prieiga: <<https://www.cnrtl.fr/definition/ennui/substantif>>.

melancholiją. Žodynai, pvz, *Collins Dictionary*⁷⁰, *Oxford Dictionary*⁷¹, kaip vieną iš galimų *spleen* reikšmių, nurodo pyktį, tulžingumą, šlykštumą, blogą humorą, greitą susierzinimą, ypač dėl menkniekių, ir melancholiją. Būtent dėl pastarosios sąsajos su melancholija, o šiosios kildinimo iš humoralinių skysčių disbalanso žmogaus kūne – tad labai paprastos ir žemiškos priežasties, – abi lekšemos po truputį nustelbiamos *ennui*, kuris labiau tiko modernybės epochoje susiformuojančių elitinių personažų, tokių kaip Verteris, dendis ar *flaneur*, ypatingai sielos būsenai žymėti⁷². Šios būsenos elitiškumą ir ypatingumą pabrėžia Reinhardas Kuhnas knygoje *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature* (1976), kur ši būseną vadinama „metafizine liga“⁷³, kurios „šaknys visuomet glūdi sieloje“⁷⁴, kuri yra visai ne tas pats, kas kasdienybės, rutinos sukeltas nuobodulys⁷⁵. Vakarų literatūros tyrinėtoja Patricia Meyer Spacks studijoje *Boredom: The Literary History of a State of Mind* (1995) teigia, kad *ennui* Vakarų kultūroje išplinta kaip literatūrinis toposas, žymis „aukštąsias sielas“ ir leidžias teisti pasaulį, mat „*Ennui* priklausęs turintiems subtilų potencialą, tiems, kurie jaučiasi esą pranašesni aplinkinių atžvilgiu“⁷⁶. Tad pabrėžiamas ne tik būsenos ypatingumas, nuobodulys dabar kodifikuojamas ir lyties, ir luomo, ir net profesijos atžvilgiu.

Ennui paplitimą modernybės epochoje lemiančias sąlygas pristato Toohey, apžvelgdamas kultūros istorikų tyrinėjimus: 1) tampa svarbi laisvalaikio samprata, o kartu su ja tikėjimas, kad kiekvienas turi teisę į laimę; 2) visuomenė sekuliarizuojasi, išplinta Nietzsche's „Dievo mirties“ koncepcija; 3) išskyla žmogaus teisių klausimas (pasak Beno Andersono – tai „progresyvaus ir apskaičiuojamo individualizmo iškilimas“); 4) didėja dėmesys vidurybei; 5) plečiasi biurokratizacijos galia⁷⁷. XIX a. pab. – XX a. pr. nuobodulys buvo ne tik, „natūrali vėlyvojo kapitalizmo visuomenės pasekmė“⁷⁸, bet tapo ir svarbia modernybės laikų literatūros tema,

⁷⁰ Collins Dictionary, internetinė prieiga: <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/spleen>>.

⁷¹Oxford Learner Dictionaries, internetinė prieiga:
<<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/spleen?q=spleen>>.

⁷² Tokią idėją, kad melancholija „neužpildo tuštumos“ aiškinant tam tikrą būseną, visų pirma pasiūlo Kuhnas knygoje *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature* (1976), kurią vėliau seks ir Spacks, Toohey, Johannisson ir daugelis kitų.

⁷³ Reinhard Kuhn, *op.cit.*, p. 9.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 12.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 181.

⁷⁶ Patricia Meyer Spacks, *Boredom: The Literary History of a State of Mind*, Chicago:University of Chicago Press, 1995, p. 12.

⁷⁷ Peter Toohey, *op. cit.*, p. 150.

⁷⁸ Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: Kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964-1984)*, Vilnius: Naujasis Židinys - Aidai, 2014, p. 78.

pavyzdžiui, Johanno Wolfgango von Goethe's, George'o Gordonu Byronu, Oscar'o Wilde'o, Charles'o Baudelaire'o, Benjamino Walterio, Gustave'o Flaubert'o, Thomo Manno, Sørenu Kierkegaardu kūryboje ne tik vaizduojami nuobodžiaujantys veikėjai, bet ir konstruojami šiam laikotarpiui išskirtinai būdingi socialiniai charakteriai: Goethe's sukurtas Verteris, Benjamino išpopuliarintas *flaneur*, ir Baudelaire ne tik aprašytas (*La Dandy*, 1868), bet ir įkūnytas dendis. Johannisson teigimu pastarieji steigė naujas socialines normas, pasitarnavo visiems, „kuriems jų reikėjo: besibodintiems, pertekusiems turtų, seksualiai ambivalentiškiems, maištautojams, miglotai depresyviems, genijams, romantikams“. Elitas šį tipą toleravo ir mylėjo kaip savo paties įvaizdžio dalį⁷⁹“, priimtina, nors ir itin konfliktišką.

Pasak Johanisson, „Verteris – buvo ir tebėra maištaujančios savidestruktyvios melancholijos, nevilties, nugenančios individą už visuomenės ribų ir nustumiančios izoliaciją iki kraštutinio padarinio – savižudybės, inkarnacija“⁸⁰. Sukurdamas savo verčių ir vizijų sistemą, Verteris ne tik įsteigia save kaip autonomišką subjektą⁸¹, bet pasiūlo, o galbūt net ir įteisina šokiruojančią „mirties estetiką“⁸². Johannisson, primindama Verterio garbinimą bei mėgdžiojimą bei įkandin nusiritančią „verterizmo“ (savižudybių) bangą, teigia, kad modernybės epochoje Verterio drama „daugybei jaunuolių pataikė tiesiai į širdį“, mat „Verterio krizė prieš pat Prancūzijos revoliuciją padėjo išsikristalizuoti ūmiai krizinei jaunojo elito kartos nuotaikai. Tai nerimas, kuris neliko nepastebėtas“⁸³.

Flaneur – „iš namų pabėgęs aristokratas, neverčiamas užsidirbti pragyvenimui vujaristas“⁸⁴, visuomet atsiribojantis, išlaikantis atstumą. Pasaulis jam stebėjimo punktas, iš kurio dykaduoniaudamas bei demonstruodamas savo vienatvę, kritiškai stebi „besaikio miesčioniško gyvenimo būdo, materializmo ir vartotojiškumo bei socialinių ritualų eitynes“⁸⁵. Šį charakterį sėkmingai išpopuliarina Walteris Benjaminas remdamasis Charles'o Baudelaire'o „Paryžiaus

⁷⁹ Karin Johannisson, *op. cit.*, p. 151.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 125.

⁸¹ Caroline Wellbery, „From Mirrors to Images: The Transformation of Sentimental Paradigms in Goethe's *The Sorrows of Young Werther*“, in: *Studies in Romanticism*, Vol. 25, No. 2, 1986, p.p. 231-249. Prieiga internetu: <<https://www.jstor.org/stable/25600595>>

⁸² Tobin Siebers „The Werther Effect: The Esthetics of Suicide“, in: *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, Vol. 26, No.1, 1993, p.p. 15-34. (<https://www.jstor.org/stable/24780514>)

⁸³ Karin Johannisson, *op. cit.*, p. 129-130.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 139.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 140.

splinu“. Keith’as Testeris, knygoje *The Flaneur* (1995) šio personažo nuobodulį kildina iš socialinio susvetimėjimo, atsiskyrimo ir neangažuotumo bei modernaus urbanistinio gyvenimo fragmentiškumo. Tačiau *flaneur* nuobodulys yra ambivalentiškas: viena vertus nuobodulys jam yra būtinas, kita vertus, sulaukęs „tinkamo momento“, jis precizišku stebėtojišku žvilgsniu sukuria naujas asociacijas suteikdamas ir naujas prasmes tam, ką regi, įgydamas galią transformuoti nuobodulį ir jį lydinčias monotoniją bei beprasmybę⁸⁶.

Trečiasis socialinis, opozicinis charakteris – tai dendis, pasak Johannisson atsirandąs kas kartą, kai susiformuoja specifinė erdvė, kurioje „vyriškiems, užsibrėžto tikslo siekiantiems subjektams susiklosto galimybė kurti naujos rūšies aukštesnę klasę, kuri, reprezentuodama išskirtines savybes, paverčia save išskirtine“⁸⁷. Pasak Baudelaire, dendžio, kaip vyriškos figūros, priešingybė – moteris, o moteris *natūrali*, tai yra atstumianti, be to, visad vulgari, taigi tikra dendžio priešybė⁸⁸. Dendis niekina trivialumą bei vidutinybes, jam kritiškai svarbu eksponuoti save ir demaskuoti kitus, kitaip tariant prikišamai nurodyti ko nors ar kieno nors trūkumus. Kaip pažymi Johannisson, dendis gyvas savo panieka visuomenei, tačiau šiai paniekai nesuteikia nei politinės jėgos, nei alternatyvos, jis nerealizuoja savęs jokiam visuomeniniame projekte⁸⁹, nes jam atrodo „šlykštu būti naudingu žmogumi“⁹⁰. *Pasijų semiotikos* autoriai įvardina dendizmą, kaip programą, kuri ne tik organizuoja pasijų pasaulį pagal /mokėjimą būti/, bet ir priešina jį ekonominėms buržuazinėms vertybėms, kurios grindžiamos išskirtinai nauda, todėl moralizacija kyla iš paties subjekto, kuris remiasi kasdienio gyvenimo estetika⁹¹. Be to, dendiškas elgesys galėtų būti prilygintas kitai moralės bei estetikos – gražaus gesto – elgesio sekvencijai, kurioje „subjektas trumpam pasitraukia į nuošalę, tikėdamasis dėmesingo žiūrovo, kad galėtų tučtuojau įtvirtinti asmeninio požiūrio pirmenybę; ar laikytume tai protrūkiu, ar pertrūkiu, jis vis vien kuria naują pasaulį, asmeninį ir įpareigojantį“⁹². Perfrazuojant, dendžiai naudojami nuoboduliu asmeniniam požiūriui išreikšti arba pertraukia įprastą, nuobodų socialinį gyvenimą dendiškuoju gestu.

⁸⁶ Keith Tester, *The Flaneur*, New York: Routledge, 2015, p. 103.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 145.

⁸⁸ Charles Baudelaire, *Intymūs dienoraščiai*, iš prancūzų k. vertė Juozas Mečkauskas-Meškela, Vilnius: Adrena Dictum, 1996, p. 46.

⁸⁹ Karin Johannisson, *op.cit.*, p. 149.

⁹⁰ Charles Baudelaire, *op. cit.*, p. 51.

⁹¹ Algirdas J. Greimas, Jacques Fontanille, *op. cit.*, p. 162-163.

⁹² Algirdas J. Greimas, (Jacques Fontanille), „Gražus gestas“, iš prancūzų k. vertė Kęstutis Nastopka, in: Baltos lankos, Nr. 33, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 129.

Vienas iš dendiškosios programos pavyzdžių, reikšmingai pasisakęs nuobodulio klausimu – danų filosofas Sørenas Kierkegaardas knygoje *Arba, arba* (1843), pareiškęs, jog „nuobodulys yra visokio blogio šaknis“ bei teigęs, kad visi žmonės nuobodūs, bet neva juos galima skirstyti į tuos, kurie nuobodžiauja patys ir tuos, kurie yra nuobodūs. Tie, kurie „nuobodžiauja patys, yra išrinktieji, kilmingieji“⁹³, „visurbuvystėje esantys genijai“, o „Tie, kurie kelia nuobodulį kitiems, yra plebėjai, minia, begalinis žmonijos bendrai šleifas“⁹⁴. Išrinktiesiems, Kierkegaardo nuomone, vertėtų: susilaikyti nuo draugystės, vengti santuokos, saugotis, kad „nepasigautum santykių, dėl kurių gali tapti daugiau“, jokių būdu nesiimti valstybės tarnybos, mokėti dykinėti, būtinai imtis beprasmiškų veiklų, propaguoti „sėjomainą“, nuolat apriboti save idant taptum išradingesnis, mokytis „užmiršimo meno“.

Apibendrinant būtų galima išskirti kelis panašumus: 1) visų trijų socialinių tipų (dendžio, *flaneur*, Verterio) nuobodulys kyla iš kritiškai stebinčio subjekto (šiam būdinga retrospektyvi, vertinanti, tad intensyvi pagava); 2) nuobodulys, nors ir sukelia kančias, tačiau stimuliuoja naujos, asmeninės moralės steigimą ir emancipaciją nuo jam primestų privalomų socialinių normų ar elgesio šablonų, kurių, subjekto vertinimu, jis /neprivalo daryti/ tai, ką daro kiti, ir net /nori nedaryti/, tad galėtų būti apibūdinamas kaip *aktyviai nevalingas*; 3) aspektualumo ašyje nuobodulys gali pasiekti maksimalų dydį, t.y. trukti visą gyvenimą (juk dendiškoji programa turi tęstis visą gyvenimą ir pasireikšti absoliučiai visose gyvenimo srityse, pasak Baudelaire, dendis privalęs gyventi ir miegoti prieš veidrodį⁹⁵); 4) priešingai nei akedijos atveju, disforiškas nuobodulio vertinimas yra nukreiptas iš nuobodžiautojo (subjekto) į bendruomenę, priešinant asmeninę moralę socialinei ir įteisinant „subjekto hipertrofiją“⁹⁶ (kalbant Greimo terminais). Dalis tokios moralės, kaip socialinės vertinimo dimensijos, pasak Greimo, turėtų būti siejama su Švietimo epochos naująja idėja – *originalumu*, „kuri netrukus taps – jos bendraamžei, pažangos sąvokai padedant – aksiologiniu įrankiu, kuris įtaigos gyvenimo stilių, pasiūlys pasaulėvaizdį, sudarys naują kultūrinę epistemą, kurios neišvengiamus apribojimus mes iki šiol tebekenčiame“⁹⁷. Socialinės ir asmeninės moralės supriešinimas svarbus dar ir dėl to, kad nurodo ir į kintančias modalines struktūras. Greimas socialinę moralę apibūdina kaip socialinių mainų struktūrą, kuri palaiko tiek sustabarėjusį

⁹³ Søren Kierkegaard, *Arba arba*, iš danų k. vertė Ieva Tomaševičiūtė, Vilnius: Phi knygos, 2022, p. 333.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 333.

⁹⁵ Charles Baudelaire, *Intymūs dienoraščiai*, *op.cit.*, p. 47.

⁹⁶ Algirdas J. Greimas, (Jacques Fontanille), *op.cit.*, p. 138.

⁹⁷ Algirdas Julius Greimas, *op. cit.*, p. 76.

vartosenoje /mokėjimą veikti/⁹⁸, o naujai steigiama asmeninė moralė nutraukia mainus „sutrauko ir suskaido virtualią socialinės apykaitos veiksmų“, „mokėjimą veikti paverčia mokėjimu būti“⁹⁹. Transformavus /mokėjimą veikti/ į /mokėjimą būti/ atveriami pasijinis ir estetinis matmenys. Pastarojo atvėrimas tampa literatūros tema, epochos ženklų, o būdamas glaudžiai susijęs su originalumo idėja, padeda įtvirtinti ir išreikšti naują nuobodulio, kaip kognityvinio vertinimo, statusą, iki Apšvietos amžiaus tokiu būdu dar nepasireiškusio Vakarų kultūroje. Tai – lūžis, žymintis ne tik asmeninės moralės iškėlimą, bet ir subjekto laisvėjimą, kintantį /mokėjimą būti/, naujo vektoriaus pradžia: nuo drastiškos savi/disciplinos link malonumų.

Užauginti nuobodulio vaisių

Paradigminis pavyzdys – prancūzų poeto Charles’io Baudelaire’io poezijos rinktinės *Piktybės gėlės* (*Les Fleur du mal*, 1857) ir *Paryžiaus splinas* (*Le Spleen de Paris*, 1869). Nuobodulio tema dominuoja *Piktybės gėlių* skyriuje „Splinas ir Idealas“, kuriame yra net keturi eilėraščiai tokiu pačiu pavadinimu „Splinas“, o įžanginiame tekste, besikreipiančiame į veidmainišką skaitytoją, nuobodulys figūratyvizuojamas kaip pabaisa žmogiškųjų ydų žvėryne:

Yra viena pabaisa, piktesnė ir bjauresnė,
Ne gestais ji garsėja, ne pratisu staugsmu,
Į šipulius smulkiausių mielai sutrintų mus,
Prarydama pasaulį su žiovuliu, kaip kąsnį¹⁰⁰.

Šis „pabaisiškumas“ pasikartos ir eilėraščio „Splinas“¹⁰¹ trečiojoje, nuobodulį apmąstančioje strofoje, tik šį kartą bus figūratyvizuotas kaip mitologinis Sfinksas [Kaip žinome iš antikinės mitologijos, Sfinksas – nemirtinga pabaisa, praryjanti mįslės neįspėjusiuosius, yra įveikiama teisingus atsakymus pateikiančio Oidipo]. Verta pastebėti, kad šis eilėraštis yra

⁹⁸ Algirdas J. Greimas, (Jacques Fontanille), *op.cit.*, p. 131 - 132.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 132.

¹⁰⁰ Charles Baudelaire, *Piktybės gėlės*, iš pranc. k. vertė Sigita Geda, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2005, p. 7-8.

¹⁰¹ Analizuojamas meninis Sigito Gedos vertimas, originalų tekstą prancūzų k. ir jo pažodinį vertimą žr. prieduose.

daugiasluoksnis, tyrinėjimui atviras tekstas¹⁰², tačiau išsami analizė pranoktų šio darbo tikslą, tad apsiribosime nuobodulio struktūros aptarimu:

SPLINAS

Tiek daug prisiminimų, lyg amžius gyvenau.
Su stalčiais spinta lūžta nuo sąskaitų senų.
Ten eilės ir romansai, laiškeliai suskaityti
Ir susisukę sruogos, į popierius sukritę,
Mažiau ten paslapčių nei slepia mano protas.
Aukštoji piramidė ir rūsysis skliautuotas,
Žmonių daugiau nei bendruose kapuose sugulę.
– Aš – kapinės esu, nemylimos mėnulio,
Kaip priekaištai ten šliaužo kirminai ilgi,
Jų puolama esi, o gimine brangi.
Esu aš buduaras, kur suseno rožės,
Jos ilsisi numirę, o ir madų chaosas,
Kur piešinėliai gailūs, Bušė labai blyškus
Patraukia iš flakono vienatvėje kvapus.

Nesulygins niekas su ilgumu dienų,
Kaip po sunkiom sniegulėm iš metų snieginų
Nuobodulys, tas vaisius, augas iš nesmalumo,
Sau įsitaiso formą beveik nemirtingumo.
– Nuo šiolei tu esi, o gabale grubus!
Tiktai granito luistas, apsuptyje siaubų,
Gilumoje Sacharos, tirštam rūke užsnaudęs;
Pasenęs Sfinksas, jo – neatmena pasaulis
Užmirštame žemėlapy, o nuotaikos negeros
Dainuoti leidžia tau tik sutemoj į žarą.¹⁰³

Greimas, epizodiškai komentuodamas šį eilėraštį, atkreipia dėmesį, kad čia ekvivalentiškumo santykiu susiejami du klaseminės kategorijos nariai: išorinis (turinys) ir vidinis (turinys), tad fizinį buduario aprašymą dera „perskaityti“ ir kaip „poeto vidinės erdvės izotopiją“¹⁰⁴. Vidinės erdvės izotopijai priklauso ne tik saviidentifikacija kaip buduario, bet ir kaip kapinių ar kitų erdvės figūrų, kurios siejamos su *mirties* sema (*kapai, kapinės, piramidė, ilsisi numirę*). Atpažįstame paradoksalią prieštaravimą: subjektas-sakytas *apgaulingai* atrodo kaip miręs, nors tebegyvena, jo būsenos modalumą nusakytume kaip /mokėjimą nebūti/. Šitas subjekto atrodymas mirusiu

¹⁰² Beje, Greimas mėgo Baudelaire kūrybą ir jo kūrinius, įskaitant ir šį eilėraštį, yra ne kartą pasitelkęs kaip pavyzdį kalbėdamas apie vidujybės figūratyvizaciją. Žr. Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005. p. 140 ir Algirdas Julien Greimas, Joseph Courtes, *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*, Bloomington: Indiana University Press, 1982, p. 102.

¹⁰³ Charles Baudelaire, *op.cit.*, 116.

¹⁰⁴ Algirdas Julius Greimas, *Struktūrinė semantika*, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005. p. 140.

tebebūnant gyvam iškalbingai pakartotas ir kitame eilėraštyje pavadinimu „Splinas“ (tai trečiasis eilėraštis iš minėto rinkinio):

Jo lova kaip kapai, lelijom išdabinti,
O damos, – joms gražus yra kiekvienas princas,
Nežino, kur iškast begėdiškesnį rūbą
Ir šypseną ištraukti iš šio skeleto skuba¹⁰⁵.

Analizuojamo eilėraščio trečiojoje strofoje, organizuotoje kaip dialogas, vietoje mirties ir nykimo atsiranda augimo, gyvybės semos (*augas, vaisius*), vietoje žymėtų nuorodų į patį save – subjektą-sakytoją „aš esu“, kreipiamasi į nuobodulį, kuris įgauna atlikėjo figūrą – „tu“. Pasitelkus pažodinį¹⁰⁶, ne meninį vertimą, galima aptikti dar didesnę skirtumą:

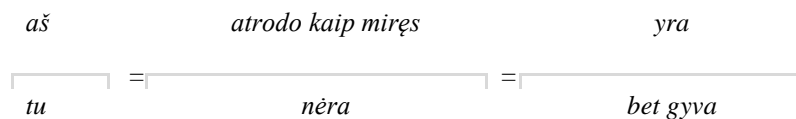
Meninis vertimas

Nuobodulys, tas vaisius, augas iš nesmalsumo,
Sau įsitaiso formą beveik nemirtingumo.
– Nuo šiolei tu esi, o gabale grubus!

Pažodinis vertimas

Nuobodulys, niūraus nesmalsumo vaisius,
Įgauna nemirtingumo proporcijas.
– Dabar tavęs nebėra, o gyvoji materija!

Čia svarbūs keli dalykai: 1) nuobodulys aspektualumo ašyje pasiekia totalybę (*nemirtingumo proporcijas*); 2) nuobodulys siejamas su intensyvėjančiu (*augas, vaisius*) /norėjimu nežinoti/ (*nuobodulys, niūraus nesmalsumo vaisius*); 3) tai, kas turi gyvybės semą, įvardijama kaip tai, ko nėra, kas neegzistuoja, taigi, chiazmiškai grįžtama prie to paties, dar ties subjektu aptikto *apgaulingo* /mokėjimo nebūti/.

Chiazminės figūros pasirodymas sutampa su atliktimi bei sankcija, kurias galima atpažinti trečiojoje strofoje: „aš“ tampa „tu“, subjektas-sakytojas virsta pasenusiu, pasaulio pamirštu Sfinksu, kurio mįslės pasaulio nebejaudina (*pasenęs Sfinksas, tirštam rūke*), kaip ir paties subjekto nebejaudina jo paslaptys (*mažiau ten paslapčių nei slepia mano protas*).

Jei eilėrašį skaitytume kaip subjekto /mokėjimo būti/ transformaciją, būtų galima teigti, kad iš gyvenimo patirties, intersubjektinių ir interobjektinių santykių, kurie visi nunyksta, užauga tik

¹⁰⁵ Charles Baudelaire, *op.cit.*, p. 117.

¹⁰⁶ Pažodinio vertimo įtraukimą į analizę tik šioje vietoje reikėtų pateisinti tuo, kad meninis Sigito Gedos vertimas labiausiai nuo pažodinio vertimo atitolsta būtent šioje vietoje.

viskam atsparus nuobodulys, užauginamas „niūraus nesmalsumo vaisius“ – metakognityvinis subjektas paties sakytojo viduje.

Ypatingo dėmesio reikalauja paskutinė eilutė, kurioje atsiranda estetiškos komunikacijos forma – dainavimas, jis svarbus dėl dviejų priežasčių: 1) nes jis įrašomas į tą pačią nemirtingumo trajektoriją: iš paradoksaliai neegzistuojančios gyvosios materijos specifiniu paros metu, prieš saulei nusileidžiant, tad prieš pranykstant iš regos lauko (metaforiškai prieš numirštant), pasiekiami estetizuota kulminacija – dangus nudažomas raudonai ir gimsta kita gyvybė – daina; 2) nes žymi kintančias tensyvines būsenas: iš atoniško (*tirštam rūke užsnaudęs*) į tonizuotą (*dainuoti, į žarą*). Beje, deganti saulė, kaip ir diskurse pasirodančios rožės, priklauso tam pačiam elementariajam universumui ir atitinka ugnies elementą¹⁰⁷, kuris siejamas su krauju, taigi simboliškai ir su gyvybe, toniškumu. Toniškumo dinamiką metaforiškai žymi ir eilėraštyje atpažįstami elementaraus universumo elementai: iš pradžių su stabilumu, sunkumu ir svoriu siejamos *žemės* figūros (*kapai, kapinės, piramidė*), vėliau pasirodo išblėsusios *ugnies* elementas (*susenusios ir numirusios rožės*), kuris dar nesudaro tikrosios opozicijos toniškumo aspektu. Antrosios strofos pabaigoje, kaip būsimos dinamikos pažadas, įvedamas besvoris ir didesniu dinamiškumu pasižymintis *oras* (kvapai iš flakono). Tačiau tikroji opozicinė dinamika sukuriama trečiojoje strofoje: ji pradeda *vandens* figūra, tačiau šioji įgijusi sniego formą kaip tik yra sunki ir nejudri (*sunkiom sniegulėm iš metų snieginių*), tačiau būtina pokyčiui atsirasti, kurį žymi elementus jungianti figūra – *vaisius*: iš atoniškos sąveikos su pasauliu vidujybėje gimsta tonizuotas būvis. Tačiau šis būvis yra ambivalentiškas: jis ir atoniškas (du kartus pakartojamas *žemės* elementas (*gabalas grubus, granito luistas*)) ir tonizuotas (*augantis*). Perėjimą iš atoniškumo žymi *rūkas* (jungiantis orą ir vandenį), didėjanti dinamika išreiškiama *daina* (nes garsui skliti reikia oro), ir pasiekiamas toniškumo epogėjus – dainuojama į *žarą* (ugnis).

Iš semiotinės perspektyvos *ennui* struktūrinius elementus įvardinsime taip:

1) *ennui* kyla iš paties hipertrofuoto subjekto, jo nesutapimo su aplinka;

2) *ennui* nusakytina kaip disforiška jausena, tačiau nors yra *ne-geidžiama* /nenorėti būti/, tačiau tuo pačiu funkcionuoja kaip kūrybos sąlyga, gimstanti iš pačios nuobodulio patirties. Transformuodamas ir demonstruodamas savo nuobodulį, įgijusį specifinę estetinę, netikėtumo, nelauktumo, raišką subjektas sukuria ne-monotinišką eigą ir siekia estetinių verčių.

¹⁰⁷ Daiva Vaitkevičienė, „Trys ugnies formos“, in: *Baltos lankos*, Nr. 12, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 98-125.

3) tensyvinės semiotikos požiūriu, *ennui* yra neribotas aspektualumo ašyje, jam būdinga retrospektyvi, vertinanti, tad intensyvi pagava, tuo tarpu siekinys atoniškas (nesidomima pasauliu, iš nesmalsumo gimsta nuobodulio vaisius).

4) *ennui* atveju dominuoja *manipuliacijos* režimas: subjektas, sutapdamas ir su lėmėjo aktantiniu vaidmeniu, susikuria specifinį savo įvaizdį ir „stengiasi būti pripažintas kaip toks, su visomis savo turimomis savybėmis ir kompetencijomis“¹⁰⁸.

2.4. *Boredom* – nuobodulio prekė

XX – XXI a. amžiuje, įvairiuose akademinuose ir viešuosiuose diskursuose, dominuoja nuobodulį reiškianti leksema angl. k. *boredom* – Meriam Webster’io žodyne ji nusakyta kaip nuovargio ir nerimo būseną dėl susidomėjimo stokos¹⁰⁹. Remdamasi *Oxford English Dictionary*, Spacks teigia, kad aiškios šio žodžio etimologijos nėra, paprastai *boredom* kildinamas nuo veiksmažodžio *to bore*, kuris visų pirmą reiškia grėžimo veiksmą, tačiau psichologinę (bodavimo, nuobodulio kėlimo) funkciją žymintis veiksmažodis *to bore* fiksuojamas maždaug 1750 m., pirmoji rašytinė daiktavardžio *boredom* citata užfiksuota 1853 m., bet didžiausio populiarumo ši leksema, remiantis Spacks surinktais duomenimis, sulaukia būtent XX a.¹¹⁰.

XX – XXI a. nuobodulys jau nebėra specifiškai kodifikuojamas nei lyties, nei rasės, nei luomo, nei amžiaus, nei profesijos atžvilgiu. Jei XVIII – XIX a. galiojo tam tikros konvencijos kas, kaip ir kada gali eksplicitiškai demonstruoti patiriamą nuobodulį, tai XX – XXI a. siekis išsaugoti individo autentiškumo idėją¹¹¹ tampa svarbesnis nei poreikis laikytis emocinės raiškos konvencijų, tad pastarosios imamos griauti kaip nebereikalingos ar trukdančios išsiskleisti autentiškajam „aš“. Kita vertus, vis dažniau užklausiama ar šis autentiškas „aš“ iš viso egzistuoja, ar, tarkime, masinės vartotojiškos visuomenės išsivystymas nesukelia autentiškojo subjekto nykimo? Polemika šiuo klausimu tebėra aktuali ir šiandien¹¹², pavyzdžiui, sociologas Kavolis straipsnyje „Psichokultūriniai

¹⁰⁸ Eric Landowski, op. cit., p. 241.

¹⁰⁹ Meriam Webster Online Dictionary, internetinė prieiga: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/boredom>, [žiūrėta 2023-02-15].

¹¹⁰ Patricia Meyer Spacks, „The Necessity of Boredom“ in: *The Virginia Quarterly Review*, Vol. 65, No. 4, 1989, p. 581-599, internetinė prieiga: <https://www.jstor.org/stable/26438017>

¹¹¹ Karin Johannisson, op.cit., p. 266.

¹¹² Keletas reikšmingų darbų, kuriuose polemizuojama „aš autentiškumo“ klausimu: 1) Jean-Paul Sarte, *Būtis ir niekas* (1943), kuriame teigiama, kad nėra fiksuoto ir autentiškojo aš, bet jis nuolat kuriamas ir perkuriamas individo elgesiu

atsakai į modernizaciją“ iš rinkinio *Kultūrinė psichologija* (1995), įrodinėja, kad kapitalizme sukuriamas perteklius lemia asmenybės „nustruktūrinimą“. Pasak Kavolio vartotojiška orientacija gali įgauti nematerialią formą:

godžiai praryjami vienas po kito meno kūriniai, vedybos, pati įvairiausia mistika, revoliucijos, kultūrų vertinimai, kad būtų užpildyta vidinė tuštuma (kuri pasirodo tuoj pat, kai tik baigiama ryti). Dar daugiau: rijimo objektai, kaip ir plataus vartojimo prekės, tampa vienas kito pakaitalais, prarasdami unikalią savo vertę. Vyraujant vartotojiškai orientacijai, maitinančias substancijas (ar tai būtų išliekamąją vertę turintys meno kūriniai, ar asmeniniai santykiai, ar tinkami socialinių problemų sprendimai) gaminantis sunkus darbas yra ne toks patrauklus, kaip „laimės siekimas“ išspaudžiant iš šių substancijų viską, ką jos gali duoti.¹¹³

Kavolio įžvalgos apie prasmės nyksmą pasaulio objektams tampant „rijimo objektais“, visgi eksplicitiškai nesiejamos su nuoboduliu. Vienas pirmųjų, pastebėjusių šį sąryšį, buvo prancūzų marksistas Guy’us Debord’as darbe *The Society of the Spectacle* (1967) teigęs, kad kapitalistinės gamybos ir vartojimo sistemos kolonizavo visus gyvenimo aspektus, o to pasekmė – visa persmelkiantis nuobodulys. Tokia šių dviejų reiškinių sankaba išlieka reikšmingai nepakitus bene pusę amžiaus, o vėlesniuose darbuose nuobodulio ir kapitalizmo jungties refleksijos jau apima ne tik rinkos santykius, bet ir individualybės, jausenos plotmę, pavyzdžiui, sociologė Eva Illouz darbe *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism* (2007), pabrėžia, kad nauja – emocinio kapitalizmo – fazė, kurioje jau yra atsidūrusi žmonija, priverčia suprekinti jausmines būsenas, sukelia nepasitenkinimą, nusivylimą ir nuobodulį¹¹⁴. Išėjties iš tokios situacijos ieškantis britų

ir pasirinkimais; 2) Martin Heidegger, *Būtis ir laikas* (1927), kuriame tiriami autentiškumo šaltiniai ir postuluojuama, kad norint suvokti tikrąjį save, būtinas gilus savojo buvimo pasaulyje reflektavimas; 3) Charles Taylor, *Sources and the Self: The Making the Modern Identity* (1989), kuriame jis tyrinėja aš autentiškumo koncepciją ir teigia, kad autentiškumas nėra fiksuota aiškiai išreikšta savybė, bet greičiau asmeninis projektas, kuriam įgyvendinti prireikia viso gyvenimo koordinuotų pastangų; 4) Judith Butler darbe *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990) i užklausia ar toks autentiškumas įmanomas ir teigia, kad kiekvieno iš mūsų identitetas yra produkuojamas socialinių ir kultūrinių praktikų; 5) Richard Rorty *Contingency, Irony, and Solidarity* (1989) i kritikuoja „aš autentiškumo idėją“ ir mano, ją esant pasenusio metafizinio mąstymo liekana; 6) Anthony Giddens, *Modernybė ir asmens tapatumas* (1991) tiria asmenybės tapatumo sampratą šiuolaikinės visuomenės kontekste ir teigia, kad tapatybė yra taki, t.y. nuolat kintanti dėl santykio su socialiniais ir kultūriniais visuomenės pokyčiais. XXI a. šiame poleminiame diskurse atsiranda ir papildomas klausimas, kuris susijęs su skaitmeninio-autentiškojo aš problema: 7) socialinė psichologė Sherry Turkle darbe *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other* (2011) analizuoja žmogaus ir technologijų santykį ir tai, kaip skaitmeninės technologijos daro įtaką asmens savasčiai bei tapatumui; 8) sociologas Nathan Jurgenson dviejuose darbuose *The IRL Fetish* (2012) ir *The Disconnectionists* (2014) diskutuoja kaip saveikauja asmens virtuali ir fizinė-reali tapatybės, nuolat vienai kitai darydamos įtaką ir keisdamos pačią autentiškumo koncepciją.

¹¹³ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 72-73.

¹¹⁴ Eva Illouz, *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism*, Cambridge: Polity Press, 2007, p. 107-108.

kultūrologas Markas Fisheris studijoje *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* (2009) daro išvadą, kad alternatyvos nėra, nes šiuolaikinės visuomenės pasiekė naują – „kapitalistinio realizmo“ tašką, kuriame visos žmogaus gyvenimo sritys, nuo švietimo sistemos¹¹⁵, asmeninių ar darbinių santykių, iki laisvalaikio ir poilsio kultūros ar politikos¹¹⁶, yra sąlygojami rinkos¹¹⁷. Fisheris teigia, jog kapitalizmas sėkmingai neutralizavo nuobodulį, vietoje prasmingo įtraukimo pateikęs nuolatinio dėmesio išblaškymo strategiją, atimančią iš subjekto gebėjimą jausti: „visiems turintiems išmanųjį telefoną <...> tuščias laikas dabar yra veiksmingai pašalintas. Intensyvioje 24/7 kapitalistinės kibernetinės erdvės aplinkoje smegenims nebeleidžiama būti nenaudingoms – jos užlietos vientiso žemo lygio stimulų srautu. <...> Be atvangos judame tarp nuobodumų, bet mūsų nervų sistema stimuliuojama taip, kad prabangos jausti nuobodulį nebeturime. Niekam nenuobodu, viskas nuobodu“¹¹⁸. Fisheris atveria nuobodulio alternatyvą, siūlomą neoliberaliosios kultūros – „jaudulį ir nenuspėjamumą“, kurie suteikia subjektui ne laimę, o amžiną nerimą¹¹⁹. Nerimas yra svarbi sąvoka ir Greimui, studijoje *Apie Netobulumą* (1987) teigiama, kad nerimas priverčia šiuolaikinį žmogų savo laisvalaikį paversti perkamais produktais ir šitaip desenantizuoti savąją laisvę¹²⁰. Greimas taip pat kalba apie prasmės nyksmą ir kasdieninio elgesio programavimą ir optimizavimą, lemiantį signifikatų praradimą: mūsų gestai virsta gestikuliacijomis, o mūsų mintys klišėmis“¹²¹. Šiam tyrimui ypač svarbi Greimo fiksuota skirtis tarp kapitalistinės visuomenės nuobodulio ir dekadentiškojo: „susidėvėjimas, kadaise iššaukdavęs spliną arba maištą, baigiasi atmetimu ieškojimo, kuris liaujasi ties nereikšmingumo slenksčiu“¹²². Straipsnyje „Jaunimas ir XX amžiaus revoliucija“ Greimas bandė paaiškinti XX amžiaus kontrkultūrinius jaunimo judėjimus akcentuodamas specifinę jauseną – beprasmiškumą sumišusį su baime ir nerimu. Pasak Greimo, jaunimas „mato, kad žmonija, kurią žmonės pastatė, pasaulis yra negražus, tai, kad jis beprasmiškai sukasi ir kad nieko negalima padaryt, tai gaunasi tų desperatų reakcija, kad aš neigiu šitokį pasaulį, aš protestuoju, man šito pasaulio nereikia. <...> Ir tas pasakymas yra protestas“¹²³.

¹¹⁵ Mark Fisher, *Capitalist Realism: Is there no Alternative?*, Ropley, Hampshire: Zero Books, 2009, p. 53.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 53.

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 41.

¹¹⁸ Mark Fisher, „Niekam nenuobodu, viskas nuobodu“, iš anglų k. vertė Edgaras Cickevičius, in: *Šiaurės atėnai*, prieiga internetu: <http://www.satėnai.lt/2020/07/10/niekam-nenuobodu-viskas-nuobodu/>, [žiūrėta 2023-05-23].

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Algirdas Julius Greimas, *op.cit.*, p. 79.

¹²¹ *Ibid.*, p. 78.

¹²² *Ibid.*, p. 80.

¹²³ Algirdas Julius Greimas, „Jaunimas ir XX amžiaus revoliucija“, in: *Metmenys*, 1969, Nr. 18, p. 107-116.

Protesto balsas yra ryškus ir tuomet, kai nuobodulys funkcionuoja ne tik kaip komunikacijos, bet ir kaip estetinė kategorija. XX a. antros pusės meno judėjimams (pavyzdžiui, popartas, *fluxus*, minimalizmas, konceptualizmas), pasak Agnės Narušytės, būdinga „nuobodulio estetika“: maksimalus suartėjimas su kasdienybe, „vidujybės raiškos ir prasmės suspendavimas“, sąmoningas žiūrovo trikdymas „beprasmybiais“ vaizdais, akivaizdžiai tuščiais kūriniais, kurie sukelia nuobodulį, o gal net verčia jame „paskęsti“¹²⁴. Narušytei svarbiausia – ambivalentiškas nuobodulio poveikis: iš pradžių atstumti žiūrovą, o paskui įtraukti, aktyvinti jo asmeninę patirtį taip resemantizuojant objektą. Tokiu būdu išryškinamas dvigubas nuobodulio veikimas: jis galės tapti pačia blogiausia, bet kokį intencionalumą žlugdančia būseną, arba funkcionuoti kaip kūrybos šaltinis¹²⁵. Tiek jaunimo kontrkultūros, tiek meninių judėjimų protesto balsas primena *ennui*, tačiau skirtumas tas, jog *ennui* kyla iš santykio su subjektu, tuo tarpu *boredom* protesto balsas ir kritika kyla iš santykio su objektu ir yra į jį nukreipti.

Prisipirkti nuobodulio prekių

Idealus pavyzdys iliustruoti vartotojiškos visuomenės vertės būtų pirkimą skatinantis reklaminis diskursas, tačiau norėta paieškoti daugiasluoksnio meninio teksto, reflektuojančio nuobodulio tipą, nors suprantama, jog jame neišvengiamai susijungs skirtingos vertės (menininko požiūris į vaizdavimo objektą nebus neutralus, o greičiausiai kritiškas ar ironiškas).

Bene ryškiausias XX a. meno kūrėjas, kūryboje (o ir gyvenime) eksperimentavęs su nereikšmingumu, niekio, tuštumos bei nuobodulio koncepcijomis, ikoninė popkultūros figūra, poparto simbolis – amerikietis Andy Warholas. Laikęs save (svarbiausiu) prekės ženklu, žavėjęsis technologijomis ir gamyba, rūpinęsis kuo sparčiau reprodukuoti savo darbus, kuo mažiau įsitraukiant asmeniškai, sistemingai deromantizavęs menininko profesiją ir laikęs ją tiesiog darbu, už kurį mokamas atlyginimas, savo kūryboje absoliučiai pašalinęs tai, kas abstrakčiajame mene labiausiai vertinama – unikalų braižą ar gestą¹²⁶, Warholas bene pirmas sukuria eksperimentines „nuobodulio“

¹²⁴ Agnė Narušytė, „Nuobodulio estetika ir antros XX amžiaus pusės meno metamorfozės“, in: *Estetikos ir meno filosofijos proleminių laukų sąveika*, sudarytojas ir mokslinis redaktorius Antanas Andrijauskas, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 171-172.

¹²⁵ Agnė, Narušytė, *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 82-84.

¹²⁶ Deima Žuklytė Gasperaitienė, in: *Andy Warhol, Andy Warholo filosofija (nuo A iki B ir atgal)*, iš anglų k. vertė Irena Jomantienė, Vilnius: Kitos knygos, 2020, p. 245.

kino juostas: tarkime „Sleep“ (1963), šešių valandų kino juosta, kurioje rodomas poeto Johno Giorno miegas ir nieko daugiau; arba „Empire“ (1964) aštuonių valandų kino juosta, vienas ilgas statiškas kadras (angl. k. *long-static-shot*), rodantis *Empire State Building* pastatą. Tad kūryboje pasitelkdamas nuobodulį, monotoniją ir pasikartojimus, Warholas kontempliuoja vartotojišką visuomenę, kurios aktyvia dalimi teigia esant ir save, tarkime kad ir šiame knygos *Andy Warholo filosofija nuo A iki B ir atgal* (1975) fragmente:

Nemanau, kad pinigai priklauso visiems. Jie neturėtų būti visiems - nežinotumei, kas svarbus. Kaip nuobodu. Ką apšnekinėtumėte? Ką nužemintumėte? Niekad nepajustum to gero jausmo, kai kas nors paklausia: „Ar galiu pasiskolinti dvidešimt penkis dolerius?“ <...>

Smagu prisipirkti daugybę daiktų pigiai. Nusipirkti didelį pirkinių krepšį „Lamston“ - sumokėti trisdešimt centų už krepšį, o paskui jį pripildyti. „Lamston“ parduotuvėje išmeti maždaug šešiasdešimt dolerių, parvyksti namo ir viską iškrauni ant lovos, pasiimi „Comet“ valiklį ir nuvalai kainas „1,69 dolerio“. Paskui, vos pasidedi visus pirkinius, išsyk vėl nori eiti pirkti. Tai patrauki atgal į Grinvič Vilidžą. Nusuki nosį nuo vienos augalų parduotuvės, nes nori, kad apie tave manytų, jog eini į tą brangiąją kitoje gatvės pusėje. Tada stengiesi padaryti įspūdį augalų pardavėjui, taigi įeini ir sakai: „Šitas imu“. Parsineši namo ir štai tavo kambarys skęsta gėlėse. Nuo to pasijunti toks turtingas, kad nori palikti savo duris šiek tiek praviras: tegu žmonės per koridorių matys, jog esi turtingas. Tik nepersistenk, paskui manysi, jog jie ketina tave apvogti.

Kai sykį gavau krūvą grynųjų, puoliau prie savo pirmo spalvoto televizoriaus. Mano nespaltotojo spengimas jau buvo man pagrisęs. Dar pamaniau, kad jei pamatysiu reklamas spalvotai, jos pasirodys naujai, tada man vėl rasis ko eiti pirkti¹²⁷.

Šioje ištraukoje dažnas tiek konkrečių ekonominių dydžių (*dvidešimt penki doleriai, trisdešimt centų, šešiasdešimt dolerių, 1,69 dolerio*), tiek abstrakčių ekonominių dydžių (*pigiai, brangiąją [parduotuvę], turtingas, krūvą pinigų*) pasikartojimas. Ir vieni, ir kiti išsidėsto aksiologinėje ašyje *pigus vs. brangus*. Be to, visi objektai, kuriais operuojama, yra ir kitoje poliarizacijoje – *daug vs. mažai* (perkamas vienas pigus „Lamston“ krepšys, bet papildomas daugybės daiktų už didelę sumą, daug gėlių vienam kambariui). Ekonominiai dydžiai ir jų distribucija *pigus vs. brangus, daug vs. mažai* ašyse pirkimo-pardavimo santykiuose yra funkcionalūs ir stabilūs dydžiai, kuriems būdingas repetatyvus pasikartojimas, įeinantis tiek į subjekto kompetenciją: *žinojimą – /mokėjimą veikti/* pagal rinkos santykius, tiek į teminį pirkėjo

¹²⁷ Andy Warhol, *Andy Warholo filosofija (nuo A iki B ir atgal)*, iš anglų k. vertė Irena Jomantienė, Vilnius: kitos knygos, 2020, p.p. 128–129.

vaidmenį, kuris modalizuojamas kaip *aktyviai klusnus*, t.y. /privalantis daryti/ ir /norintis daryti/. Pirkėjo vaidmeniu taip pat nurodomos rutininės praktikos (pirkimo, vienu objektu keitimo naujesniais) ir pažymimos programavimo operacijos. Programuotą valdymą ir su juo susijusią dinamiką galima atpažinti tiek figūratyviame, tiek naratyviame lygmenyse. Figūratyviame lygmenyje identifikuojamos besikaitaliojančios trijų tipų erdvės figūros: 1) asmeninės, uždaros erdvės (*namai, lova, kambarys*), 2) viešos, atviros, vartojimo paskirtį turinčios erdvės (*Lamston parduotuvė, Grinvič Vilidžas, augalų parduotuvė*), 3) tarpinės, pereinamosios erdvės (*gatvė, koridorius*). Naratyviame lygmenyje galima matyti judėjimą tarp šių erdvių (*parvyksti namo, iškrauni ant lovos, nori eiti, patrauki į Grinvič Vilidžą, eini į tą brangiąją, įeini, parsineši namo*), kuris simboliškai žymi operacijų su objektais pasikartojamumą bei dinamiškumą. Privačios ir uždaros erdvės (*kambario*) suliejimu (*atviros durys*) su pereinamojo tipo erdve (*koridoriumi*), išreiškiamas ir dar vienas specifinis pokytis, kuriuo gerai iliustruojamas rinkos veikimas: subjektas, pasinaudodamas išmoktomis sociokultūrinėmis normomis ir programuojamais pasaulio objektais konstruoja turtingumo vaidinį bei taip tampa rinkos – manipuliuojančio lėmėjo – dalimi, skatindamas tiek save, tiek kitus vartoti. Pastebėtina, kad turtas, bei iš jo kylantys galios santykiai, kitų subjektų atžvilgiu (pavyzdžiui, /gali/ arba /negali/ paskolinti pinigų prašančiajam, o tuo pačiu /nori/ arba /nenori/ tai daryti) yra *geidžiama* /norėti būti/ subjekto būseną, nepriklausomai nuo to ar jis yra turtingas ar tik tokiu dedasi. Dėjimasis turtingu yra /norėjimas būti/ (*nori, kad apie tave manytų, stengiesi padaryti išpūdį, nori palikti duris praviras, kad visi matytų, kad esi turtingas*) bei specifinis *apgaulingas* /mokėjimas nebūti/. Kita vertus, turtas šiame diskurse, taip pat yra tiesiogiai susijęs su *žinojimu* /mokėti veikti/: jei turtas taptų visiems vienodai prieinamas (*nemanau, kad pinigai priklauso visiems*), išnyktų arba, mažų mažiausiai, sutriktų subjekto kompetencija vertinti kitus subjektus (*nežinotumei, kas svarbus*), o jei taip nutiktų – objektas-sakytas ironiškai pažymi – būtų nuobodu.

Dar viena svarbi daugiaprasmė figūra – televizorius, kuri funkcionuoja kaip:

1) lėmėjo – rinkos metonimija: televizinės reklamos yra vienkryptės komunikacinės žinutės, kurių tikslas – perduoti subjektams naujų objektų vaidinius, kurių šie galėtų siekti (*tada man vėl rasis ko eiti pirkti*), o vartojimo ciklas niekad nesustotų ir nebūtų pertrauktas tolydumas, monotoniška eiga;

2) išreiškia teigiamą sankciją: implicitiškai galima numanyti, kad nespaltvotos televizorius perdavė savo konatyvinius turinius ir paskatino subjektą veikti, kompetentingas subjektas veiksmus atliko (ir ne vieną kartą), tad dabar galima jį perkelti į aukštesnio lygio (tačiau tokio pačio turinio) programą pasiūlant spalvotą televizorių ir „naujesnius“ vertės objektus;

3) nurodo į nuobodulį kylantį iš subjekto santykio su objektu: euforiškas turimo objekto keitimas naujesniu, kai pirmasis nusibosta. Tai išreiškiama itin ironišku dviejų objektų palyginimu audialinėje plotmėje atrandant skirtumus ten, kur jų nėra: nors abu televizoriai, tiek spalvotas, tiek nespaltvotas, spengia vienodai, subjektas euforiškai „puola“ prie pirmojo spalvotojo, nes nespaltvotojo spengimas jau „pagrisęs“. Akivaizdu, kad nors šiame diskurse ir kontempliuojamas vartojimas bei iš santykio su objektais kylantis nuobodulys, tačiau tuo pačiu yra kupinas ir paslėptos kritikos.

Žvelgiant iš semiotinio taško šiuolaikinės masinės visuomenės nuoboduliui būdinga:

1) *boredom* visada kyla iš santykio su objektu ar jų daugio, tačiau konjunkcija su vertės objektu neužpildo stokos, subjekto horizonte atsiranda vis nauji objektai-vaidiniai, kurių iš naujo imamasi siekti;

2) subjektu manipuluojantis lėmėjas – rinka, arba, kitaip tariant, pati masinė vartotojų visuomenė, kuriai nuobodulys yra *geidžiamas /norėti būti/*: nuobodulys užtikrina tolydų vartojimo ir pramogavimo ciklą; tik veikiant nuoboduliui galima kurti ir palaikyti nenutrūkstancią vertės objektų-vaidinių seriją ir įtvirtinti praktines vertes;

3) tensyvumo atžvilgiu šiuolaikinės visuomenės nuobodulys atitinka tensyvumo semiotikos kūrėjų aprašytą nuobodulio pasiją kaip atonišką pagavą, ir atonišką siekinį tik persisotinimo¹²⁸ momentais, kaip ironiškai yra kalbėjęs Greimas apie Vakarų vartotojų visuomenę,

¹²⁸ Dar vieną specifinį nuobodulio atvejį, kuris galėtų būti tarpinė forma tarp *ennui* ir *boredom*, kai nuobodulys kyla iš paties subjekto (taip kaip ir *ennui* atveju), tiria Heidi Toelle. Straipsnyje „Miloszo tyrinėjimai“ semiotiškai analizuodama eilėraščių „Migla“ atlieka tokį homologavimą: žmogus -> migla -> nuobodulys bei prieina išvados, kad prieš skaitytoją išnyra nuvargęs ir gyvenimu besibodintis būsenos subjektas, kurio akyse visas pasaulis praradęs bet kokią vertę. Tačiau vėliau Toelle daro išvadą, kad ši būseną kyla iš nuilsimo, persisotinimo, perpildymo (kas yra artima *boredom*) ir subjektą užvaldžiusio /negalėjimo daryti/. Heidi Toelle, „Miloszo tyrinėjimai“ in: *Semiotika*, Nr. 5., Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 6-28.

„kur vaikai, persivalgę saldinių, sako, kiek gi tų saldinių galima suvalgyt, reik statyt tokią visuomenę, kur galima būtų *norēt* ką nors, o tų norėjimų nebėra“¹²⁹;

4) dominuojantis režimas – programavimas: nuobodžiauojantis subjektas yra užprogramuotas išnaudoti elgesio reguliarumus, būdingus objektams, kaip žaliavai¹³⁰, įskaitant ir tuos išmokstamus, rutinėmis praktikomis pasireiškiančius reguliarumus, kurie kyla iš socialinių apribojimų ar su jais persipina¹³¹.

2.5. *Dzen* – nuobodulio šulinys

Iki šiol buvo aptartos trys nuobodulio formos bei trys, jas žyminčios pagrindinės leksemos, kurios simboliškai sietos ir su skirtingomis epochomis. Tačiau šio istorinio – kultūrinio tyrinėjimo eigoje ėmė ryškėti dar viena nuobodulio paradigma, kuriai, nepažeidžiant relevantiškumo principo, neišeitų priskirti nei atskiros leksemos (dažniausiai naudojama ta pati angl. k. sąvoka *boredom*), nei specifinio laikotarpio, kada ši nuobodulio forma taptų dominuojančia (nors ji siejama taip pat su brandaus kapitalizmo amžiumi). Tai toks elgesio – mąstymo modelis, kuriuo nuobodulio patirtis ne tik suprantama kaip natūrali būseną, bet ir postuluojuama kaip būtina norint resemantizuoti „susidėvėjusį pasaulį“, o gal net perkeisti save. Kalbos ekonomijos sumetimais (dėl sąvokos trumpumo ir talpumo), šio tipo nuobodulį metaforiškai žymėsime taikydami *dzen'o* sąvoka. Jos įvedimas, nors ir metaforiškas, tačiau yra pateisinamas dėl dviejų priežasčių: 1) dėl pastebimos tendencijos integruoti Vakarų kultūroje tam tikras Rytų kultūros elgesio ir mąstymo praktikas (*Dzen'o* filosofija, būtų viena iš jų); 2) dėl konceptualaus ryšio tarp vėliau pristatysimų Heideggerio koncepcijos ir *dzen'o* praktikos, kurios turi daugiau panašumų, nei išorinių skirtumų, mat abi galima būtų supaprastintai įvardinti kaip sąmoningą ir intencionalų suvokiančiosios sąmonės nukreipimą niekio, beprasmybės link. Suprantama, tiek ši sąsaja, tiek ir “integruotasis” į Vakarietiškoją kultūrą *dzen'as*, kelia daugiau ir už nuobodulio refleksijos ribų išeinančių klausimų, į kuriuos šiame tyrime nekeliamas tikslas atsakyti.

Šios paradigmos pradžių galima būtų sieti dar su Friedrichu Nietzsche (1844 – 1900), kuris nors ir samprotavęs apie nuobodulį gana epizodiškai, buvo vienas pirmųjų įspėjęs neatsiriboti nuo

¹²⁹ Algirdas Julius Greimas, „Jaunimas ir XX amžiaus revoliucija“, in: *Metmenys*, 1969, Nr. 18, p. 114.

¹³⁰ Eric Landowski, *op.cit.* p. 239.

¹³¹ *Ibid.*, p. 239.

šios patirties, bet priešingai – į ją pasinerti, juk „Tas, kuris visiškai užsibarikaduoja nuo nuobodulio, užsibarikaduoja ir pats nuo savęs paties: jis niekuomet neatsigers gaiviausio gėrimo iš savo būties giliausių versmių“¹³². Panašų pasiūlymą ir bene išsamiausią filosofinį svarstymą nuobodulio klausimu pateikė vokiečių fenomenologas Martinas Heideggeris (1889 – 1976) knygoje, išleistoje jau po autoriaus mirties, *Die Grundbegriffe der Metaphysik: Welt – Endlichkeit – Einsamkeit* (1983). Pagal santykį su tam tikra situacija, laiku ir tuštumos pojūčiu Heideggeris skiria tris skirtingo intensyvumo nuobodulio tipus: 1) nuobodulys dėl kažko, 2) nuobodulys su kažkuo ir 3) gilusis nuobodulys. Šis trečiasis nuobodulio tipas ir yra pats svarbiausias Heideggeriui. Gilusis nuobodulys nėra susijęs su konkrečia situacija ar objektu. Jo patirtis veikia kaip tik priešingai kasdienybės tėkmei, tačiau visų pirma reikia jį pažadinti. Heideggeris aiškina: žmogus dažnai siekia užtildyti nuobodulį, bandydamas „nužudyti“, praleisti laiką, tačiau nekelia sau tikslo „išgirsti“ nuobodulį, ypač tada, kai jis pasireiškia kaip visuma negatyviuoju pavidalu (t.y. niekas neįdomu). Šioji atvertis ir yra staigios bei radiklios permainos – resemantizuoti būtį ir save joje – galimybė¹³³.

XXI a. tyrimuose daugėja pozityvaus nuobodulio atradimų. Pavyzdžiui, sociologas Seanas Desmondas Healy'is darbe *Boredom, Self and Culture* (2017) svarstydamas apie emocinį kapitalizmą, teigia, kad nuobodulys gali turėti tiek neigiamų (susvetimėjimą ar kančią), tiek teigiamų (kūrybiškumo, introspekcijos intensyvėjimą) pasekmių¹³⁴. Tai, jog nuobodulys stimuliuoja kūrybiškumą, skatina savi-refleksiją ir atveria, paruošia individą naujai patirčiai, kalba ir psichologas Andreas Elpidorou¹³⁵ bei edukologijos vizionierius Guy'us Claxtonas knygoje *Hare Brain, Tortoise Mind: How Intelligence Increases When You Think Less* (1997) ir *What's the Point of School? Rediscovering the Heart of Education* (2008) teigiantis, kad nuobodulys yra natūrali mokymosi proceso dalis, o tuo pačiu galimybė – priemonė patirti „gilų mokymąsi“¹³⁶. Tačiau bene išsamiausią pozityviųjų nuobodulio verčių, net ir dalyvaujant kapitalistiniuose santykiuose, potencialią aprašę Markas Hawkinsas knygoje *The Power of Boredom: Why Boredom is Essential for Creating a*

¹³² Friedrich Nietzsche, *Human, All Too Human*, London: Penguin Classics, 2014, p. 79.

¹³³ Martin Heidegger, *The Fundamental Concepts of Metaphysics*, translated by William McNeil, Nicholas Walker, Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1995, p. 123 - 152.

¹³⁴ Sean Desmond Healy, *Boredom, Self and Culture*, New York: Palgrave Macmillan, 2017, p.p. 7-8, 31-32, 47-49.

¹³⁵ Andreas Elpidorou, „The bright side of boredom“, in: National Library of Medicine, National Center for Biotechnology Information, prieiga internetu: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4217352/>>.

¹³⁶ Gilusis mokymasis, pasak Claxtono, tai nėra vien žinių ar gebėjimų įsisavinimas, bet transformuojanti ir auginanti patirtis, padedanti išvystyti ypatingus savi-reguliacijos, savi-nukreipimo, dėmesingumo gebėjimus. Toks mokymasis akcentuoja smalsumą, kūrybingumą ir refleksiją, skatina įsitraukti į veiklas, metančias iššūkius prielaidoms ir kliūšėms, bei vystyti atvirą ir lankstų gebėjimą savarankiškai mokytis, greitai adaptuotis besikeičiančioje aplinkoje. Guy Claxton, *Hare Brain, Tortoise Mind: How Intelligence Increases When You Think Less*, New York: Ecco Press, 1999, p. 70-71.

Meaningful Life (2016), tęsdamas Friedricho Nietzsches ir Martino Heideggerio apmąstymus. Pagrindinė jo idėja yra tai, kad mes jokių būdu neturime siekti išvengti nuobodulio, vos pradėję jį jausti, tačiau kaip įmanoma labiau susitelkti į šią būties patirtį maksimaliai apribojant save nuo bet kokių dirgiklių. Knygoje samprotaujama apie daugybę pozityvių verčių, kurias gali suteikti šis pasinėrimas į nuobodulį, tarp kurių svarbiausios: 1) nuobodulys sugriauna ribojančią pasaulėžiūrą ir ribojančius asmeninius įsitikinimus, todėl nuobodulys yra apsivalymo patirtis, kurioje gali išryškėti asmeniškai svarbūs siekiai, o ne socialiai-kultūriškai paveldimieji, 2) nuobodulys esti trečiasis būties modusas tarp kūrybiškojo ir vartotojiško modusų, kurie „suvalgo“ gyvenimą, tad buvimas šiame trečiajame moduse leidžia „pailsėti“ nuo kūrybos ar vartojimo, jas resemantizuoti, įvertinti iš naujo, o vėliau, grįžus prie pirmųjų dviejų, jausti didesnę malonumą, džiaugsmą ar net didesnę prasmę, 3) nuobodulys padeda suvokti, kad prasmė, kurią mes suteikiame įvykiams, objektams ar žmonėms yra visiškai arbitrari, 4) nuobodulys savaime sulėtina laiką ir priverčia gyventi gamtos ritmu¹³⁷, kitaip tariant sąmoninga nuobodulio patirtis ne tik prilygsta, bet dar ir pranoksta bet kokias „lėto gyvenimo“ praktikas. Šios populiarėjančios lėto gyvenimo praktikos, kai stengiamasi sulėtinti laiką, gyvenimą, vartojimą – pavyzdžiui, pasitelkti dėmesingo įsisąmoninimo (*mindfulness*) ar kitas meditacines praktikas (ypač gamtoje), praktikuoti *dzen*'ą, propaguoti lėtą maistą, lėtą skaitymą, laikytinos šiuolaikinio vartotojiško pasaulio nuobodulio alternatyvomis. Tokį požiūrį išdėsto lėto gyvenimo adeptas Pico Iyer, knygoje *The Art of Stillness: Adventures in Going Nowhere* (2014), išsamiai tyrinėdamas, kaip trikdžių perpildytame pasaulyje sąmoningas „sulėtinimas“ ir dėmesio sutelkimas gali padėti surasti gyvenimo prasmę ir išmokyti su dėkingumu žvelgti į dabarties momentą. Labai panašiai apie nuobodulį, kaip įrankį, pasiekti budos dharma, kalba *dzen* meistras Chögyam Trungpa knygoje *The Myth of Freedom and the Way of Meditation* (1988), tačiau pastebi, kad nuobodulys yra ne sąmoningas dėmesio sutelkimas ir ne koncentracija, kurie visuomet į ką nors nukreipti, bet budrumas: „Būdami tikrai budrūs, mes nesiekiamo jokio tikslo ir niekur nepersikeliame; tik budriai suvokiame, kas vyksta“ ir tokiu būdu nuobodulys „nukenksmina nuopelnus“, tampa „siauro susidrausminimo keliu“, kuris sunaikina ego ir „plečia psichologinį išprusimą“¹³⁸.

¹³⁷ Mark Hawkins, *The Power of Boredom: Why Boredom is Essential for Creating a Meaningful Life*, Cold Noodle Creative, 2022, p. 59-66.

¹³⁸ Chögyam Trungpa, „The Myth of Freedom and the Way of Meditation“, iš anglų k. vertė Lina Rukšienė, in: *The Collected Works of Chögyam Trungpa*, vol. 3, editor Carolyn Rose Gimian, Boston: Shambhala Publications, 2003, p. 221, prieiga internetu: <http://www.zen.lt/index.php?page=nuobodulys>, žiūrėta 2023-05-16.

Ieyer ir Hawkinso aprašoma pasinėrimo į nuobodulį patirtis gali būti sugretinama ir su Greimo „ištrūkimais“ – prasmės patyrimais beprasmybės ar bereikšmiškumo tolydume. Panašiai teigė ir Greimo mokinys Landowskis, pabrėždamas būtinybę būti jusliškai ir kognityviai pasirengus „iškovoti prasmę pirmapradiškesnės beprasmybės fone“¹³⁹, bet tuo pačiu gebėti pasitelkti derinimosi režimą, nes „tik dėdami tam reikalingas pastangas galime, viena vertus, išvengti pasaulio sąstingio, visiškai plyno tolydumo, kuriam visa būna „vienodai nesvarbu“, taigi ištrūkti iš nuobodulio dykynės“¹⁴⁰.

Gilyn į nuobodžio šulinį

Dartmuto koledžo Naujajame Hempšyre absolventams 1989 m. rusų poetas ir eseistas Josifas Brodskis, perskaitęs kalbą – „Pagiriamąjį žodį nuoboduliui“, ir įspėjo, ir davė patarimą jauniems žmonėms: norėdami išvengti nuobodulio – pasinerkite į jį. Brodskio nuomone egzistuoja ir kiti, bet, jo nuomone, neefektyvūs ir brangiai kainuojantys būdai pabėgti nuo nuobodulio: nuo „pasitenkinimą teikiančių daikčių“ iki tipinių vartotojiškos visuomenės elgesio praktikų: „pradėsite keisti darbus, gyvenamąją vietą, draugiją, šalį, klimatą; galbūt įniksite paleistuvauti, griebsitės alkoholio, kelionių, kulinarijos pamokų, narkotikų, psichoanalizės“. Brodskio alternatyva skamba šitaip:

Kai jus užpuls nuobodulys, pasiduokite jam. Leiskitės jo užvaldomi. Susiliekitė su juo, pasinerkite iki dugno. Apskritai nemaloniems dalykams galioja tokia taisyklė: kuo greičiau pasieksite dugną, tuo sparčiau išplauksite į paviršių. Perfrazuojant kitą didį anglakalbį poetą, reikia pažvelgti tiesiai į akis pačiai didžiausiai blogybei. Tokio tiriamojo žvilgsnio nuobodulys nusipelno dėl to, kad jis išreiškia tyrą, gryną laiką, visą jo kartotinę, perteklinę, monotonišką didybę.

Nuobodulys, taip sakant, yra langas, pro kurį matyti laikas, tos jo ypatybės, į kurias linkdami nekreipti dėmesio stumiame pavojun savo psichinę pusiausvyrą. Trumpai tariant, tai langas su vaizdu į laiko begalybę, t. y. mūsų nereikšmingumą jame. Turbūt tuo galima paaiškinti vienišų, vangių vakarų baimę, tą susižavėjimą, kurį mums, tiksint laikrodžiui ir tvyrant karščiui, o mūsų valiai prilįgstant nuliui, kartais kelia saulės spinduliuose besisukančios dulkės.

Šiam langui atsivėrus, neskubėkite jo uždaryti. Priešingai, plačiau jį atlapokite. Nes per nuobodulį byloja laikas, todėl jis išmokys jus paties vertingiausio dalyko gyvenime, – nemokyto čia, šitose žaliuose pievelėse, – t. y. kad esate visiškai nereikšmingas. Tai verta žinoti

¹³⁹ Eric Landowski, *op. cit.*, p. 229.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 229.

ir jums patiems, ir tiems, su kuriais drauge leisite savo dienas. „Tu baigtinis, – nuobodulio balsu kalba laikas, – tad kad ir ką darytum, mano požiūriu, yra tuščia.“ Šie žodžiai jums, žinoma, neskamba kaip muzika; ir vis dėlto tas beprasmiškumo, tas netgi pačių širdingiausių jūsų veiksmų riboto reikšmingumo pojūtis yra geriau už jų vaisingumo iliuziškumą ir tai lydintį susireikšminimą.

Nes nuobodulys – tai laiko įsiveržimas į jūsų vertybių sistemą. Jis atskleidžia jūsų egzistencijos perspektyvą, kurios galutinis rezultatas – tikslumas ir kuklumas. Pažymėtina, kad pastarasis gimsta iš pirmojo. Kuo aiškiau suvokiate savo tikrąjį dydį, tuo kuklesnis ir gailėstingesnis darotės į save panašioms, toms dulkėms, besisukančioms saulės spindulyje arba jau sustingusioms ant stalo¹⁴¹.

Šioje kalboje subjektas-sakytojas supriešina dvi programas: pirmąją, kylančią iš lėmėjorinkos, su antrąja, kuri kyla iš paties subjekto. Antroji programa implicitiškai subjekto-sakytojo jau išbandyta, tad jis galės teigti ją esant savotiškai naudingesne, ekonomiškesne: „ji galbūt ne pati geriausia, ir nebūtinai saugi, bet patikima ir nebrangi“¹⁴². Antroji programa pateikiama kaip racionalus ar net geriausias įmanomas sprendimas, kuris pasiteisina ekonomiškai bei psichologiškai, nes neturi tokių dramatiškų pasekmių kaip pirmoji programa, nors subjektas-sakytojas ironiškai prideda, jog „Iš esmės nieko blogo paversti gyvenimą nuolatine alternatyvų paieška, darbų, sutuoktinių, aplinkos ir t.t. kaitaliojimu, – su sąlyga, kad išgalėsite mokėti alimentus ir nesipainioti prisiminimuose“¹⁴³. Tad pasirinkdamas antrąją programą, subjektas siekia kritinių verčių ir kuria tam tikrą harmoniją ne manipuliuodamas kitais subjektais ir neoperuodamas pasaulio objektais, bet tam tikru būdu *derindamasis* su jais, atrasdamas, pasak Landowskio, tam tikrą „intersomatinio pralaidumo ir simfonijos formą, kuri susietų kartu erdvėje esančius arba laike artikuliuotus elementus“ ir galėtų „pamažu suteikti prasmę jei ne „gyvenimui“ apskritai, tai bent jau subjektų bendrabūviui, jų buvimui kartu, ir gali tai padaryti ne kokiame nors kitame, transcendentiniame pasaulyje, bet *hic et nunc*, kasdienės egzistencijos juslinėje plotmėje“¹⁴⁴. Subjektų ir objektų susiejimas įvyksta atnaujinant modalines struktūras /mokėjimą būti/ ir /mokėjimą veikti/, kitaip tariant dėl įgyjamo *žinojimo*.

¹⁴¹ Josif Brodskij, „Pagiriamasis žodis nuoboduliui“, iš anglų k. vertė Andrius Patiomkinas, in: *Šiaurės atėnai*, prieiga internetu: <http://www.satenai.lt/2017/06/16/pagiriamasis-zodis-nuoboduliui/>, [žiūrėta 2023-04-30].

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ Eric Landowski, *op. cit.*, p. 196.

Žinojimą figūratyviame lygmenyje simboliškai žymi dvi erdvės figūros: 1) pirmojoje pastraipoje nuobodulys pateikiamas kaip specifinė, horizontalėje neapribota erdvė, kuri turi dugną ir paviršių, o subjekto judėjimas iš pradžių vertikale žemyn (*pasinerkite iki dugno, kuo greičiau pasieksite dugną*), o paskui aukštyn (*išnersite į paviršių*), simboliškai nurodo į transformuojančią patirtį ir įgyjamas žinias, specifinį /mokėjimą veikti/; 2) antra erdvės figūra – nuobodulio metonimija su langu, kuris a) atsiveria pats savaime, tačiau jau tik subjektas lemia ar langas bus atlapotas, ar greitai užvertas, b) atveria naują nepažintą erdvę „su vaizdu į laiko begalybę“. Šioji atvertis yra trijų esminių kognityvinių pokyčių šaltinis. Visų pirma kognityvinėje plotmėje įvyksta itin reikšminga poliarizacija dviejose persiklojančiose aksiologinėse ašyse *dinga vs. maža, amžina vs. baigtina*. Vienoje ašies pusėje nuobodulys su visa jo „kartotine, pertekline, monotoniška didybe“, „laiko begalybe“, kitoje pusėje – savo „tikrąjį dydį“, prilygstantį „saulės spinduliuose besisukančiai dulkei“, ir baigtinumą (*tu baigtinis*) suvokiantis žmogiškasis subjektas. Antrasis kognityvinis pokytis įvyksta dėl paties nuobodulio resemantizavimo: jei pradžioje nuobodulys teigiamas esąs „didžiausia blogybė“, t.y. kaip *žalingas /norėti nebūti/*, tai vėliau, atlikus homologavimą tarp nuobodulio ir laiko (*nuobodulys <...> išreiškia tyrą, gryną laiką; nuobodulio balsu kalba laikas; per nuobodulį byloja laikas; nuobodulys – tai laiko įsiveržimas į jūsų vertybių sistemą*), šis ne tik tampa */nežalingu/* (nenorėti nebūti) bet ir naujo *žinojimo /mokėjimo veikti/* ir naujo */mokėjimo būti/* šaltiniu – „jis išmokys jus paties vertingiausio dalyko gyvenime, t.y. kad esate visiškai nereikšmingas“. Tad trečiasis pokytis – įvykstanti poliarizacija ašyje *reikšminga vs. beprasmiška*: teigiama, kad „veiksmų vaisingumas“ yra iliuzorinis, o priešingybė iliuzijoms – įgyjamas naujas *žinojimas*, kad visi veiksmai ir pats žmogiškasis subjektas yra tušti, beprasmiški ir baigtiniai, taip, vietoje susireikšminimo (pirminis */mokėjimas būti/*), vertę įgauna kuklumas (transformuotas */mokėjimas būti/*), kuris ir yra esminė derinimosi ir būties darnumo sąlyga: neskaidytumas – perėjimas nuo nedarnos į tam tikrą darnumo formą, kuriose atskiros dalys, pasiekia savitarpio supratimą ir sukuria vieningą visumą¹⁴⁵.

Semiotinis žvilgsnis į *dzen*’ą leidžia identifikuoti tokius struktūrinius elementus:

1) *dzen*’o nuobodulys kyla iš sąmoningo subjekto santykio su pačiu savimi, taip žmogiškasis subjektas natūralaus pasaulio atžvilgiu tampa *pasyviai valingas*, t.y. jis */neprivalo nedaryti/* ir */nenori nedaryti/*.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 196.

2) šiam nuoboduliui būdingas aktantinis sinkretizmas: dėl manipuliuojančio lėmėjo, kuris taip pat yra ir subjektas, nuobodulys pasirenkamas, kaip resemantizacijos įrankis, taip nuobodulys tampa *nežalingu* /nenorėti nebūti/, nors ir nėra *geidžiamu*;

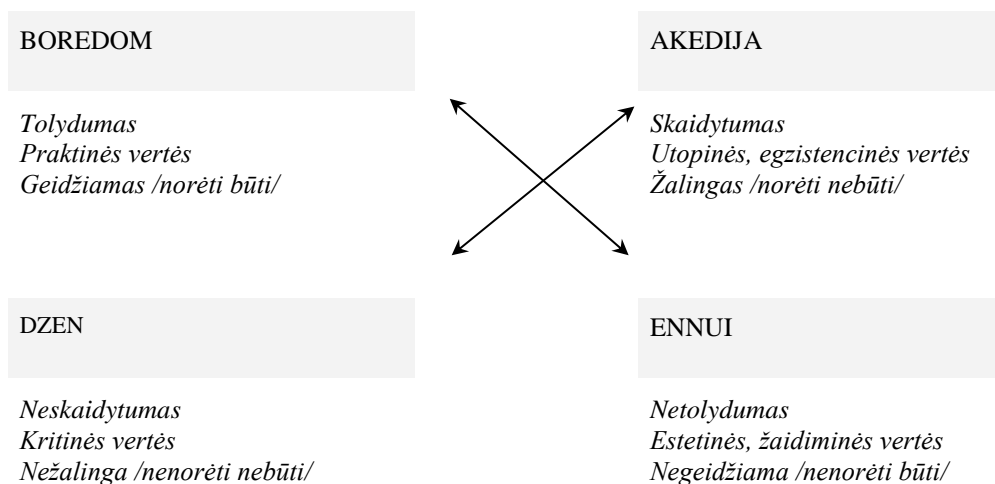
3) tensyvumų prasme, atsispiriant nuo Landowskio tezės apie ištrūkimus, kaip “lėtą ir atkaklų prasmės ieškojimą“ ar Trungpa aprašyto nuobodulio budrumo, būtų galima teigti, kad šio nuobodulio siekinys yra atoniškas, o pagava tonizuota, nors pagavos interpretacija lieka problemiška ir reikalautų papildomų tyrimų;

4) šioje nuobodulio patirtyje subjektas, kaip teigia, Landowskis, atranda „semiotiškai pagrįstus“ /mokėjimo būti/ ir /mokėjimo daryti/ principus, kurie suponuoja tam tikrą tvarką, darnumą, derinimąsi, eliminuoja chaotiškus atsitiktinumus ir sukuria nechaotišką eigą – neskaidytumą, kuriame subjektas jau yra pajėgus pats resemantizuoti savo būtį.

2.6. Nuobodulio struktūros

Tyrimo pradžioje buvo teigta, kad emocinės struktūros, tarp jų ir nuobodulys, visuomet yra formuojamas pagal specifinio laikmečio aktualijas, episteminius pokyčius ir socialinius konkrečios kultūros poreikius¹⁴⁶. Šio tyrimo eigoje identifikuotos keturios skirtingos paradigmatinės nuobodulio struktūros: akedija, *ennui*, *boredom*, *dzen*. Atlikus analizę, paaiškėjo, kad tyrime naudoti įrankiai – Landowskio neprasmes buvimo ir prasmės rasties formų kvadratas, Flocho kultūrinių verčių kvadratas ir Greimo norėjimo bei privalėjimo moduliumų kvadratai – nuobodulio atveju yra viena kita užklojančios struktūros ir galėtų būti pavaizduotos tokia struktūra:

Struktūriniai kiekvieno nuobodulio tipo elementai

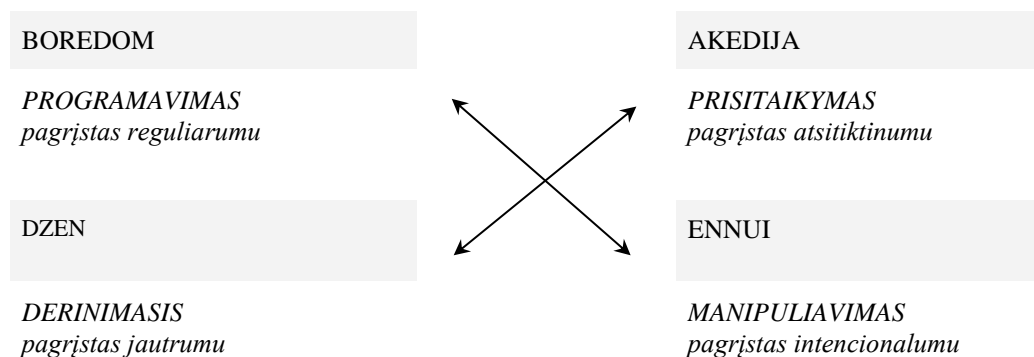

Boredom kyla iš santykio su objektu ir yra siejamas su neprasmes buvimo forma, atsirandančia iš visiško tolydumo, monotoniškos eigos. Šis nuobodulys yra *geidžiamas /norėti būti/*, nes jo pagalba vartojimo ciklas gali funkcionuoti beveik nesustodamas, tampa įmanomas objektų-vaidinių produkavimas bei repetatyvus jų siekimas, sutapdinamas su praktinėmis vertėmis. Šiai nuobodulio būsenai priešinga yra akedija, kylanti iš dviejų programų, dviejų lėmėjų konflikto, kuris sukelia heterogenišku elementų perteklių, kitaip tariant kitą neprasmes buvimo formą – skaidytumą. Pastarasis neleidžia nusistovėti prasmei, o subjektas dėl to negali pasiekti ir įtvirtinti egzistencinių verčių, tokiu būdu akediškasis nuobodulys tampa *žalingu /norėti nebūti/*.

¹⁴⁶ Karin Johannisson, *op. cit.*, p.p. 12-14.

Mažoje opozicijoje identifikuotos kitos dvi prasmės radimosi formos sutampančios su specifiniu nuobodulio tipu. Kontradikcijos santykiyje su *boredom* ir papildymo santykiyje su akedija yra *ennui* – nuobodulys, kylantis iš paties hipertrofuoto subjekto, kuris *negeidžiamo* /nenorėti būti/ nuobodulio pagalba siekia pateikti estetines (žaidimines) vertes, kaip alternatyvą socialinei moralei, tokiu būdu sukurdamas nemonotonišką eigą – naują prasmės radimosi formą – netolydumą. Kontradikcijos santykiyje su akedija ir papildymo santykiyje su *boredom* yra *dzen’as*, kylantis taip pat iš subjekto santykio su savimi, tačiau šioje nuobodulio patirtyje subjektas, įvesdamas tam tikrą tvarką, derinimąsi ir darnumą su pasaulio objektais ir subjektais sukuria nechaotišką eigą – naują prasmės radimosi formą – neskaidytumą, kuriuo jis gali pasiekti kritinių verčių.

Tyrimo metu, išryškėjo, kad kiekvienai paradigmai galima priskirti vis kitoki dominuojantį sąveikos ir prasmės režimą: akedijoje dominuoja *atsitiktinumas*, o jam priešingas su *boredom* susijęs *programavimas*, *ennui* būdingas *manipuliavimas*, o *dzen’ui* – *derinimosi* režimai. Tokia režimų konfigūracija skiriasi nuo tos, kurią, kaip pamatinę, pateikia Landowskis ir ji galėtų būti pavaizduota taip:

Tokios konfigūracijos legitimumas grindžiamas tuo, jog išlaikoma pagrindinė epistemologinė priešprieša tarp visiško *tolydumo* (*boredom*; programavimas) ir visiško *skaidytumo* (akedija; prisitaikymas), pasak Landowskio „šio epistemologinio minimumo pakanka, norint labai bendrai dedukciškai numatyti potencialas galimybes, viena po kitos atsiveriančias mūsų subjektui, ieškančiam savo sąveikų su pasauliu prasmės“¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Eric Landowski, *op.cit.* p. 287.

3. NUOBODULYS LIETUVIŲ KULTŪROJE: KELETAS ATVEJŲ

Lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose nepateikiama žodžio *nuobodulys* etimologija, o pats nuobodulys *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* ir *Lietuvių kalbos žodyno* apibrėžiamas kaip dvasinės kančios, liūdesio, ilgesio jausmas dėl neturėjimo ką veikti¹⁴⁸, intereso nebuvimas arba tiesiog „kas nors, kas yra nuobodu“ ar „atgrasu ir įkyru“¹⁴⁹. Vokiečių kalbininko Ernsto Fränkelio sudarytame *Lietuvių kalbos etimologijos žodyne* (1962), teigiama, kad nuobodulio kilmė yra nuo žodžio *badas*, o šis siejamas su *bėda*¹⁵⁰. Nors toks etimologinis aiškinimas nėra laikytinas patikimu, tačiau įdomu tai, jog nuobodulio ir alkio ryšį galima atrasti poetiniuose tyrinėjimuose.

Leksema *nuobodulys* taip pat siejama ir su veiksmažodžiu *bodėti(s)* ir jo vediniais: 1) jausti kam priešišką jausmą, nemėgti, nekęsti, vengti, 2) ilgėtis¹⁵¹. Sinonimų gretą sudaro: nuobodis, nuoboda, nykulys, nykuma, maudulys¹⁵². Žodynuose pateikiami šių žodžių vartojimo pavyzdžiai, leidžia daryti išvadą, kad lietuviškasis nuobodulys dažniausiai kyla iš: 1) santykio su objektais: *mėsos atsibodėjau/ pradėjo surkuoti nusibodėjusią iki ausų dainušką/ Lietus nuobodulys, kurs nusibosta žmogui ilgai lyjant/ Valgyti, gerti, miegoti ir kitus prigimimo reikalus pildyti yra didi nuoboda/ Pašalinsi iš mano akių savo nuobodas (apie stabus);* 2) intersubjektinių santykių: *Draugijoje ne kartą pasitaiko ir panuobodžiauti/ Jos šaltame veide žymėjo vien nekantri nuoboda/ vai bodit, bodit manim, broleliai, mano margom skrynelėm/ Pastatyk, tėvuli, dėl manęs krėslelį, sodinki, tėvuli, bodimą dukrelę/ Kai jisai sirgo, visi juo bodėjos /Kad priskreto tas bernas, vos atsibodėjau /Vos svečių atsibodėjau /Visas jėgas sunaudosiu, o jų nusibodėsiu!. Rečiau nuobodulys kildinamas iš vertinančio santykio su savimi: *bodėti pačiu savimi / reikia kantriai kentėtie visokias nuobodas*. Šioms lietuviškojo nuobodulio leksemoms būdinga tai, kad nuobodulys yra disjunkcijos geidimas, implikuojant, kad subjektai nuobodulio atsiradimo momentu jau esti konjunkcijoje su vertės objektais, kurie jau „susidėvėjo“ arba kitaip tariant, prarado prasmę. Tačiau galima aptikti ir tokią nuobodulio leksemos reikšmę, kuri, priešingai, rodo subjektą esant disjunkcijoje ir geidžiant*

¹⁴⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, prieiga internetu <<https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/nuobodulys?paieska=nuobodulys&i=4d9217e3-db39-4b21-8da5-842605512d9b>>, [žiūrėta 2023-05-12].

¹⁴⁹ Lietuvių kalbos žodynas, prieiga internetu: <<http://www.lkz.lt/?zodis=nuobodulys&id=20051750000>>, [žiūrėta 2023-05-12].

¹⁵⁰ Ernst Fraenkel, *Litauisches Etymologisches Wörterbuch*, Band I., Heidelberg: Carl Winler Universtätssverlag, 1962, p. 511, 29.

¹⁵¹ LKŽ, prieiga internetu: <<http://www.lkz.lt/?zodis=bod%C4%97ti&id=03073330000>>, [žiūrėta 2023-05-12].

¹⁵² Sinonimų žodynas, prieiga internetu: <<https://ekalba.lt/sinonimu-zodynas/nuobodulys?paieska=nuobodulys&i=871eefe4-c66d-42f8-a381-1484c7eb0212>>, [žiūrėta 2023-05-12].

konjunkcijos su vertės objektais, kurie šiuo metu yra nepasiekiami: *Bodėjasi kaip paukštis girion lėkti/ Draugų nebetekus, apėmė mane neapsakomas nuobodulys*. Randama ir tokių pavyzdžių, kuriuose implikuojami ir santykiai su lėmėjais: *pasiimk kokį nors darbą, kad nereiktų nuobodžiauti/ Kas dainuoja, tas nenuobodžiauja/ Gal dėl to ir likau nevalgęs, negėręs – septynis mėnesius privertiname ištėmimo pranuobodžiauęs, besiilgėdamas gimtojo krašto*. Įdomu pastebėti, kad pateiktuose pavyzdžiuose dominuoja nuobodulys, kaip objekto ar subjekto determinantas.

Galimybės Lietuvos kultūros ir literatūros istorijoje nužymėti tris skirtingus nuobodulio diskursus pagal istorines epochas, kaip kad darėme anksčiau, yra itin ribotos dėl specifinių Lietuvos istorijos aplinkybių. Kavolis, studijoje *Epochų signatūros* (1991) pažymi, kad iki XVIII a. lietuvių kalba Didžiojoje Lietuvoje vartota išimtinai religinės paskirties tekstuose, o modernėjančios rašytinės lietuvių literatūros pradžia siejo su XIX a. susikuriančiu literatūriniu sąjūdžiu¹⁵³. Tomas Venclova straipsnių apie literatūrą ir kultūrą rinktinėje *Pertrūkis tikrovėje* (2013), teigia, kad tik XX a. lietuvių literatūra ir kultūra jau yra „policentrinė ir pliuralistinė“¹⁵⁴, tad ir mūsų tyrimas remsis prielaida – racionali nuobodulio refleksijų ieškoti XX – XXI a. lietuvių literatūroje. Pastebėtina, XXI a. nuobodulio diskursas pastebimai sutankėja, tarp gausių publikacijų minėtini: Ritos Šerpytės straipsnis „Apie nuobodulį, tikėjimą ir nihilizmą“ (2008), Agnės Narušytės monografija *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje* (2008), lydima ir tokio pat pavadinimo parodos Nacionalinėje dailės galerijoje; istoriko Tomo Vaisetos monografija *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuojų sovietmečiu 1964 – 1984* (2014), (pastarojoje nuobodulys interpretuojamas kaip vėlyvojo sovietmečio protesto emocija, atsakas į drausminamą socialinį gyvenimą bei ideologinio aparato produkuojamą beprasmybės perteklių¹⁵⁵).

Šiuolaikinės Lietuvos viešajame diskurse daugėja poetinių ir eseistinių nuobodulio refleksijų¹⁵⁶ (Eugenijaus Ališankos, Kęstučio Navako, Vaivos Rykštaitės etc.), o 2018 m. Rašytojų

¹⁵³ Vytautas Kavolis, *op. cit.*, p. 94.

¹⁵⁴ Tomas Venclova, *Pertrūkis tikrovėje: Straipsniai apie literatūrą ir kultūrą*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 18.

¹⁵⁵ Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė: Kasdienybė ir ideologija vėlyvuojų sovietmečiu (1964-1984)*, Vilnius: Naujasis Židinys - Aidai, 2014, p. 405 - 413.

¹⁵⁶ Keli pavyzdžiai: Eugenijus Ališanka, „Eugenijus Ališanka. Dulkės, nuobodulys, žaismė ir šiek tiek žiedadulkių“, in: *Literatūra ir menas*, 2018, prieiga internetu: <<https://literaturairmenas.lt/literatura/eugenijus-alisanka-dulkes-nuobodulys-zaisme-ir-siek-tiek-ziedadulkiu>>, [žiūrėta 2023-05-12]; Poetas Kęstutis Navakas: „Esu nuotykių ieškotojas“, in: *Bernardinai.lt*, 2012, prieiga internetu: <<https://www.bernardinai.lt/2012-06-18-poetas-kestutis-navakas-esu-nuotykiu-ieskotojas/>>, [žiūrėta 2023-05-12].

Virginijus Gasiliūnas, „Geros knygos nesensta, vi“, prieiga internetu: <<http://virginijusg.blogspot.com/2012/06/303->

sąjungos organizuojamo 54-ojo *Poezijos pavasario* programoje surengta tarptautinė poetų ir literatūros kritikų konferencija net specifiškai orientavosi į šią temą. Konferencijoje „Žaismė ir nuobodulys šiuolaikinėje poezijoje“, pranešimus skaitė Lietuvos ir užsienio poetai, literatūros kritikai, vertėjai: Eugenijus Ališanka, Vannis Bianconis (Šveicarija), Lina Buividavičiūtė, Neringa Butnoriūtė, Ali Calderonas (Meksika), Jorgas Chuliaras (Graikija), Dainius Dirgėla, Anna Halberstadt (JAV), Žydronė Kolevinskienė, Reinas Raudas (Estija), Antanas Šimkus.

Šis eksperimentinis bandymas pritaikyti nuobodulio paradigmą „skaitymo tinklelį“ lietuvių kultūrai, apsiribos tik lietuvių poezija, o nuobodulio paradigmaticos bus ieškoma pagal jau įvardintus struktūrinius požymius, pavyzdžiui: *skaidytumas vs. tolydumas, geidžiama vs. žalinga ir pan.*

3.1. Vytauto Mačernio pažinimo negalimybė

Kaip jau buvo rašyta anksčiau, *žalingas* akedijos nuobodulys kyla iš dviejų lėmėjų, dviejų programų konflikto, kuris sukelia chaotišką, beprasmę gyvenimo eigą bei nesudaro sąlygų pasiekti egzistencinių verčių. Visai tai galima įžvelgti viename iš Vytauto Mačernio *Rudens sonetų*:

25
Einu, bet nežinau, į kur nueisiu,
Ir gyvenu, bet palaidai ir be prasmės:
Ragaudamas gyvenimą kaip vaisių
Ir vėl jį nešdamas kaip naštą ant peties.

Aš klausiau kunigų ir filosofų –
Atsakė jie, išdėstė viską išsamiai.
Bet man širdis ir šiandien lygiai sopa:
Kodėl pasaulis ir žmogus, ir visa tai?

Ir taip einu tolyn šio klausimo keliu
Po nežinios dangum, pavargusiu žingsniu.
Bet jei randu užsimiršimo smuklę pakely, –

Tai linksmas per dienas naktis puotauju,
Kol nuobodžio tarnai, rimtuoliai rūškani,
Vėl išmeta į klausimo kelius iš naujo¹⁵⁷.

Šarnelė, 1943.XII.7

geros-knygos-nesensta-vi.html>

[žiūrėta

2023-05-12].

Zygmuntas Baumanas, „Greitis, gyvenimas off-line ir nekasdienis dialogas“, vertė Rasa Rimickaitė, in: Kultūros barai, 2012.

¹⁵⁷ Vytautas Mačernis, *Žmogaus apnuoginta širdis*, Vilnius: Vaga, 1970, p. 83.

Laiko požiūriu visame eilėraštyje dominuoja duratyvinis esamasis laikas, žymimas dažniausiai esamojo laiko veiksmažodžių: viskas, kas vyksta, yra susiję su įjungtu sakymu ir deiktinėmis (aš, čia, dabar) nuorodomis, dominuoja esamasis laikas, tačiau laikinę periodizaciją įveda pirmojoje strofoje panaudojama ateities laiko figūra (*nueisiu*) ir trečiojoje strofoje – praeities laiko figūros (*klausiau, atsakė, išdėstė*), sudarančios dvi pagrindines opozicijas. Pirmoji grynai laikinė:

prateityje (klausiau, atsakė, išdėstė) vs. dabartyje (einu, puotauju, išmeta) vs. ateityje (nueisiu).

Antroji opozicija jau aksiologinė, iškelianti /žinojimo/ vertę, susietą su figūratyvinio lygmens laiko ir atlikėjų figūromis: ateitis ir jai būdingas /nežinojimas/ (*einu, bet nežinau, klausiau, einu tolyn šio klausimo keliu, po nežinios dangum*) priskiriamas išskirtinai individualiam atlikėjui sakytojui – aš, o praeitis ir /žinojimas/ susiejamas su specifinį statusą bendruomenėje turinčiomis kolektyvinėmis atlikėjų figūromis – kunigais ir filosofais (*atsakė jie, išdėstė viską išsamiai*):

nežinau, klausiau (aš) vs. atsakė, išdėstė (jie, kunigai, filosofai).

Abi opozicijos leidžia daryti išvadą, kad subjektas-sakytojas prateityje jau yra sudaręs sutartį, su kunigo ar filosofo teminį vaidmenį įgijusiu lėmėju. Toks teminis vaidmuo suponuoja autoritetinę šaltinį ir iš jo kylančias kanonines taisykles, kurių laikydamasis subjektas įvertina ir prisipažįsta išklystantis iš pirmosios programos, tokiu būdu atpažįstama moralizacija, kuri paprastai akedijos atveju kyla iš bendruomenės ir yra nukreipta į subjektą, o šiuo atveju, pats subjektas save sankcionuoja įgyto žinojimo pagrindu „gyvenu palaidai ir be prasmės“. Žinoma, pirmoji programa reikalauja ištvėrmės, valios (*nešdamas kaip našta, pavargusiu žingsniu*) ir modalizuoja subjektą kaip /privalantį/ ir /norintį/ eiti klausimų keliu, tad *aktyviai klusnų*. Antroji programa remiasi į subjekto /norėjimo/ modalines struktūras, tai – malonumų programa (*ragaudamas gyvenimą kaip vaisių, užsimiršimo smuklė, puotauju*), modalizuojanti subjektą kaip *aktyviai valingą* /neprivalo/ ir /nori/ puotauti. Programų konfliktas ir naratyvinių takų kaitaliojimas, nurodytas pirmojoje strofoje bei išreikštas ir erdvės figūromis *kelias vs. pakelys*, sukelia subjekto gyvenimo skaidytumą, neleidžia „nusistovėti“ gyvenimo prasmei, priimti ir interiorizuoti /žinojimą/ (*širdis ir šiandien lygiai sopa*) ir /mokėjimą būti/, bei įtvirtinti egzistencines vertes, kurias siūlo pirmoji programa. Be to, šiuo atveju nuobodulys kyla ne iš programų konflikto, bet iš malonumų programos. Įdomu ir skirtinga nuo sudaryto teorinio skaitymo tinklelio tai, kad nuobodulys, veikiantis kaip daugybė atlikėjas,

metaforiškai įgyja teminį tarno vaidmenį ir aktantinį (kunigų ir filosofų) pagalbininko vaidmenį. Būtent nuobodulio dėka subjektas sugražinamas į pirmosios programos taką „vėl išmeta į klausimo kelius iš naujo“. Taip atveriamą pozityvioji nuobodulio vertė, kuri neatitraukia, bet kaip tik padeda sugrįžti prie pirmosios sutarties vykdymo bei įtvirtinti egzistencines vertes.

3.2. Vinco Mykoliaičio Putino stabilumo pasirinkimas

Nuobodulys, kyląs iš santykio su objektu, atitinka neprasmes radimosi formą, kurios šaltinis tolydumas, rutina, postuluoja praktines vertes, kuriomis siekiama funkcionalumo, stabilumo. Romantinio maištingumo ir simbolizmo viršūne vadinamoje Vinco Mykoliaičio Putino poezijos rinktinėje *Tarp dviejų aušrų* (1927 m.), nuoboduliui skiriamas trečiasis ciklo „Pesimizmo himnai“ eilėraštis.

3.
Alkanas nuobodis sielą apnuogino,
Amžinas nerimas širdį ištuštino -
Saulė ir dulkės išgraužė akis.
Slankioju vienišas kryžkelių aikštėse,
Brolio, ir tėvo, ir motinos vengdamas,
Savo buities apgaulingas vagis.
Priesaikos meilę ir pigią dorovę
Blyškūs heterų šypsniai tebesotina -
Nuodėmės vardo jų žemėj nėra.
E, mano nuobodi, alkanas liūdesi,
Kuo gi tu mano dar dvasią pasotinsi,
Tu mano nuodėmė - mano dora.
Pusę gyvenimo kryžkeliais žūdamas,
Audriąją buitį sapnais pasikeisdamas
Tylinčiu antkapiu žemėj tapau.
E, mano nuobodi, alkanas liūdesi,
Tavo šaukiuosi skaudaus atpirkimo
Tau savo sieloj altorių statau¹⁵⁸.

Donatas Sauka lyginamosios literatūros darbe *Fausto amžiaus epilogas* (1998) teigia Putiną buvusį veikiamą Baudelaire'o įtakos, jų požiūrius suartinusi „modernaus gyvenimo didžioji graužatis – nuobodulys“, kuris apimęs „modernaus gyvenimo kartėlį ir saldybę – nuodėmę ir dorą“¹⁵⁹. Ir, išties, neabejotinų panašumų esama, tačiau Putino tekste, skirtingai nuo Baudelaire'o, nėra steigiamos žaidiminės, estetinės vertės, nesiūloma ir alternatyva

¹⁵⁸ Vincas Mykolaitis-Putinas, *Tarp dviejų aušrų*, Kaunas: Raidės spaustuvė, 1927, p. 97.

¹⁵⁹ Donatas Sauka, *Fausto amžiaus epilogas*, Vilnius: Tyto Alba, 1998, p.p. 207-209.

sustabarėjusiai socialinei moralei. Putino eilėraštyje subjekto būseną nėra transformuojama, ji kaip tik yra ir išlieka tolydi, monotoniška: „alkanas nuobodis sielą apnuogino, amžinas nerimas širdį ištuštino“, kol galutinai yra įtvirtinama, iššaldoma nuobodulyje (*tylinčiu antkapiu žemėj tapau*) – sąmoningame pasirinkime, kuriam subjektas sieloje statas altorių bei pripažįstas jį vienodai veikiant aksiologinėje ašyje *dora vs. nuodėmė (tu mano nuodėmė – mano dora)*. Iš kur šitoks keistas ambivalentiškumas, išlaikytas ir kitoje aksiologinėje ašyje *sotus, pilnas vs. alkanas, tuščias*? Atsakymo taip pat reiktų ieškoti nuobodulyje. Sakytojas-subjektas nuolat esti svarbių pasirinkimų kryžkelėse (*slankioju vienišas kryžkelių aikštėse, pusę gyvenimo kryžkeliais žūdamas*), kuriose nori savarankiškai priimti sprendimą (*brolio, ir tėvo, ir motinos vengdamas*), tačiau kas kartą jaučiasi apvagiantis save (*savo buities apgaulingas vagis*), nes vietoje modernaus gyvenimo siūlomų malonumų, apie kuriuos sąmoningai ar nesąmoningai galvoja (*audriąją buitį sapnais pasikeisdamas*), jis nepasirenka nieko naujo, nieko kito – tik vieną ir tą patį nuobodulį. Toks sąmoningas pasirinkimas garantuoja stabilumą. Išeinant iš teksto imanencijos ribų ir turint omeny kūrybos laikmetį bei Putino, priklausymą kunigų luomui (beje, religinių ženklų izotopija taip pat akivaizdi ir tekste: *siela, kryžkelės, nuodėmė, dora, dvasia, atpirkimas, altorius*), nuobodulio pasirinkimas yra bene vienintelis saugus ir galimas pasirinkimas, dėl šios savybės – garantuoti saugumą ir stabilumą, jis tampa *geidžiamas*, bet, žinoma, tik semiotine prasme (kaip /norėti, kad būtų/), pats savaimė nuobodulys nėra vertybė. Tokios praktinės vertės iškėlimas, sutampantis su būties monotonija, sietinas ne su *ennui*, bet su *boredom*, kur nuobodulys kaip ir vartotojiškos visuomenės atžvilgiu, taip pat yra *geidžiama* būseną, nors ir skiriasi nuobodulio turiniai. Įdomi paralelė atsiranda ir su hipotetine lietuviškojo nuobodulio etimologija, pagal kurią nuobodulys sietinas su bėda, badu, tad pamatine stoka. Putino sakytojas nuobodulį taip pat suvokia gana ambivalentiškai: ir kaip alkio jausmą (*E, mano nuobodi, alkanas liūdesi*), ir sotinimosi šaltinį (*Kuo gi tu mano dar dvasią pasotinsi?*). Kita vertus, subjektas-sakytojas konstatuoja, jog esama ir kitokio sotinimosi šaltinio, ilgą laiką tarnaujančio tiems, kurie gali, priešingai nei jis, pasirinkti daugiau nei nuobodulį: „priesaikos meilę ir pigią dorovę/ blyškūs heterų šypsniai tebesotina“. Tokiu būdu šis prieštaringas alkio ir sotumo susiejimas, dar kartą suteikia nuoboduliui pozityvią reikšmę: pasirinkdamas nuobodulį ir kaip alkį, ir kaip sotinimosi šaltinį, subjektas išvengia galimai nuodėmingų ar nesaugių pasisotinimo būdų.

Beje, panašiai kaip Putinas, kuris sąmoningai pasirenka nuobodulį kaip monotonijos apoteozę, poetės Neringos Abrutytės kalbančioji taip pat ieško saugaus, patogaus gyvenimo,

kurio garantu tampa emigracija ir iš jos kylantis visa persmelkiantis nuobodulys. Eilėraštyje „Nuobodulys“ iš rinktinės *Neringos M.: eilėraščiai* (2003) visus įvykusius, vykstančius ir įvyksiančius gyvenimo įvykius sakytoja vertina monotonišku ir disforišku „man yra Bloga“; o visa persmelkiantis nuobodulys nesukelia jokio noro ką nors keisti:

viskas buvo gerai ir bus dar geriau - bet man yra Bloga
viskas buvo blogiau nei galėtų dabar atsitikti - bet bloga
aš blogai gyvenau o dabar gerai - tiktai Bloga¹⁶⁰.

3.3. Kazio Binkio, Jono Šimkaus protestas

Ieškant *ennui* pavyzdžio, iš pradžių dėmesys krypo į sovietmečio poeziją, ypač vadinamosios „gėlių vaikų“ kartos tekstus, tačiau juose dominuoja ilgesys, nostalgija, išsiskyrimo skausmas, vienatvė, bet ne nuobodulys. Įdomu, kad vadinamosios „gėlių vaikų“ kartos poezijoje nuobodulio tema iškyla jau tik po sovietmečio, kai tos kartos poetai reflektuoja savo praėjusią jaunystę, pavyzdžiui, kaip Valdemaras Kukulas retrospektyviai žvelgdamas į savo gyvenimą atranda jame buvus nuobodulio, tačiau pastarasis netikėtai tampa kūrybinio žaidimo stimulu:

Visa kita, ką dar prisimenu,
Pilka ir nuobodu. Taip nuobodu,
Kad iš nuobodžio galima austi
Moderniausias pynes, gobeleną
Moderniausia, ir niekas nedrįstu
Pavadint mus vaikais nuobodybės¹⁶¹.

Medžiagos tyrimo metu paaiškėjo, kad protestas prieš nuobodulį, jo negeidimas ryškiau matomas kaip tik tarpukario poezijoje, kurioje ryškus ir siekis supriešinti dvi morales: socialinę ir savąją, angažavimasis siekti estetinių žaidiminių verčių, noras transformuoti savo žinojimą ar /mokėjimą būti/, ieškant, kaip sukurti nemonotonišką eigą, kylančią iš nebūtinybės ir subjekto fantazijos, – tokią laikyseną pirmiausiai galima būtų surasti Kazio Binkio keturvėjiškoje poezijoje. Ironiškas šūksnis: „Kam nenubodo su mūzoms laižytis, teverda tas lyriką!“¹⁶², adresuotas vyresnės kartos poetams (*Išsirikiavo senatvė už rašomo stalo/ Ir taškosi rašalo jūromis*), kviečia atsisakyti

¹⁶⁰ Neringa Abrutyte, *Neringos M.: eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 32.

¹⁶¹ Valdemaras Kukulas, in: *Metaj*, Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis, 2010, Nr. 3

¹⁶² Kazys Binkis, *100 pavasarių*, Kaunas: Niola, 1923 p. p. 40-41.

monotonijos, įprastų socialinių ir kūrybos normų (*Ne mums pataikauti nabašninkų manijai/ Ir svarstyt poezijos mirusius atomus*). Nuobodulys, kaip ir „senatvė“ yra atmetami (*Metam „sudiev“ sušukuotai kompanijai/ Ir žengiam jauni į gyvenimo platumas*), o jiems priešinama jaunystė ir energija, esančios pačiame subjekte, kuris pats save iškelia, pats sau numato naują programą (*Imame žodį ir koja, kaip futbolą/ Sviedžiame kur į dangaus pašalį* arba *Einam, užmiršę visokius velnius, Ir patenkinti visi be galo*).

To paties laikmečio avangardui artimoje Jono Šimkaus poezijoje, būtent, rinkinyje *Pasakos iš cemento* (1929) neužsimojama kovoti su ankstesniųjų lietuvių poetų poezijos nuoboduliu, bet susitelkiama į savo asmeninius išgyvenimus, o jų interpretacija artina Šimkaus kalbantį subjektą prie baudelaire'iškojo:

KARTAIS IR NUOBODU IR PAPERASTA

Vaikštai, kaip aklas po didelę Viešpaties klėtį
ir šauki valio ar ūra!
Kai kas pataria įsimylėti,
bet ir mylėjimui laiko nėra.

Mylėjau. Kažkada buvau mylimas.
Turėjau reikalą net su gėlėmis.
Dabar širdy iškaltas pylimas
geležinis
ir matuojamas mylėmis.

Kad kas vietoj algos mėnesinės
gražintų jaunystę nuūžusią,
garbinčiau jį kambariuos užrakinęs
savo širdim palūžusia.

O dabar nuobodu.
Širdį kažkas išsprogdino.
Virtau nenoromis robotu
ar šiaip jau mašina.

Norom nenorom
pajunti, kad viską prarasi,
viską supūdysi.
Ir todėl 20 amžiaus nenuorama
kartais nusišvilpia iš liūdesio¹⁶³.

Paradoksas – mėgstama dendžio figūra, o savęs pavadinimas 20 a. nenuorama – dendiškas judesys, atrastume ir daugiau paralelių tarp šio eilėraščio ir jau analizuoto klasikinio dendžio –

¹⁶³ Jonas Šimkus, *Pasakos iš cemento*, Kaunas: Raidės spaustuvė, 1929, p. 16.

Baudelaire'o „Spleen“: abu turi reikalų su gėlėmis, kurios nurodo į buvusius intersubjektinius santykius (Baudelaire'o atveju jos nuvytusios jo asmeninėje erdvėje – buduare, o čia esančios praityje, su kuriomis sakymo momentu reikalo jau nebeturima); abu sakytojai patiria vidinę transformaciją, tik vienas virsta granito luitu, kito širdyje – geležinis pylimas; vienas nusišvilpia iš liūdesio ir nuobodulio, kitas nuožmiai dainuoja į žarą.

Nagrinėjamame Šimkaus eilėraštyje du kartus pasikartojanti laiko figūra „kartais“ (eilėraščio pavadinime ir paskutinėje penktosios strofos eilutėje) nurodo į netolydumą: monotoniškoje būtyje periodiškai įvykstantį pertrūkį. Pastarasis susijęs su transformacija, pakitusiu /mokėjimu būti/ (*O dabar nuobodu / Širdį kažkas išsprogdino/ Virtau nenoromis robotu / Ar šiaip jau mašina*), kuriuo: 1) subjektas sau priskiria negyvumo semą (robotas, mašina), 2) atmeta sociumo siūlomą programą (*kai kas pataria įsimylėti, bet ir mylėjimui laiko nėra*), 3) atsiriboja, atsiskiria nuo visuomenės, o šį atsiskyrimą figūratyviai išreiškia erdvės figūra – širdies geležinis pylimas, kuris matuojamas myliomis; 4) disforiškai vertina ateities gyvenimo projektą, kuriame viskas neišvengiamai pavaldus nyksmui ir entropijai (*pajunti, kad viską prarasi, viską supūdysi*), 5) ironiškai atsisakydamas ekoniminių vertybių (mėnesinės algos) sakosi keisias jas į idealiąją vertę – nužūsią jaunystę.

Tačiau bene išraiškiausiai ironija, nuobodulys ir žaismė pasireiškia garsinėje izotopijoje: sakytojas-subjektas bravūriškai euforiškai šūkauja (*ir šauki valio ar ūra!*) pasaulį ir sociumą figūratyvizuojančioje Viešpaties klėtyje; jo vidujybėje pasklindantys transformacijos garsai: iškalamas pylimas, jaunystė nužūta, širdis palūžta ir net yra išsprogdinama, bet į visą tai, kaip ir į disforinę gyvenimo baigtį (*viską prarasi, viską supūdysi*) reaguojama tiesiog paradoksliai paprastu nenuoramos nusišvilpimu (*kartais nusišvilpia iš liūdesio*).

3.4. Vladas Šimkus; nuobodulys be siužeto

Ketvirtojoje – *dzen* – paradigmoje subjektui atsiveria galimybės resemantizuoti gyvenimą dėl pakitusio /mokėjimo būti/, gebėjimo derintis su pasaulio objektais ir subjektais užuot jais manipuliavus ar operavus. Verta atkreipti dėmesį, kad panašų /mokėjimą būti/ aptiko ir semiotiškai tyrinėjo Paulius Jevsejevas, o vėliau ir Kęstutis Nastopka, analizuodami „slunkiaus pasijas“ Kristijono Donelaičio *Metų* „Pavasario linksmybėse“. Tyrėjai teigia Slunkių esant pasijiniu subjektu,

kuris tokiu tampa dėl dviejų skirtingų modalumų sandūros (/privalėjimo/ krutėti ir /norėjimo/ miegoti), skelbiančiu „lėto krutėjimo filosofiją“ ir pasiekiančiu specifinę palaimą. Paradoksali, intensyviai išgyvenama „Slunkiaus palaima – nejudrumas, ramybė ir pastangos nebuvimas – išoriškai panaši į apatiją“¹⁶⁴, o pagal aptiktą specifinį /mokėjimą būti/, panaši ir į ketvirtojo tipo nuobodulio struktūrą. Ją aptinkame Vlado Šimkaus eilėraštyje:

Pro miegą girdėjau – skambėjo bidonai.
O ratuose žmogui vienam nuobodu.
Žmogus pavėžėjo moksleivį batuotą,
Ir auštant per lietų važiavo jie du.

Važiavo jie dviese, per lietų nežymūs,
Pro vandenį pilkus, pro nuogus beržynus.
Važiavo keliu tarp tamsių pastatų.
Ir smaukė šlapias kepures ant kaktų.

Ne pirmas tai rytas, ir kelias ne naujas.
Ką senas galvojo, ką mąstė sau jaunas?
Koksai gi siužetas? Nebuvo siužeto,
Skambėjo bidonai, du žmonės važiavo...¹⁶⁵

1963

Subjektas-sakytojas, būsenoje tarp miego ir būdravimo, taigi iš tam tikro nuotolio (*pro miegą girdėjau*), kontempliuoja monotonišką vėl ir vėl pasikartojančią būtinę situaciją (*ne pirmas tai rytas, ir kelias ne naujas*), kurioje jis pats nedalyvauja, tačiau įsivaizduoja du žmones: vienas, idant išvengtų nuobodulio, paveža kitą.

Atlikėjų judėjimą erdvėje būtų galima nusakyti kaip erdvės judėjimą erdvėje: abu – senas ir jaunas – yra ir apriboti, ir susieti specifinės erdvės figūros – vežimo (ratų), kurio pagalba (patiems subjektams išliekant statiškiems) judama gaubiančiąja monotoniška erdve, žyminčia pasaulį, praradusį skiriamuosius bruožus: pilki vandenys, nuogi beržynai, tamsūs pastatai. Tad skverbiamasi pro vienodų, apskurdintų iki vieno vienintelio būdingo bruožo, objektų gausą. Toks erdvės erdvėje principas eilėraštyje pasikartoja du kartus: vieną jau aptarėme, o antrasis susijęs su sakytoju, panirusiu į savo vidinę erdvę (būsena tarp miego ir būdravimo), ir iš kelių atsitiktinių garsų įsivaizduojančiu kas vyksta išoriniame pasaulyje. Tokiu pačiu veidrodiniu principu, kaip pasakojimas pasakojime, erdvė erdvėje, pateikiamas ir nuobodulys nuobodulyje, dargi atveriant ir trečiąjį nuobodulio sluoksnį, kuris įterpiamas kreipiantis į numanomą skaitytoją paklausiant „Koksai

¹⁶⁴ Kęstutis Nastopka, „Slunkiaus pasijos“, in: *Gimtasis žodis*, 2013, Nr. 10, p. 26–28.

¹⁶⁵ Vladas Šimkus, *Po žeme ir po dangum*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 15.

gi siužetas?“ ir tuoj pat atsakant: „Nebuvo siužeto, skambėjo bidonai, du žmonės važiavo...“. Galima suponuoti dvi galimybes: sakytojas pabrėžia, kad skaitytojui šis tekstas turi sukelti nuobodulį, arba priešingai, sakytojas eksplicitiškai pažymi, kad tai, ko paprastai laukia nenorintis nuobodžiauti – netikėtumo momento – čia nėra ir nebus. Tokiu būdu šiame nuobodulio diskurse suspenduojami lūkesčiai, o kai nėra apviltų lūkesčių – nėra ir disforinių verčių, bandymo iš nuobodulio ištrūkti ar jį kaip nors įveikti, diskurse nuobodulys pateikiamas kaip *nežalinga*, natūrali būseną, tiesiog, kaip būtis savaime, prie kurios subjektai ir objektai derinasi, kaip ir vienas prie kito vienuose ratuose.

Svarbu paminėti, kad *dzen*'as ženklina bendrą Vakarų ir lietuvių literatūros tendenciją, jo vis daugiau ir literatūroje: *dzen*'as būdingas Donaldso Kajoko, Kęstučio Navako ar naujausajai ekologinės tematikos lietuvių poezijai, apie kuriuos šiame tyrime nebuvo kalbama.

IŠVADOS

Tyrimo metu atlikta istorinė, kultūrinė periodizacija, susieta su nuobodulio tipologija ir semiotinėmis paradigminių pavyzdžių analizėmis, patvirtina keltą hipotezę, kad Vakarų kultūros areale galima identifikuoti bent keturias paradigmatiškai pasikartojančias nuobodulio struktūras: 1) akediją, 2) *ennui*, 3) *boredom*, 4) *dzen*.

Jų santykius galima išreikšti semiotiniu kvadratu, kuriame identifikuojamos persiklojančios semiotinės kategorijos: 1) Landowskio prasmės ir neprasmės kvadratas, 2) Greimo norėjimo modalumų kvadratas, 3) Flocho verčių kvadratas.

Akedijos atveju subjekto santykį su nuoboduliu galima būtų apibendrinti kaip *gundymą*, kaip afektą, kai subjektas nebesivaldo visiško *skaidytumo* situacijoje, iškrypsta iš pirmosios programos kelio ir dėl to patiria *žalingą* nuobodulio poveikį, išreikštą a) negalėjimu įtvirtinti *egzistencinių verčių*, b) kylančiu disforiniu (kaltės ar gėdos jausmas) vertinimu. Iš *atsitiktinumo* režimo kylantis gundymas yra interiorizuojamas: programos pasirinkimas įvyksta subjekto vidujybėje.

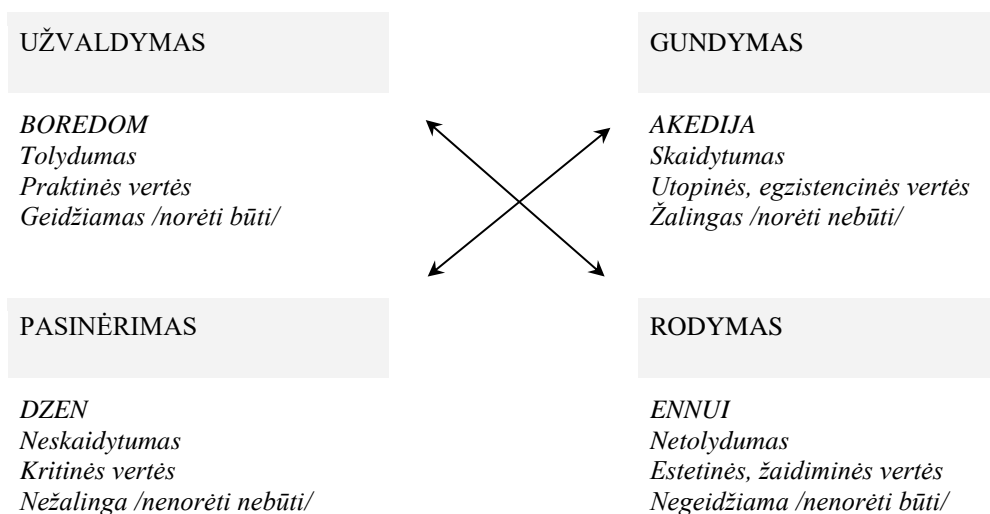
Priešingai būtų galima nusakyti *boredom*, tai toks santykis su nuoboduliu, kuriame nuobodulys pasireiškia kaip *geidžiamas* išorinio pasaulio ir savo dėmesio *užvaldymas: monotoniškai* įgyvendinamas *programavimo* režimas, kuriuo kuriamos ir pasisavinamos vis naujesnės pasaulio duotys bei pasiekiamos *praktinės vertės*.

Ennui nuobodulys „perskaitomas“ kaip *rodymas*: jaučiamas kankinantis nuobodulys, tačiau jis nėra nei žalingas (kaip akedijos atveju), nei geidžiamas (kaip *boredom* atveju), bet tarpinis variantas – *negeidžiamas*, nes padeda įtvirtinti *estetines vertes*, tokiu būdu išskirti save ir savo kentėjimą tarpe kitų, jį eksponuoti. Tad nuobodulys yra perdėtai rodomas, iškeliamas iš subjekto vidujybės į matomą kitiems paviršių, tam pasitelkiant *manipuliavimo* režimą. Tokiu būdu subjektas išreiškia savo fantaziją ir gebėjimą sukurti *netolydumą* – vieną iš galimų prasmės radimosi formų.

Dzen nuobodulys siejamas su *pasinėrimu*, nors taip pat yra viena iš prasmės radimosi formų, tačiau ji funkcionuoja priešingai nei aktyvus rodymas: subjektas kaip tik nuobodulio patirtį interiorizuoja, susitelkia į ją kaip į gelmę. Pripažindamas šią patirtį kaip *nežalingą*, ar net natūralią, subjektas siekia *kritinių verčių*: geriausio įmanomo sprendimo tokiaime gyvenimo projekte, kur nuobodulys yra neišvengiama patirties dalis. Sąveikaudamas su natūraliuoju pasauliu, subjektas

nepasitelkia nei programavimo, nei manipuliavimo, bet trečią – *derinimosi* režimą, taip sukurdamas darnumu grįstą kitą prasmės radimosi galimybę – neskaidytumą. Šis judesys atliekamas nedemonstruojant apatijos ar abejingumo (kaip daro rodantieji nuobodulį), nepatiriant dramos tarp galimų pasirinkimų (dėl ko kenčia sugundytieji), nebandant išvengti nuobodulio pasitelkus pasaulio objektus ar subjektus (taip maskuojasi užvaldytieji). Tokiu būdu *dzen* nuobodulys, atveria naują resemantizavimo galimybę ir pasireiškia savo pozityviaja prasme.

Nuobodulio formų, jų verčių ir prasmės-neprasmės dinamika

Žvelgiant į modalinių įrangų /mokėti būti/, /mokėti veikti/, /privalėti daryti/ ir /norėti daryti/ dinamiką, galima konstatuoti, jog kartu su kultūrine ir socialine evoliucija kinta ir modalinės įrangos: kiekviena kultūrinė nuobodulio paradigma valorizuoja skirtingą aktantinį vaidmenį: akedija – „aktyvaus klusnumo“ ir „aktyvaus nevalingumo“, *ennui* – „aktyvaus nevalingumo“, *boredom* – „aktyvaus klusnumo“, *dzen* – „pasyvaus valingumo“. Su kiekvienu iš jų visuomet susietas specifinis /mokėjimas būti/, o tik paskui (ir nebūtinai visada) /mokėjimas veikti/. Tyrimo metu parodėme, kad nuobodulio paradigmos /mokėjimas būti/ suponuoja resemantizaciją ir transformaciją, bet ar galėtų būti kitaip, juk /mokėjimas būti/ yra ne kas kita, kaip kultūroje nusistovėjęs „gero“ arba „teisingo“ gyvenimo šablonas, pagal kurį įprasta vertinti gyvenimo prasmingumą bendrai: kuo labiau subjekto /mokėjimas būti/ atitinka kanoną, tuo prasmingesnis jo gyvenimas. Ir priešingai. Tačiau kanonas – tai kintanti struktūra siejama su vidiniu visuomenių kismu. Pastarąjį galima „perskaityti“ ir per nuobodulio prizmę: ankstyvosios krikščionybės laikotarpiu žmogiškieji subjektai, patiria nuobodulį

kaip objektą ar subjektą determinuojančią savybę ar tiesiog tam tikrą emociją, tačiau tik dvasininkų luomas, gali jausti ir suvokti nuobodulį, kylantį iš dviejų lėmėjų konflikto, kitaip – iš didelės savidisciplinos, specifinių ribojimų. Su Apšvieta iškeliamas ir žmogiškasis subjektas, kuris po truputį vis labiau emancipuojasi, atsiskiria, „pasirodo“ kaip originalus. Tačiau ši laisvė pagimdo kognityviškai patiriamą nuobodulį – vertinimą, kurio iki to laikmečio nebūta. Ilgainiui didėjant laisvės pojūčiui, didėja ir nuobodulys bei jo sukeltos kančios jausmas. Tad pasitelkiami troškimai ir malonumai, kuriais siekiama sumažinti nuobodulio kančią, to pasekmė – atsiranda iš objekto kylantis nuobodulys. Taip subjektas, nejučia, ir vėl praranda savo laisvę tapdamas pirkimo-vartojimo mašina. Tad galiausiai imama ieškoti tokio /mokėjimo būti/, kuris sumažintų kančią kitokiu būdu: stipriai savęs nesuvaržant ir nedisciplinuojant, bet ir nepasineriant į malonumus.

Šioje evoliucijoje „išrūkimų link“ nuobodulys niekuomet nėra vertės objektas, greičiau jis įgyja pagalbininko (Mačernio, *ennui*, *boredom*, *dzen'o* atvejais) ar priešininko (akedijos atvejis) aktantinį vaidmenį. Tačiau turint omenyje, kad nuobodulys yra ne tik jaučiamas, bet ir reflektuojamas, o šioji refleksija sudaro sąlygas transformuoti patį subjektą, jo /mokėjimą būti/, nuobodulį būtų galima apibrėžti kaip metakognityvinį subjektą, kuris gimsta subjekto vidiniame pasaulyje.

Tyrimo eigoje pademonstravome kaip kinta tensyviniai dydžiai keičiantis nuobodulio paradigmai. Todėl negalime sutikti su teze, kad nuobodulys – tai atoniška pagava ir atoniškas siekinys, esantis konversijos santykiuose su palaima. Gali būti, kad tokiu atonišku būdu nuobodulys pasireiškia paskiro subjekto pasijiniame take, tačiau aprašant kultūrinę dinamiką, nuobodulys visuomet funkcionuoja kaip daug sudėtingesnis reiškiny, maksimaliai svyruojantis ir ekstensyvumo, ir intensyvumo ašyse.

Kiekviena aptartoji paradigma pasižymi konkrečiai jai būdinga požymių struktūra, kuri atsikartodama gali kisti (kismas suponuoja skirtingas formuojančiąsias sąlygas ir/ar kultūrinės aplinkybes), t.y. kuris nors vienas struktūrinis požymis gali būti mažiau ar visai neišreikštas, tačiau pačią struktūrą vis tiek galima identifikuoti. Tai gerai matyti iš praktinio pavyzdžio pritaikant šį skaitymo tinklę XX – XXI a. lietuvių poezijai skaityti: Mačernio sakytoją atpažinome esant akedijos nuobodulyje ir identifikavome būdingus požymius: būties skaidytumą, egzistencinių verčių siekimą, blaškymąsi tarp dviejų programų, tačiau, skirtingai nei akedijos atveju, nuobodulys kyla ne iš pirmosios programos, o iš antrosios – malonumų programos, todėl pats nuobodulys tampa

pagalbininku pirmosios programos atžvilgiu. Kitas pavyzdys: tai Abrutytės ir Putino nuobodžiautojai, kurie taip pat patiria būties desemantizavimą dėl monotonijos, tolydumo pertekliaus, tačiau jiems nuobodulys yra sąmoningas ir praktiškas pasirinkimas: saugus stabilumas, abu sakytojai renkasi nuobodulį, kaip turintį praktinę stabilumo vertę, nors Putino atveju negalime identifikuoti perteklinių konjunkcijų su objektais, tačiau implicitiškai nuobodulys kyla iš natūralaus pasaulio objektų, kurie nebūtinai yra konjunkcijoje su subjektu. Ennui ir *dzen'o* atveju galima konstatuoti, kad struktūros yra identiškos.

Atliktas tyrimas rodo, kaip sukonstruotas aprašymo modelis gali pasitarnauti dirbant su konceptualesniais, gal net kultūriškai ambivalentiškais, reiškiniiais ar kitomis emocinėmis struktūromis.

Praktinis tyrimas taikant sukonstruotą modelį galėtų būti išplėtotas analizuojant gausesnį korpusą, įtraukiant poezijos, prozos ar tautosakos kūrinius, aptinkant daugiau neatitikimų, kurie, susieti su konkrečiomis formuojančiomis sąlygomis, galimai sudarytų sąlygas „perskaityti“ net ir kanoninius tekstus kitaip. Kita vertus, nuobodulio verčių kismo temą būtų galima permąstyti ir pasitelkiant Jurijaus Lotmano kultūros semiotiką, tačiau ši intriguojanti perspektyva telieka ateities tyrimams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abrutytė, Neringa, *Neringos M.: eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
2. Baudelaire, Charles, *Piktybės gėlės*, iš prancūzų k. vertė Sigitas Geda, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2005.
3. Baudelaire, Charles, „Spleen“, in: *Fleurs du mal*, prieiga internetu: <<https://fleursdumal.org/poem/159>>, [žiūrėta 2023-05-08].
4. Baudelaire, Charles, *Intymūs dienoraščiai*, iš prancūzų k. vertė Juozas Mečkauskas-Meškela, Vilnius: Adrena Dictum, 1996.
5. Binkis, Kazys, *100 pavasarių*, Kaunas: Niola, 1923.
6. Brodskij, Josif, „Pagiriamasis žodis nuoboduliui“, iš anglų k. vertė Andrius Patiomkinas, in: *Šiaurės atėnai*, prieiga internetu: <<http://www.satėnai.lt/2017/06/16/pagiriamasis-zodis-nuoboduliui/>>, [žiūrėta 2023-04-30].
7. Claxton, Guy, Hare Brain, *Tortoise Mind: How Intelligence Increases When You Think Less*, New York: Ecco Press, 1999.
8. Doughty, Oswald, „English Malady of the Eighteenth Century“, in: *The Review of English Studies*, Vol. 2, No. 7 (Jul., 1926), prieiga internetu: <<https://www.jstor.org/stable/508347>>.
9. Elpidorou, Andreas, „The bright side of boredom“, in: *National Library of Medicine, National Center for Biotechnology Information*, prieiga internetu: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4217352/>>, [žiūrėta 2023-05-12].
10. Finkielsztein, Mariusz, „The Significance of Boredom: A literature review“, in: *Journal of Boredom Studies*, Issue 1, 2023, prieiga internetu: <<https://www.boredomsociety.com/jbs/index.php/journal/article/view/3>>, [žiūrėta 2023-03-28].
11. Fisher, Mark, *Capitalist Realism: Is there no Alternative?*, Ropley, Hampshire: Zero Books, 2009.
12. Fisher, Mark, „Niekam nenuobodu, viskas nuobodu“, iš anglų k. vertė Edgaras Cickevičius, in: Gyvenimas per brangus, internetinė prieiga: <<https://gpb.lt/niekam-nenuobodu-viskas-nuobodu/>>, [žiūrėta 2023-05-12].
13. Floch, Jean-Marie, *Visual Identities*, translated by Pierre Van Osselaer and Alec McHoul, London and New York: Continuum, 2000..
14. Greimas, Algirdas Julius, „Jaunimas ir XX amžiaus revoliucija“, in: *Metmenys*, 1969, Nr. 18.
15. Greimas, Algirdas Julius, (Fontanille, Jacques), „Gražus gestas“, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, in: *Baltos lankos*, Nr. 33, Vilnius: Baltos lankos, 2010.
16. Greimas, Algirdas Julius, *Apie Netobulumą*, iš pranc. k. vertė Saulius Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2004.
17. Greimas, Algirdas Julius, *Semiotika*, iš pranc. k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989.
18. Greimas, Algirdas Julius, *Struktūrinė semantika*, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005.

19. Hawkins, Mark, *The Power of Boredom: Why Boredom is Essential for Creating a Meaningful Life*, Cold Noodle Creative, 2022.
20. Healy, Sean Desmond, *Boredom, Self and Culture*, New York: Palgrave Macmillan, 2017.
21. Heidegger, Martin, *The Fundamental Concepts of Metaphysics*, translated by William McNeil, Nicholas Walker, Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1995.
22. Illouz, Eva, *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism*, Cambridge: Polity Press, 2007.
23. Johannisson, Karin, *Melancholijos erdvės: apie baimę, nuobodį ir pažeidžiamumą vakar ir šiandien*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.
24. Kavolis, Vytautas, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.
25. Kavolis, Vytautas, *Epochų signatūros*, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1991.
26. Kierkegaard, Søren, *Arba arba*, iš danų k. vertė Ieva Tomaševičiūtė, Vilnius: Phi knygos, 2022.
27. Kuhn, Reinhard, *The Demon of Noontide: Ennui in Western Literature*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976.
28. Valdemaras Kukulius, in: *Metai*, Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis, 2010, Nr. 3.
29. Landowski, Eric, *Prasmė anapus teksto*, iš prancūzų k. vertė Paulius Jevsejevas, Vilnius: Baltos lankos, 2015.
30. Eric Landowski, „Sociosemiotika“, in: *Baltos lankos*, iš pranc. k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2009, Nr. 29.
31. Mykolaitis-Putinas, Vincas, *Tarp dviejų aušrų*, Vilnius: LRS leidykla, 1992.
32. Morris, Meaghan, „Banality in Cultural Studies“, in: *Patricia Mellencamp, Logics of Television*, Bloomington: Indiana University Press, 1990.
33. Narušytė, Agnė, „Nuobodulio estetika ir antros XX amžiaus pusės meno metamorfozės“, in: *Estetikos ir meno filosofijos proleminių laukų sąveika*, sudarytojas ir mokslinis redaktorius Antanas Andrijauskas, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008.
34. Narušytė, Agnė, *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
35. Nastopka, Kęstutis, „Slunkiaus pasijos“, in: *Gimtasis žodis*, 2013, Nr. 10.
36. Nastopka, Kęstutis, *Literatūros semiotika*, Vilnius, Baltos lankos, 2010.
37. Nault, Jean-Charles, *Vidudienio demonas: Akedija, mūsų laikų blogis*, iš prancūzų kalbos vertė Akvilė Melkūnaitė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019.
38. Nietzsche, Friedrich, *Human, All Too Human*, London: Penguin Classics, 2014.
39. Pascal, Blaise, *Mintys*, iš prancūzų k. vertė Anicetas Tamošaitis SJ, Vilnius: Aidai, 1997.
40. Sauka, Donatas, *Fausto amžiaus epilogas*, Vilnius: Tyto Alba, 1998.
41. Seigworth, Gregory J., „Banality for Cultural Studies“, in: *Cultural Studies*, 2000, nr. 14 (2).
42. Siebers, Tobin, „The Werther Effect: The Esthetics of Suicide“, in: *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, Vol. 26, No.1, 1993, p.p. 15-34. internetinė prieiga: <https://www.jstor.org/stable/24780514>.
43. Spacks, Patricia Meyer, „The Necessity of Boredom“ in: *The Virginia Quarterly Review*,

- Vol. 65, No. 4, 1989, p.p. 581-599, internetinė prieiga: <https://www.jstor.org/stable/26438017>.
44. Spacks, Patricia Meyer, *Boredom: The Literary History of a State of Mind*, Chicago: University of Chicago Press, 1995.
45. Šerpytytė, Rita, „Apie nuobodulį, tikėjimą ir nihilizmą“, in: *Religija ir kultūra*, 2012, Nr. 11, p. 24-39, prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/religija-ir-kultura/issue/view/396>, [žiūrėta 2023-05-12].
46. Šimkus, Jonas, *Pasakos iš cemento*, Kaunas: Raidės spaustuvė, 1929.
47. Šimkus, Vladas, *Po žeme ir po dangum*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
48. Tester, Keith, *The Flaneur*, New York: Routledge, 2015.
49. Toelle, Heidi, „Miloszo tyrinėjimai“ in: *Semiotika*, Nr. 5., Vilnius: Baltos lankos, 1997.
50. Toohey, Peter, *Boredom: a lively history*, New Haven and London: Yale University Press, 2011.
51. Vaitkevičienė, Daiva, „Trys ugnies formos“, in: *Baltos lankos*, Nr. 12, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
52. Vaiseta, Tomas, *Nuobodulio visuomenė: Kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964-1984)*, Vilnius: Naujasis Židinys - Aidai, 2014.
53. Venclova, Tomas, *Pertrūkis tikrovėje: Straipsniai apie literatūrą ir kultūrą*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
54. Warhol, Andy, *Andy Warholo filosofija (nuo A iki B ir atgal)*, iš anglų k. vertė Irena Jomantienė, Vilnius: kitos knygos, 2020.
55. Wellbery, Caroline, „From Mirrors to Images: The Transformation of Sentimental Paradigms in Goethe’s *The Sorrows of Young Werther*“, in: *Studies in Romanticism*, Vol. 25, No. 2, 1986, prieiga internetu <<https://www.jstor.org/stable/25600595>>.
56. Zetterberg, Hans, „Scientific acedia“, in: *Sociological Focus*, Autumn, 1967, Vol. 1, No. 1, On Academia and Higher Education (Autumn, 1967), prieiga internetu: <<https://www.jstor.org/stable/2083062>>.

ŠALTINIAI

1. Avantekstas, lietuviškų literatūros mokslo terminų žodynas, <<http://www.avantekstas.flf.vu.lt>>.
2. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, <<https://www.cnrtl.fr/definition/ennui/substantif>>.
3. Collins Dictionary, <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/spleen>>.
4. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas>>.
5. Fraenkel, Ernst, *Litauisches Etymologisches Wörterbuch*, Band I., Heidelberg: Carl Winler Universitätsverlag, 1962.
6. Greimas, Algirdas Julien, Fontanille, Jacques, *Sémiotique des passions. Des états de choses aux états d'âme*, Paris: Seuil, 1991.
7. Lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lkz.lt>>.
8. Meriam Webster Online Dictionary, <<https://www.merriam-webster.com>>.
9. Oxford Learner Dictionaries, <<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>>.
10. Sinonimų žodynas, <<https://ekalba.lt/sinonimu-zodynas>>.
11. Šiuolaikinės lietuvių literatūros ontologija, <<http://www.tekstai.lt>>.

SUMMARY

This scholarly endeavor entails the confluence of the descriptive method in cultural history and Algirdas Julius Greimas' semiotic discourse tools and concepts, with the objective of constructing a descriptive model through which the phenomenon of boredom can be examined as a distinct and paradigmatically recurring structure, intrinsically marked by cultural associations and intricately intertwined with specific cultural values: be they existential, practical, aesthetic, or critical in nature.

The investigation draws upon conceptions pertaining to the genesis of boredom, positing the hypothesis that a scrutiny of boredom can lead to the identification of four to five cultural paradigms of boredom within Western cultural milieu. The selected corpus for analysis encompasses seminal texts from different epochs: the testimony of Evagrius Ponticus, the Desert Father, elucidating the demon of *akedia* (4th century); Charles Baudelaire's poem "Spleen" from the anthology *Les Fleurs du Mal* (1857); a fragment from Andy Warhol's treatise entitled *Philosophy from A to B and Back Again* (1975); and an excerpt from Joseph Brodsky's discourse "In Praise of Boredom" (1989). As counterparts within the realm of Lithuanian literature, representative poems by Vytautas Mačernis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Kazys Binkis, Jonas Šimkus, and Vladas Šimkus have been scrutinized.

The outcomes of the analysis unveil the presence of no fewer than four boredom paradigms in Western culture, namely *acedia*, *ennui*, boredom, and *zen*. These paradigms can be conceptually articulated through a semiotic square, thereby facilitating the identification of interrelated and overlapping semiotic categories: 1) Landowski's square of meaningfulness and meaninglessness, 2) Greimas' square of modalities of desire, and 3) Floch's square of cultural values. Furthermore, the practical application of the proposed model, aimed at exploring boredom as manifest in Lithuanian literature, reveals that each paradigm exhibits a distinctive structure of characteristics that, albeit subject to slight variation, persistently recurs.

1. PRIEDAS

Charles Baudelaire

Spleen

J'ai plus de souvenirs que si j'avais mille ans.

Un gros meuble à tiroirs encombré de bilans,
De vers, de billets doux, de procès, de romances,
Avec de lourds cheveux roulés dans des quittances,
Cache moins de secrets que mon triste cerveau.
C'est une pyramide, un immense caveau,
Qui contient plus de morts que la fosse commune.
— Je suis un cimetière abhorré de la lune,
Où comme des remords se traînent de longs vers
Qui s'acharnent toujours sur mes morts les plus chers.
Je suis un vieux boudoir plein de roses fanées,
Où gît tout un fouillis de modes surannées,
Où les pastels plaintifs et les pâles Boucher
Seuls, respirent l'odeur d'un flacon débouché.

Rien n'égale en longueur les boiteuses journées,
Quand sous les lourds flocons des neigeuses années
L'ennui, fruit de la morne incuriosité,
Prend les proportions de l'immortalité.
— Désormais tu n'es plus, ô matière vivante!
Qu'un granit entouré d'une vague épouvante,
Assoupi dans le fond d'un Sahara brumeux;
Un vieux sphinx ignoré du monde insoucieux,
Oublié sur la carte, et dont l'humeur farouche
Ne chante qu'aux rayons du soleil qui se couche.

Šaltinis: Charles Baudelaire, „Spleen“, in: *Fleurs du mal*, prieiga internetu: <https://fleursdumal.org/poem/159>, žiūrėta 2023-05-08.

Pažodinis vertimas

Splinas

Turiu daugiau prisiminimų, nei jei man būtų tūkstantis metų.

Didelė spinta su stalčiais, prigrūstais dokumentų,
Eilėraščių, meilės laiškelių, bylų, romansų,
Su sunkiomis sruogomis, suvyniotomis į popierius,
slepia mažiau paslapčių nei mano liūdnas protas.
Tai piramidė, didžiulė kriptą,
kurioje yra daugiau mirusiųjų nei bendrame kape.
- Aš esu kapinės, kuriomis baisisi/kurių nekenčia mėnulis,
kur kaip gailestis vilnija ilgos eilutės
kurios vis dar persekioja mano brangiausius mirusiuosius.
Aš esu senas buduaras, pilnas nuvytusių rožių,
kur slypi pasenusių madų kratynys,
kur varganos pastelės ir blyškūs Boucher [kvepalų buteliukai]
vienatvėje kvepia atkimšto buteliuko aromata.

Niekas ilgumu neprilygsta šlubuojančioms dienoms,
kai po sunkiomis snieguotų metų snaižėmis [sniego dribsniais]
nuobodulys, niūraus abejingumo [nesmalsumo] vaisius,
įgauna nemirtingumo proporcijas.
- Nuo šiol tavęs nebėra, o gyvoji materija!
Tiktai granitas, apsuptas bangos baimingos,
Snūduriuojantis miglotos Sacharos gelmėse;
senas sfinksas, į kurį nerūpestingas pasaulis nekreipia dėmesio,
užmirštas žemėlapyje, ir nuotaika kurio nuožmi
dainuoja tiktai spinduliams besileidžiančios saulės.